

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 821 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 821 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 821 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 821 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 821 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 821 8° copy 1

4-312.

DA BOX

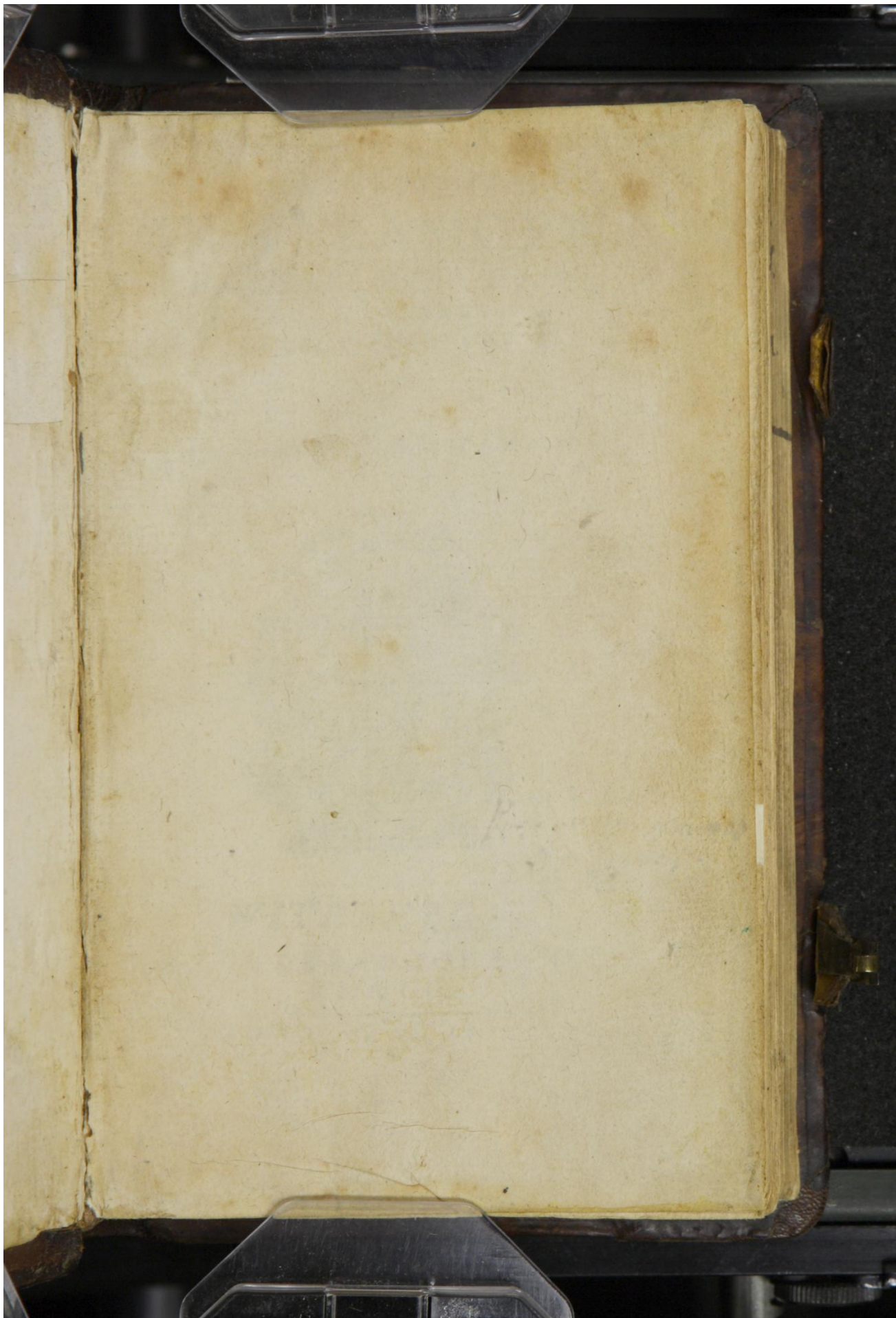

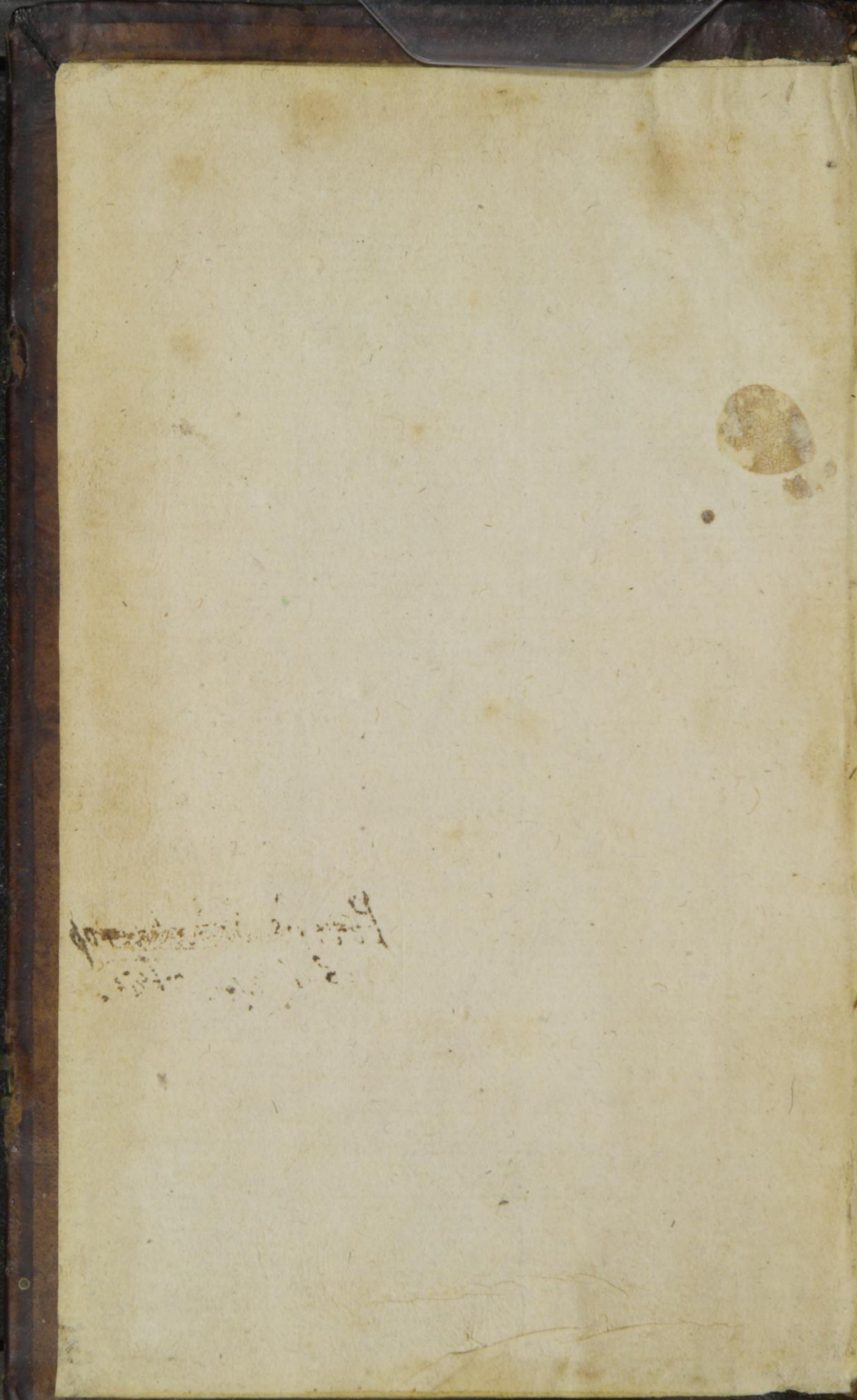
821

LN 821 ex. 1 M

LN 811 ex. 2

IN
EPI
LI

NICO

W
EXCV
AN

LN 821
ex. 1
M

COMMENTARIVS
IN VTRAMQVE
EPISTOLAM PAV-
LI AD THESSALONI-
CENSES, SCRIPTVS

A

NICOLAO HEMMINGIO.

16³ 11. 24. 7bris!

WITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.

ANNO M. D. LXVI.

16172

LN 821

ex. 1

M

REV
PIET
tute pra
gio, Disc
f

NIC

natura d
titudine
maxima
sublata
ginam in
est. Et si
gratitudi
Tamen,
rerum co
honestis
denda g
re non i
conquer

REVERENDO VIRO,

PIETATE, DOCTRINA ET VIR-
tute præstanti, Magistro Nicolao Casparo VViber-
gio, Dioecesis Othontensis Episcopo Vigilantissimo,
fratri suo in Christo carissimo, Gra-
tiam & Pacem precatur

NICOLAUS HEMMINGIVS.

*V*M homo sit conditus
ad societatem, et nulla so-
cietas sine mutuis officijs
incolumis esse queat, ipsa
natura duce homines intelligunt gra-
titudinem, qua rependuntur beneficia,
maximam virtutem esse. Hac enim
sublata ipsam omnium virtutum re-
ginam iusticiam è medio tolli necesse
est. Etsi autem, natura magistra, lex
gratitudinis omnes ex æquo obligat:
Tamen, proh dolor, in hac omnium
rerum confusione perpauci sunt, qui
honestissimæ & sanctissimæ de red-
denda gratia legi obtemperant. Qua-
re non immerito Pindarus sua ætate
conqueritur, Παλαία εὔδει χάρις ἀμνά-
μους

A 2 MOVES

EPISTOLA

*μὲν ἔπειτα. acceptæ vel leuissimæ
 iniuriæ nemo non memor existit, sed
 beneficij vel maximi percepti memo-
 ria aut nulla aut pertenuis in diem
 durat, præsertim apud eos, qui spiritu
 Christi non ducuntur. Siquidem hi
 suo carnali iudicio et corrupto ferun-
 tur semper in deterius, Hoc cū anim-
 aduerterent Philosophi, nihil non fe-
 cerunt, vt homines ad gratitudinis
 legem reuocarent. aliàs enim apolo-
 gos proposuerunt, aliàs animalium
 historias de gratitudine commenda-
 runt, aliàs pœnas statutas in ingratos
 exaggerarunt, Breuiter, veris & fi-
 ctis rationibus conati sunt homines
 ad gratitudinis amorem inuitare.*

*Xenophon scribit, in secundo me-
 morabiliũ dictorum et factorum So-
 cratis de Aristarcho, qui cum contem-
 neretur à familia sua tanquam ocio-
 sus*

*sus, et
 vider
 crate
 ret, in
 anima
 ad her
 ô here
 bis qua
 sem pr
 ipse de
 istum,
 modi ep
 ipse edis
 audisset.
 sum qui
 hominib
 lupis rap
 nisi ego
 dem pab
 teritum.
 ones, plac*

DEDICATORIA.

*Jus, et accusaretur, quod nihil laboris
videretur facere solus, iubetur à So-
crate vt apologum canis familiae nar-
ret, in hūc modū, Ferunt, inq̄t, quādo
animalia fari poterant, ouem quandā
ad herum suum dixisse, admiratione
ō here dignum est quod facis. nam no-
bis quæ et lanam tibi, et agnos, & ca-
seum præbemus, nihil donas, nisi quod
ipsæ de terra decerpimus: at canem
istum, à quo tibi nihil huiusmodi com-
modi est, participem facis cibi de quo
ipse edis. Hanc querelam cum canis
audisset, respondit, per Iouem, ego. n.
sum qui et vos ipsas seruo, vt neq; ab
hominibus furtim abducamini, neq; à
lupis rapiamini. Quandoquidem vos
nisi ego vobis custos adessem, ne qui-
dem pabulari posssetis, metuentes in-
teritum. Hoc responsum cū audissent
oues, placatæ sunt, & permisserunt ca-*

A 3 nem

EPISTOLA

nem sibi in honore præferri. Et tu,
 inquit Socrates, familie tuæ dicitō,
 quòd loco canis sis ipsi custos et cura-
 tor, et quod propter te securè et sua-
 uiter in suo labore uiuat, adeò vt ex-
 pers sit omnis iniuriæ. Hoc apologo,
 vt obliuio benefactorum, et ingratis
 do erga benemeritos taxatur: Ita com-
 mēdatur hominib. pietas, ut acceptorū
 beneficiorū sint memores, & grati er-
 ga eos, quorū experti sunt beneficia.

Stesichorus poëta (vt refert Ioan-
 nes Pierius) historiam de gratitudine
 aquilæ, carmine prosecutus est in hęc
 sentētiam: cum decem et sex mēsores
 quendam è socijs aquatum misissent,
 reperit is apud fontem serpentem, qui
 cōplexus aquilam arctissimis eam spi-
 ris implicitā suffocabat, ille vt falce
 messoria armatus erat, audacter pro-
 gressus, ferro serpentē dissecuit, aquilam

lam a
 haust
 singu
 et ipse
 fuit aq
 procul
 aquila
 eam a
 agere m
 illic com
 simul et
 neno inf
 intell
 optime c
 nouit. qu
 aquila fa
 beneficij
 rationis
 reddit m
 gnus est
 tura inf
 piter ab

DEDICATORIA.

lam aut liberam abire permisit. Cūq;
hausta in urnam aqua redisset, socys
singulis poculū ministravit. Mox cum
et ipse quoq; bibere vellet, præstò ad-
fuit aquila, quæ poculū ab ore dispulit
procul, dūq; messor factū miratur, &
aquilam quā probè nouerat, increpat,
eamq; apud socios ingrati animi ream
agere meditatur, videt eos & hīc &
illic concidentes vitā exhalare, vnde
simul et aquā, quam illi biberant ve-
neno infectū, et se periculo subductū
intellexit, beneficiumq; in volucrem
optimè collocatū manifestissimè cog-
nouit. quem non iure moueret huius
aquilæ factū? Bestia rationis expers
beneficij memoriam retinet, & homo
rationis particeps pro beneficio sæpè
reddit maleficium. Quid quæso indi-
gnius est, q̄ vt homo nobilis illa crea-
tura infra bestiarū conditionē se tur-
piter abijciat?

A 4 Fa

EPISTOLA

Fabulatur poëta de pœna Ixionis,
 qui propter ingritudinẽ in Iouẽ, à
 quo absolutus erat à parricidij pœna,
 manibus ac pedib. alligatus rotæ, quæ
 perpetuo et maximo impetu circũagi
 tur, cogitur exclamare (vt ait Pind:) *τὸν εὐεργέταν ἀγαναῖς ἀποϊβᾶῖς ἐποικο
 μδύους τίνασθαι, h. è. Benefactori grata
 vice cõpensationẽ faciendã esse ab ijs
 qui beneficia acceperũt. Hisce modis,
 apologis, historijs, pœnis, fictis ac ve
 ris rationib. Philosophi et Poëta ve
 teres hominib. voluerũt gratitudinem
 commendare, et eos ab ingritudinis
 vicio renocare, quo humana societas
 trãquillior esset, atq; ita vltro citroq;
 datis et acceptis beneficijs, homines in
 amicitia retinerẽtur, Sed nos qui Chri
 stiani sumus, & edocti verbo Dei,
 præter has iustissimas causas habe
 mus verbũ Dei, quod vt nobis grati
 tudi-*

tudinẽ
 missio
 et cõm
 et tẽpor
 cia, ita
 net. Est
 nõ mag
 potest, q
 le. Nam
 reddere
 iniustus
 cõpensat
 tas alina
 legẽ dile
 gis Deu
 dictũ est
 pro bono
 eius. Itẽ
 berna c
 lis diff
 natura

DEDICATORIA.

tudinē cōmendat, et addit ingētes pro-
 missiones, ita ingratitude dānat,
 et cōminatur ingratis pœnas æternas
 et tēporarias. Lex dilectiōis, ut iusti-
 ciæ, ita et gratitudinis legē in se conti-
 net. Est. n. gratitudo iusticiæ pars, quæ
 nō magis à dilectione sincera separari
 potest, q̄ calor ab igne, aut lumen à so-
 le. Nam si iusticiæ propriū munus est
 reddere unicuiq; quod debet, profectò
 iniustus est, qui beneficiū acceptū non
 cōpensat, saltem animo, si rerum facul-
 tas aliud nō permittit. Si est iniustus,
 legē dilectionis violat, & autorem le-
 gis Deum contēnit. Non ergò absq; re-
 dictū est à Salomone. Qui reddit malū
 pro bono, non recedet malum de domo
 eius. Item, Ingrati spes tanq̄ pruina hy-
 berna colliquescet, et sicut aqua inuti-
 lis diffluet. Sed quid opus est multis?

A 5 dam

EPISTOLA

dam esse benefactorib. Lege Dei idē
 omnib. notū est. Qui ergo fit, quod tan-
 ta sit multorum ingratitude? Non hic
 rei ignoratio in causa est, sed volūtas,
 quæ non discitur. Verū vbi manu Dei
 reformata fuerit et adiuta, tum demū
 doctrinæ obtēperare potest et fieri bo-
 na, et grata per gratiā, quæ est mala et
 ingrata ex naturæ viciositate. Proin-
 de cū nos non satis tangimur benefici-
 orum memoria, cogitemus spiritū suc-
 cūbere carni, qui fide, meditatione ver-
 bi Dei, et inuocatione erigēdus et ex-
 citādus est: quo excitato sentiemus eti-
 am voluntatē impelli, vt se conformet
 ad legē et voluntatem Dei. Vt autem
 hæc de gratitudine ad te, vir clarissi-
 me et amice singularis, scriberem, fece-
 rūt tua erga me beneficia, quib. respon-
 dere animo saltem aliquo modo cupio.
 Taceo singularem tuum candorē erga
 me,

me, q
 perspe
 satione
 et dein
 tua ab
 lao. Om
 cedit ta
 quama
 es, decre
 solū re i
 solum d
 tis tue t
 minister
 lasti, leu
 currū, et
 ministra
 humanū
 predico
 permot
 et agro
 rita, tar

DEDICATORIA.

me, qui mihi ultra 24. annos fuerat *MS*
perspectissimus. Taceo amicā conuer-
sationem, dū apud nos primū studiosus,
et deinde Pastor fuisti. Taceo honesta
tua absentis testimonia de tuo Nico-
lao. Omnia hæc, etsi maxima sunt, ex-
cedit tamen ista tua singularis pietas,
qua matrē meam ante annū profecutus
es, decrepitam et egrotā. Hanc. n. non
solū re iuivisti, quod magnū iudico: non
solum verbis consolatus es, quod pieta-
tis tuæ testimonium fuit: verumetiam
ministerio quodāmodo seruili refocil-
lasti, leuando egrotam de curru & in-
currū, et postea conuiuio à te exceptæ
ministrando: id quod non solū agnosco
humanū beneficiū, verumetiā diuinum
prædico, nisi. n. diuino spiritu fuisses
permotus, ne quaquā afflictæ, decrepitæ
et egrotæ aniculæ nihil de te beneme-
ritæ, tantum honorē tribuisses. pro quo
tuo

EPIST. DEDICAT.

tuo beneficio fateor, me tibi plurimum
debere. Et quoniã hoc tẽpore non pos-
sum vt vellem animum meum erga te
declarare, facio quod possũ, & hos Cõ-
mentarios in vtramq; Epistolã Pauli
ad Thessalonicenses sub tuo nomine in
lucem mitto, vt aliquod saltem grati
mei erga te animi testimonium extet.
Rogo aut, vt hoc munus qualecũq; sit,
boni consulas, atq; illud habeas tanq̃
perpetuum gratitudinis meæ erga te
 $\mu\eta\eta\mu\acute{o}\sigma\upsilon\nu\omicron\nu$. Vale cum vxore tua Anna,
fœmina honestissima, ac cum tota fa-
milia. Cupio fratres oēs conseruos no-
stros in ministerio Euangelij in tota
diœcesi Othoniensi, & in patria mea
Lolandia, per te meo nomine saluari:
quos omnes veneror vt dominos: &
vt fratres meos carissimos comple-
ctor. Hassnia, primo die May, Anno
Domini 1565.

ARGV-

7

ARGVMENTVM IN EPISTOLA

LAM PAULI PRIOREM
ad Thessalonicenses.

QVONIAM DE DIVO Paulo huius Epistolæ autore sæpius est à me dictum, ipsius præconio omisso, hic dicam Primum de occasione scribendi: vnde non solum tractationis ordo melius intelligetur, sed etiam consilium auctoris & scopus orationis apprehendetur.

Deinde de quæstionibus principalibus, vt genus causæ perspiciatur.

Tertiò de ordine tractationis, quo non obseruato non solum docentis, sed discipulorum quoque labor erit frustraneus.

OCCASIO.

IN 17. capite Actor: commemorat Lucae quomodo & quanta cum difficultate Apostolus apud Thessalonicenses breui admodum tempore, Ecclesiæ quædam semina iecerat, vnde pñ quibus salus fuit cordi admoniti scripturas scrutati sunt, an
ista

EPIST. I. AD

ista ita se haberent, quemadmodum à Paulo erant edocti. Sed quia Paulus, turba excitata per Iudeos quosdam, coactus est nocte discedere Beroeam, & inde Athenas (vnde hanc Epistolam scripsit) reliquit illic Timotheum, quem cum ad se Athenas vocasset, didicit ab eo statum Ecclesie Thessalonicensis, nimirum quod constans in medio persecutionum suorum civium persisteret. Quod cum audiret Paulus, haud parum gaudens est, quare & ipsis scribit, cum ut laudet hanc illorum constantiam, Tum ut animet eos exemplo aliarum Ecclesiarum ad patientiam, ex quo consilium Pauli & scopus totius Epistolae esse colligitur, ut Thessalonicenses in fide, patientia, & pietate confirmet.

QVAESTIONES PRINCIPALES.

Quia hic non instituitur disputatio, difficilius est quaestiones seu propositiones principales eruere, quae tamen necessariae sunt cognitu, modo velimus altius hanc Epistolam introspicere. Reuocemus itaque totam Epistolam ad has hypotheses. De constantia fidei, & laude Thessalonicensium in perferenda persecutione. De Pauli affectu

affectu
am, de
stinos e
oration
ar ad ips
tur usq
tione ad
do dolor
sti: De or
animi &
ctat in ha
ad que ex
iam intelli
mixti gene
tium, parti
generis. Na
non solum
ti, verum
eorum qui ad
bantur, in u

ORI

Orditu
lutati
quod The
nec dimou
pter perfect

THESSALON.

affectu erga illos: De gaudio ob constantiam, de cura pro ipsis, ne relabantur in pristinos errores persecutionibus fracti: De oratione ac uoto Pauli ad Deum, ut ueniat ad ipsos, utque ipsi crescant & confirmentur usque ad aduentum Christi: De exhortatione ad uirtutes Christianas: De mitigando dolore super mortuis: De aduentu Christi: De oratione pro sanctificatione spiritus animi & corporis. Has propositiones tractat in hac Epistola, quæ sunt ueluti capita, ad quæ cætera omnia referenda sunt. Hinc iam intelligi potest, quod hæc Epistola sit mixti generis, partim enim est Demonstratiui, partim Suasoriij, partim Didascalici generis. Nam habuit Paulus hic rationem, non solum eorum, qui in fide erant radicati, uerumetiam infirmorum, rudium, & eorum qui adhuc ueterem hominem sequebantur, in uitijs familiaribus & consuetis.

ORDO TRACTATIONIS.

ORditur suo more ab Epigrapha & salutatione cum gratiarum actione, quod Thessalonicenses in fide sint stabiles, nec dimoueantur à confessione fidei propter persecutiones præsentis. Atque hæc est prima

EPIST. I. AD

prima pars, quæ absolvitur in primo capite. Deinde in secundo capite ingreditur narrationem fundatæ per se Ecclesiæ apud Thessalonicenses. Vnde rursus in laudes eorum excurrit, quòd imitentur alias Ecclesias Dei, in patienter ferenda cruce. Hinc in tertio capite subiungit expositionem legationis Timothei ad ipsos: cui votum de suo aduentu addit. His pertractatis, addit in quarto & quinto capitibus paræneses de varijs rebus, vbi doctrinam resurrectionis, & aduentus Christi per occasionem attingit. Tandem precatone ac voto claudit Epistolam.

CAPVT PRIMVM.

SVMMA PRIMICAPITIS.

LAudantur à Paulo Thessalonicenses, quòd ad ipsius prædicationem conuersi, in medio persecutionum firmi in fide persisterint. Adeò quòd alijs credentibus exemplum sint fidei, perseuerantiæ, & tolerantiæ.

ORDO

THESSALON.
ORDO ET PARTES
PRIMI CAPITIS.

Epigrap̄ha, salutatio, propositio gratiarum actionis, per expositionem confirmatio, & declaratio, vnde prima propositio superius indicata colligitur.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS
CUM OBSERVATIONE
ne doctrinarum.

Paulus, Syluanus & Timotheus.

Prior Epigraphæ pars. Cur autem suppresserit hic Paulus dignitatis & functionis suæ titulum, ex contrario est colligendum, vt enim Apostolatū suū interdum extollit, vindicandæ suæ autoritatis causa: Ita hic suppressendo Apostolatus titulum, significat se agnitum fuisse à Thessalonicensibus verum Christi Apostolum, vt non fuerit opus, id quod ab his citra controuersiam receptum erat, referre. Sed cur sibi adiungit Syluanum & Timotheum? vt tanquam communibus epistolæ autoribus, eis autoritatem apud Thessalonicenses conciliet, vnde monentur superio-

B perio-

EPIST. I. AD

periores Euangelij ministri non deprimere, sed extollere potius inferiores symmetas: non suam tantum, sed aliorum quoque rationem habentes.

Ecclesie Thessalonicensium.

Thessalonica à vicis Thessalis dicta est, Et est ciuitas Macedoniae, quam non solum hæc Epistola Pauli, verumetiam Magni Theodosij præceptis & implacabilis ira famosam reddidit. Indignatus enim ob cæsos in ea iudices alioqui clementissimus Imperator, vniuersum vrbis populum trucidari mandauit, vbi 11000. hominum cæsa traduntur. Hoc facinus tam immane non ferens incorruptum Diuus Ambrosius Mediolanensium Episcopus, Imperatorem ab ingressu Ecclesie prohibitum ad pœnitentiam compulit. Nec maximus Princeps pastoris subire iudicium recusauit, vide librum 9. Tripartite historie. Hodie Thessalonica cum tota Macedonia Turcorum imperio subiecta est. vnde admoneamur vicissitudinis rerum humanarum, vt Deum timentes, nos ab eo regi contra insidias Diaboli ardentibus precibus exoptemus,

In Deo

In
Iesu C
Ha
eam esse
fundata
spiritu
G
Patre
Christ
Loco
re Thess
quæ pro
tem gra
carorum,
iuncta sur
tur, quia
conciliati
litas confi
spera, ad
hec non a
Iesum Ch
ab euang
Deo Patr
Nam vt I
xus est sur

THESSALON.

In Deo Patre, & Domino
Iesu Christo.

Hæc amplificatio à causa sumpta, docet
eam esse veram Ecclesiam, quæ in Deo est
fundata, & in qua Christus suo uerbo &
spiritu regnat.

Gratia uobis & pax à Deo
Patre nostro, & Domino Iesu
Christo.

Loco salutationis imprecatur suo mo-
re Thessalonicensibus gratiam & pacem,
quæ propria Euangelij bona sunt. Est au-
tem gratia fauor Dei cum remissione pec-
catorum, & alijs bonis quæ cum illa con-
iuncta sunt. Quæ dona ideo gratia dicun-
tur, quia gratuitò donantur. Pax est re-
conciliatio nostri cum Deo: Cui tranquil-
litas conscientiæ cohæret, & omnia pro-
spera, adeoque salus ipsa. vt autem doceat
hæc non aliundè proficisci quam à Deo per
Iesum Christum, vtque discernat eadem
ab euanida mundi gratia & pace, addit à
Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo.
Nam vt Deus Pater suum Filium comple-
xus est summo fauore; Ita propter eiusdem

B 2 victi-

EPIST. I. AD

victimam nobis quoque fauet, & est reconciliatus, sed fide iustificatis, Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus cum Deo Patre, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem etiam accessum obtinemus fide in gratiam hanc in qua stamus. Quapropter quoties Paulus aliquibus gratiam & pacem imprecatur, simul requirit fidem: sine qua nemini contingunt. Hanc precedit predicatio verbi, cui coniuncta est virtus Spiritus sancti. Meminerimus ergo predicationem Euangelij summa bona secum adferre, quæ qui non habet, sub ira & damnatione manet.

Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, mentionem facientes in precibus nostris.

Propositio est gratiarum actionis ob profectum Thessalonicensium in pietate. Vnde & nos discamus gratias Deo agere pro suis beneficijs, & maxime pro propagatione Euangelij. Et simul admoneamur, quod propagatio Euangelij diuinum sit opus. Exemplum Pauli nos etiam inuitet ad

THESSALON.

ad orandum pro Ecclesia, quoties ad Deum preces fundimus, & ministros verbi officij sui commonefaciat.

Indefinenter memores vestri propter opus fidei, & laborem caritatis, & patientiam spei Domini nostri Iesu Christi coram Deo & patre nostro.

Ratio est propositionis, ac totius expositionis sequentis summa, Sed omnia sunt nobis distinctius excutienda. Cum dicit, Indefinenter memores vestri, monet summum gaudium Christianorum esse debere, mutuum in pietate profectum, nec vllum debere esse arctius vinculum inter homines pietate vera. Deinde breui Aphorismo complectitur summam vitæ Christianæ, quæ sita est in fide, caritate & spe, atque horum effectibus seu fructibus. Fides, spes & caritas resident in corde, sed eorum fructus palàm testantur, vbi verè & non simulatè adsunt. Fides proinde non est otiosa, sed operatur, producit suos fructus, inuocationem, gratiarum actionem, constantiam in confessione &c. Cari-

B 3 ras

EPIST. I. AD

tas laborat, id est, fert molestias in præstan-
dis officijs & leuandis fratrum oneribus.
Spes tolerat patienter quæuis incommo-
da, bona promissa in fluctibus persecutio-
nem expectando, Sed ne quis hac spe fru-
stratum iri suspicetur, eam fundatam esse
in Domino nostro Iesu Christo asserit, Id-
que in conspectu Dei, qui coram intuetur
omnia, & habet curam suorum, iuxta il-
lud : Nouit Dominus viam iustorum.
Colligamus igitur ex hoc loco veram
Christianismi rationem, quæ est firma fidei
constantia cum caritate & spe, quæ saluta-
res fructus per totam vitam in ædificatio-
nem edunt.

Scientes fratres dilecti à Deo
esse electionem uestram.

Singulæ expositionis partes vim con-
firmationis habent. Reuocat autem hic
Paulus ad causam primam, profectum
Thessalonicensium in Euangelio, nimirum
quod sint à Deo electi. Quotquot enim
verè in Christum credunt, à Deo electi esse
dicuntur. Nam electi dicuntur respectu
impiorum, qui viles & abominabiles ha-
beantur in conspectu Dei. Cum contra fide-
les

les pre
que el
electi
prima

non
lum,
spiri
mult

Ha

cedente

modo E

fuerit e

confirm

est, mira

confirm

tantem f

qua scilicet

nicenses,

num rec

de & cor

etiam mira

nos sci

verè ad

arcana v

bo, & a

THESSALON.

les preciosi, immò filij Dei censentur adeoque electi. De modo, causa & fundamento electionis credentium abundè diximus in primo capite ad Ephes.

Quia Euangelium nostrum non fuit erga uos in sermone solum, sed etiam in potentia, & spiritu sancto, & in certitudine multa.

Hæc expositionis pars confirmat præcedentem rationem, & simul narrat quomodo Euangelium apud Thessalonicenses fuerit efficax, quomodoque sit diuinitus confirmata prædicatio per potentiam, hoc est, miracula, per Spiritum sanctum intus confirmantem auditorum corda, & excitantem fidem, & per πληροφóριαν multam, qua scilicet ita stabiles sunt facti Thessalonicenses, vt nullis obstaculis persecutionum rectus illorum cursus in Euangelij fide & confessione sit impeditus. Porro tametsi miraculorum tempus cessauit; Tamen nos sciamus cum prædicatione externa verè adesse Spiritum sanctum, & excitare arcana vi auditores ad assentiendum verbo, & ad fidem.

B 4 Quem-

EPIST. I. AD

Quemadmodum scitis quales fuerimus inter uos propter uos.

Quod dixi de prædicatione uerbi & efficacia spiritus, Id proprio Thessalonicensium testimonio confirmat, qui erant spectatores totius negotij, in quibus Spiritus sanctus efficax erat ad prædicationem Pauli. Hinc discant ministri uerbi ita docere, vitamq; instituere, ut possint secure ad auditorum testimonium prouocare.

Et uos imitatores nostri facti estis & domini, amplexi uerbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti.

Repetit quod initio dixit, sed per collationem exempli. Exempla enim optimorum imitari non exigua laus est. Sed quomodo imitatores Domini sunt facti? Quia ut ille plurima mala tolerans, à proprio populo, gaudebat tamen spiritu: Ita Thessalonicenses à proprijs ciuibus tribulationes ferendo, gaudio conscientiarum in Spiritu sancto se erigebant, & consolabantur.

Hinc

Hinc
num a
respic
spiritu

Ita
bus c
& A

Et
dem &
eo quoc
lorum
eorum
li, ut al
fessione
credere,
ce cuius
am, & c

A
mo D
cedor
loco
nauis
quic

THESSALON.

Hinc nos quoque in medio persecutio-
num ad Dominum, adeoque ad alios pios
respiciamus, ac pressi cruce nihilominus
spiritu exultemus,

Ita ut fueritis uos typi omni-
bus credentibus in Macedonia
& Achaia.

Euidenti signo Thessalonicensium fi-
dem & confessionem confirmat, nempe ex
eo quod uicinæ regiones & ciuitates de il-
lorum pietate audiuerint, & exemplum
eorum sint imitatae. Monentur hic singu-
li, ut alijs quoque sint exemplo sua pia con-
fessione & uita. Non enim satis est apud te
credere, nisi palam testeris, cuius Reipubli-
cæ ciuis sis, Nam corde creditur ad iustici-
am, & ore fit confessio ad salutem.

A uobis enim personuit ser-
mo Domini, non solum in Ma-
cedonia & Achaia, sed in omni
loco fides uestra erga Deum ma-
nauit, ita ut non opus habeamus
quicquam loqui.

B 5 Quo-

EPIST. I. AD

Quomodo alijs fuerint Typi exponit, nimirum quòd illorum confessio ad alios dimanauerit, adeo vt nihil sit opus apud alios fidem prædicare Thessalonicensium, quæ alioqui nunc satis innotuerit. Christianis Rebuspublicis exemplum hoc proponatur, vt quòd dignitatis loco sunt eminentiores, eò magis in pietate & honestate alijs præluceant. Hoc enim plurimum facere ad ædificationem, Paulus Thessalonicensium exemplo docet, & experientia ipsa testatur.

Ipsi enim de nobis annunciant, qualem introitum habuerimus ad uos, & quomodo conuersi estis ad Deum à simulacris ad seruiendum Deo uiuo & uero, & ad expectandum Filium eius de cœlis (quem suscitauit ex mortuis) Iesum, qui liberabit uos ab ira uentura.

Dixit adeò personuisse famam fidei Thessalonicensium apud alios, vt non opus habuerit Paulus de ea quicquam loqui,
nunc

nunc
quod
mod
mus
Christ
dicatio
Deum
simul
Tertio
est, qu
expect
nos ab
Deo no
bus car
immò

C

SYN

PAU
liur
apud c
institui

THESSALON.

nunc id confirmat ab effectu : nimirum quod alij annuncient sibi inuicem, quomodo id factum sit. Porro hic obseruemus ordinem administrandæ Reipublicæ Christianæ. Primum locum obtinet prædicatio verbi. Hanc sequitur conuersio ad Deum, & desertio Idolorum, nemo enim simul Idolis & vero Deo seruire potest. Tertio loco finis conuersionis attendendus est, qui est seruire viuo & vero Deo, cum expectatione Filij eius de cælo, qui plene nos ab omnibus malis eripiet. Qui igitur Deo non seruit, sed viuit adhuc in sordibus carnis suæ, Is nondum conuersus est, immò potius totus à Deo auersus,

CAPVT SE
CVNDVM.

SVMMA SECVNDI
CAPITIS.

PAulus multa passus propter Euangelium Thessalonicensibus prædicatum, apud quos inculpate viuens sincerè eos instituit, qui & edocti rectè imitatores aliarum

EPIST. I. AD
rum Ecclesiarum Dei facti sunt in ferenda
cruce, iam se videndi eos desiderio teneri
ostendit.

ORDO CAPITIS
SECUNDI.

TRes sunt huius capituli partes. Prima
est longa expositio conuersationis
Pauli apud Thessalonicenses. Secunda
continet narrationem fructus prædicati
Euangelij apud eosdem, Nimirum quod
facti sint imitatores Ecclesiarum Dei in fe-
rendis afflictionibus ob Euangelij confes-
sionem. Tertia est significatio promittu-
dinis animi Pauli ad inuisendos Thessalo-
nicenses.

EXEGESIS CAPITIS
SECUNDI, CVM OBSER-
uatione doctrinarum.

Ipsi enim scitis fratres, quod
ingressus noster ad uos non fue-
rit inanis.

Propositio præsentis expositionis est.
Appel-

Appo
prat,
iplos.

S
meli
scitis
simu
apud
mulco

Pr
passus
quem a
uirgis c
custode
tamen,
censes,
incredu
uersus F
admod
fulere,
mento
plum,
mus of
temur

THESSALON.

Appellatione fratrum benevolentiam caprat, ostendit enim affectum suum erga ipsos.

Sed & antea passi, & contumelios affecti (quemadmodum scitis) Philippis fiduciam sumimus in Deo nostro loquendi apud uos Euangelium Dei in multo certamine.

Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum Pythonicum, quem à puella eiecerat Actor. 16. Ibi enim uirgis cæsus conicitur in carcerem, cuius custodem ad fidem conuertit. Deinde certamen, quod sustinuit apud Thessalonicenses, describitur Actor. 17. Nam Iudæi increduli excitarunt totam ciuitatem aduersus Paulum, adeo ut coactus sit, quemadmodum supra admonui, fuga sibi consulere, Sed prius iacto Euangelij fundamento. Hæc nobis proponuntur in exemplum, ne propter persecutionem abijciamus officium, sed potius cum Paulo incitemur magis ad præstandum officium,

Nam

EPIST. I. AD

Nam exhortatio nostra non
ex impostura, neq; ex impurita-
te, neq; in dolo.

Iam suæ doctrinæ modum exponit.
Exhortationis verbum accipit pro toto
ministerio suo, seu doctrina tota, quæ au-
ditoribus accommodari nequit, sine ex-
hortationibus. Primum autem se alienum
fuisse ostendit ab ijs uitijs, quæ doctrinam
corrumpere solent. Impostura significat
fallendi artem. Immunditia ad affectum
animi pertinet, Dolus ad modum agen-
di. Significat igitur per ἀντίθεσιν, quod
docendo sincere ex pio cordis affectu, la-
borauerit strenuè in propagando Euange-
lio, id quod sequentibus uerbis clarius ex-
primit.

Sed quemadmodum probas-
ti fuimus à Deo, ut crederetur
nobis Euangelium, sic loqui-
mur, non tanquam hominibus
placentes, sed DEO probanti
corda nostra.

Autorem sui Apostolatus citat, Idque

eo

eo cor
uerè i
agniti
perfer
à Deo
ster Eu
rum ut
cuius e
rem, ue
nem ab
qui om
gratiam,

Ne
mone
admoc
sione a

Prec
confirma
noxi elle
student, i
mum an
nis, idq;
inde aua
prouoca
lus de aff

THESSALON.

eo consilio, ut Thessalonicenses statuant se uerè iuxta Dei consilium uocatos esse in agnitionem Euangelij, utque constantius persistent in confessione eius doctrine, quam à Deo esse norunt. Deinde, qualis minister Euangelij esse debeat, ostendit. Nimirum ut se conformet ad uoluntatem Dei, cuius est minister, ne ob hominum fauorem, uel doctrinam uiciet, uel confessionem abijciat, quemadmodum illi solent, qui omnia ambitiosè agunt in hominum gratiam,

Neq; enim unquam in sermone adulationis fuimus, quem admodum nostis, neq; in occasione auaritiæ, Deus testis.

Proximam sententiam enumeratione confirmat. Recitat enim uitia, quibus obnoxij esse solent, qui hominibus placere student, impuris affectibus præditi, ac primum amouet à se suspicionem adulationis, idq; illorum proprio testimonio. Deinde auaritiæ quoq; suspicionem amouet, prouocando ad Dei testimonium, qui solus de affectibus iudicare potest, Sint igitur ministri

EPIST. I. AD
ministri Euangelij alieni ab adulatione &
auaritia.

Nec quærentes ab homini-
bus gloriam, nec à uobis, nec
ab alijs.

Se à gloriæ inanis studio alienum fu-
isse monet. Vbi enim ambitio, fastus, &
applausus populares regnant, Ibi cum ui-
cioso affectu peruersum agendi studium
adesse necesse est. Nam cum ambitio sanam
mentem adimit, nulla fides (quæ est dire-
ctrix operum) esse potest, vnde Dominus
Iohan. 5. Quomodo uos potestis credere,
qui gloriam mutuo à uobis accipitis, &
gloriam quæ est à solo Deo non quæritis?
Sed quis quærit gloriam ab hominibus,
& quis à solo Deo? Is ab hominibus glo-
riam quærere dicitur, qui ambitiosè ap-
plausum hominum ob sua facta quærit.
Contrà, à solo Deo quærit gloriam, qui pu-
dore sui confusus, ad gratuitam Dei mise-
ricordiam confugit, nec quicquam sibi ef-
se reliquum statuit, in quo gloriatur, præ-
ter Christi gratiam. Proinde, ut huius
gloriæ studium semper cum humilitate
coniunctum est: Ita illius ex arrogantia &
ignoratione sui manat. Stet igitur hoc fi-

xum:

xum:
tur. S
ctum
riatio
stra.
vnusq
sele:
recte fa
se glori
conscie
test vt
num,
mus, f
quicqu
gantes,
mentum
se nobis
lo bono
mus, H
in omni
necessari
est vera
entia re
dicanti
est, cora
riatio, v
bona co
in hunc

THESSALON.

xum: Qui gloriatur, in Domino glorie-
 tur. Sed quomodo cum his conuenit di-
 ctum Pauli 2, ad Corinth. 2. Hæc est glo-
 riatio nostra, testimonium conscientia no-
 stræ. Et ad Galat, 6. Opus suum probet
 vnusquisq; & tunc gloriam habebit apud
 sese? An non Paulus his verbis fatetur,
 rectè facientem officia vocationis suæ, pos-
 se gloriari? Respondeo, Qui testimonium
 conscientia bonæ habet in suis factis, po-
 test vtique gloriari, sed non extra Domi-
 num. Quare has exceptiones constitua-
 mus. Primum, acceptum feramus Deo
 quicquid habemus boni, nobis nihil arro-
 gantes. Deindè retineamus illud funda-
 mentum, in sola Dei misericordia fitam es-
 se nobis salutis fiduciam. Postremò in so-
 lo bonorum omnium autore acquiesca-
 mus. His sic apud nos constitutis, pia erit
 in omni bonorum genere gloriatio, immò
 necessaria, & expetenda. Nam nihil aliud
 est vera gloria, quàm approbatio consci-
 entia rectè iudicantis, & aliorum rectè iu-
 dicantium. Vbi igitur conscientia bona
 est, coram Deo & hominibus, ibi vera glo-
 riatio, vnde Paulus Actor; 23. Ego omni
 bona conscientia versatus sum ante Deum
 in hunc vsq; diem.

C Cum

EPIST. I. AD

Cum possemus in onere esse,
tanquam Christi Apostoli, facti
tamen sumus placidi in medio
uestri, perinde ac si nutrix foue-
at filios suos.

Certissimo signo confirmat, se non
quæsiuisse gloriam ab hominibus, cum in-
quit: Possemus esse in onere, hoc est, vsur-
pare autoritatem Apostolicam, vt cæteri
Apostoli, Tamen huic iuri cessimus mites,
placidi, & lenes effecti, Perinde atque nu-
trix, quæ suos tenellos pueros calefacit,
fouet, ac tenerrimè tractat. Hoc Pauli ex-
emplum sequantur pñ Euangelij præco-
nes, ne abutentes autoritate sua, plus de-
struant, quàm ædificent: Quod quidem
illis vsu venire solet, qui intempestiuo ze-
lo iurisdictionem Ecclesiasticam usurpant,
sine maturo Ecclesiæ iudicio. Porro hic
locus, & qui est 1. Corinth. 9. videtur non-
nullis patrocinari operibus supereroga-
tionis, quæ definiunt esse opera indebita,
vt quæ fiunt ultra id, quod quis debeat.
Verum priusquam respondeam ad argu-
mentum Papisticum, firma demonstratio-
ne osten-

ne ofte
mentu
prehe
gatio
Cum
vobis,
huimu
opus a
aut De
prehen
stinctio
rum de
rum, A
ritatem
lum ad
contine
minum
nullum e
quiratur
mum tu
tis firmis
num sup

Hoc
nem Pa
cunt) of
dicando
mulum,

THESSALON.

ne ostendam, quàm uanum sit illorum figmentum. Quæcunq; opera sub lege comprehenduntur, falso uocantur supererogationis opera. Sic enim Dominus inquit: Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Inutiles serui sumus, quæ debuimus facere, fecimus. Præterea nullum opus agnoscendum est bonum opus esse, aut Deo acceptum, quod lege Dei comprehensum non sit, quemadmodum ex distinctione operum conuincitur, Nam tantum duo ordines sunt bonorum operum. Aut enim ad Dei cultum, aut ad caritatem proximi referuntur. Et ut nullum ad Dei cultum pertinet, quod non contineatur sub hoc capite: Diliges Dominum Deum tuum in toto corde &c. Ita nullum officium est caritatis, quod non requiratur illo præcepto: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ex his axiomatis firmissimis sequitur, nullum opus bonum supererogationis dici posse.

Hoc iacto fundamento, ad obiectionem Papistarum respondeo: Paulus (dicunt) officio satisfecisset, Euangelium prædicando, addit nunc vltra aliquid ad cumulum, non utitur autoritate sua, qua vti

C 2 potu-

EPIST. I. AD

potuisset, non sumit mercedem operis, quæ
dignum operarium Dominus pronun-
ciat. Igitur supererogat aliquid, quod non
debet. Respondeo, Paulum vltra quidem
progressum fuisse, quàm requirit ordina-
ria uocatio Apostolorum, seu pastorum,
qui à stipendio abstinerit, quod Domi-
nus permittit pastoribus sumere. Verum
cum esset ex eius officio pro circumstan-
tijs temporis, & personarum, quæcunque
offendicula prouidebat, illis obuiare, Cer-
neret autem Euangelij cursum impeditum
iri, si facultate sua vteretur, Tametsi illud
erat extraordinarium, Dico tamen nihil
Deo præstitisse plus, quàm deberet. Est
enim boni pastoris, offendicula, quantum
in se est, tollere. Non est igitur, quod eum
aliquid indebitum Deo contulisse fingant,
Cum nihil aliud præstiterit, quàm quod
officij necessitas, gloria Dei, & caritas pro-
ximi flagitabat. Cuius exemplum si se-
querentur hodie multi ministri uerbi, mi-
nus esset turbarum, minus scandalorum in
Ecclesia Christi, propter insatiabilem mul-
torum ingluuiem, qui eò omnes suos co-
natus destinant, vt diuitias per fas & ne-
fas corradant.

Ita

It
uolu
non
sed n
prop
cti est

Su
mirum,
prædica
neris est
paratus
intimè a
ministri
fæ, quæ
& prom
num Eu
scant re
paribus
marum

N
boris
C
experie

THESSALON.

Ita erga uos affecti, libenter
uoluissimus distribuere uobis
non solum Euangelium Dei,
sed nostras ipsorum animas,
propterea quod cari nobis fa-
cti estis.

Suum affectum ab effectu probat, ni-
mirum, quod non solum libenti animo
prædicauerit ipsis Euangelium, quod mu-
neris est Apostolici, verumetiam quod
paratus fuerit pro ipsis vitam dare, quod
intimè amantis indicium est. Discant hinc
ministri uerbi pluris facere salutem Eccle-
siæ, quàm propriam uitam: Discant alacri
& prompto animo, uel in medio persecutio-
num Euangelij negotium promouere: Di-
scant renunciare suis commodis & uolu-
ptatibus, ut soli gloriæ Dei ac saluti ani-
marum seruire possint.

Meministis enim fratres la-
boris nostri ac fatigationis.

Confirmat superiorem sententiam ab
experientia Thessalonicensium, qui exper-
ti erant

EPIST. I. AD

ti erant quantum laboris exhauserat Paulus apud ipsos. Porro græcanicæ voces κόπῃ & μόχθῳ non multum differunt, κόπῃ significat laborem cum summa cura & solitudine coniunctum. μόχθῳ significat laborem quo quis fatigatur pressus laboris mole ac difficultate. vnde colligitur arduum esse munus ac difficile, fidum ac sincerum ministrum uerbi DEI agere.

Nocte enim & die laborantes, ne quem uestrum grauemus, prædicauimus apud uos Euangelium Dei.

Confirmationis expositio seu declaratio est. Duplicis enim laboris meminit, Nocturni, quo potissimum manuum labore sibi uictum parauit. Diurni, quo præcipuè in prædicando Euangelio occupatus erat. Cur autem labore manum sibi uictum parauerit, causam reddit, quòd noluerit cuiquam illorum oneri esse. Apud Corinthios similiter, & apud Ephesios sibi uictum manuum labore acquisiuit, haud dubiè ob hanc causam, ut illis
om-

omner
spicanc
ministr
culpa,
Euange
supra pl
milibus
extruum

V
sanctè
uobis
mus,

Prou
Thessalon
suum quis
lummode
quicor in
sue in Ser
rationem.
minis ad
homo in
sticiam c
nemini r
dest. Sur
tes, nimit

THESSALON.

omnem calumniandi & sinistrè de se suspicandi occasionem amputaret. Est enim ministrorum uerbi officium cauere, ne sua culpa, aut etiam abusu sui iuris, cursum Euangelij impediant. Sed de hac re paulò supra plura sunt dicta, contra eos qui ex similibus exemplis opera supererogationis extruunt.

Vos testes, & Deus, quàm sanctè & iustè & inculpatè cum uobis credentibus uersati sumus.

Prouocat rursus ad testimonium Thessalonicensium & Dei. Thessalonicensium quidem, qui de externis factis solummodo iudicare poterant, Dei uerò, qui cor intuetur, Ideoq; solus καρδιουργῶσης in Scriptura dicitur. Porro uiuendi rationem, seu integritatem Christiani hominis ad tria reuocat. Ad sanctitatem, qua homo in uero timore & fide uiuit: Ad iusticiam coram hominibus, quæ non solum nemini nocet, sed potius omnibus prodest. Sunt enim huius iusticiæ duæ partes, nimirum, abstinentia ab iniuria pro-

C 4 ximi

EPIST. I. AD

ximi & beneficentia, Ad innocentiam, qua nemini praebet occasionem de se male loquendi. Quia autem hoc postremum difficillimum est, restringitur ad credentes, qui soli candidè iudicare de aliorum factis didicerunt per spiritum fidei. Hic nos quoque discamus, quò nostra uiuendi ratio uniuersa referenda sit.

Quemadmodum scitis quomodo unumquemque uestrum tanquam pater liberos suos (complexi sumus) obsecrantes & consolantes & testificantes, ut ambularetis dignè Deo, qui uocauit uos in suum regnum & gloriam.

Suprà nutrici, hic patri se comparat Paulus, suumque paternum affectum tum Thessalonicensium testimonio, tum effectu probat, ut qui officium ueri pastoris faciat, rectè instituendo, hoc est, obsecrando, consolando, ac docendo unumquemque illorum, ut ambulent dignè Deo, qui uocauit eos in suum regnum & gloriam.

Hinc

Hinc m
mum e
modo
minifit
quam b
ros, Deit
tantum p
rumetian
prout cu
dare, nen
solentur
ctos, & te
des, ut u
conuincat
di enim
Non est ig
re, qui pu
quibus op
lus Act. 2
omnium,
singulos a
non pote
teri, qui p
Tertio, u
uidelicet,
gelium, u
caelestis a
nem, qu

T H E S S A L O N .

Hinc multiplex doctrina peti potest. Primum enim docemur exemplo Pauli, quomodo amplecti debeant suos auditores ministri Euangelij, Nimirum, non fecus quam bonus & blandus pater suos liberos. Deinde quod eorum officium sit, non tantum publicè docere omnes simul, uerum etiam singulorum curam habere, & prout cuique opus est sermonem accommodare, nempe, ut exhortentur cessantes, consolentur mæstos & pusillanimes seu afflictos, & testificentur, Hoc est, doceant rudes, ut uerbo Domini ac sana doctrina conuincantur de ueritate Dei. Testificandi enim uerbum ad doctrinam refertur. Non est igitur perfunctus pastoris munere, qui publicè docet tantum. Sunt enim quibus opus est peculiaris institutio. Paulus Act. 20. dicit, se mundum à sanguine omnium, quia publicè omnes & priuatim singulos admonere non cessauerit. Quare non potest se mundum à sanguine profiteri, qui priuatam instructionem negligit. Tertio, uocationis finis obseruandus est, uidelicet, quòd ideò uocemur per Euangelium, ut consortes regni Dei & gloriæ cælestis æternùm uiuamus beati. Hunc finem, qui sibi ob oculos verè ponit, fer-

C 5 uen-

EPIST. I. AD

uentius contra mundum & uitia pugna-
re, ac integritatem sectari per totam uitam
conabitur, quò iuxta nutum & uolunta-
tem Dei patris uiuere (quod quidem est
dignè Deo ambulare) possit. Non igitur
res leuis, sed regnum Dei ac salus anima-
rum agitur. Quæ sanè bona quantiscun-
que periculis ac laboribus præponenda
sunt. Quartò, hinc admoneantur mini-
stri uerbi non solum fidei & iustificationis
doctrinam urgere, uerumetiam seriò le-
gis doctrinam, quæ regulam uitæ Chri-
stianæ præscribit, proponere. Nam ut fide
in regnum Christi ingredimur, Ita pijs
operibus & filijs Dei dignis in regno Chri-
sti nos esse declaramus. Sicuti contra ma-
la opera ciues Satanæ monstrant & coar-
guunt.

Propter hoc & nos gratias
agimus Deo indefinenter, quòd
uos amplexi sermonem DEI
prædicatum à nobis recepistis,
non sermonem hominum, sed
(quemadmodum est uerè) ser-
monem DEI, qui & efficax est
in

in uo
H
gentia,
secunda
non solu
dere de p
runat D
tionem r
bus, & fr
mendatio
de multis r
fit Euange
Deo, Ipse
ministros,
cauere deb
uerè possim
nem Dei, ne
si facerent
clesia turba
pomeria Ex
huic uerbo
Dei fidem
salonicen
Euangelij
Nam Deu
Reformat
conuertit u

THESSALON.

in uobis credentibus.

Haftenus de suo ministerio & diligentia, nunc de fructu agit (Estque hæc secunda pars capitis) Gratiarum hæc actio non solum ministrorum esse monet gaudere de profectu sui ministerij, quod fortunat Deus, uerumetiam Pauli prædicationem receptam fuisse à Thessalonicensibus, & fructificasse (quod in illorum commendationem uergit) indicat. Porro hic de multis rebus monemur, Primum, unde sit Euangelij autoritas, nempe ab autore Deo, Ipse enim sonat suum uerbum per ministros. Deindè, quòd ministri uerbi cauere debeant à Doctrinis hominum, ut uerè possint gloriari cum Paulo, se sermonem Dei, non hominum, prædicare. Quod si facerent Romanistæ, minus esset in Ecclesia turbarum, latiusque se extenderent pomeria Ecclesiæ Christi. Præterea, quòd huic uerbo homines propter reuerentiam Dei fidem habere debeant exemplo Thessalonicensium. Postremò, quis sit effectus Euangelij in ijs, qui illud uerè recipiunt, Nam Deus in illis est efficax suo spiritu, Reformatur mentem hominis sua manu, conuertit uoluntatem, purificat cor, exci-
tat fi-

EPIST. I. AD

tat fidem, dat alacritatem ad præstandum Deo cultum suum. Cum contra contemtores Euangelij spiritu Satanæ, & carnis sensu ferantur. Quam diu igitur aliquis membra sua iniusticiæ arma sentit, Sciat se frustra uerbum audiuisse, temerèque se Christianum iactare. Hic enim ordo, qui hoc loco indicatur à Paulo, necessariò obseruandus est. Prædicatio, receptio doctrinæ, fides iustificationis, & efficacia Dei in credentibus. Prædicatio esse potest sine sequentibus tribus, Sed nullum horum trium sine cæteris. Vbi enim recipitur doctrina, prædicatio sanè præcessit, fides concipitur, Deique uirtus se exerit. Proinde nemo de uerbo gloriatur, nisi qui sentiat in se uirtutem Dei.

Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu, quòd hæc passi estis & uos à proprijs contribulibus, quem admodum ipsi à Iudæis.

Propositionis proximæ ratio ita accommodanda. Quod uerè amplexi sitis sermo-

sermon
in uob
stra co
Euang
tur, dic
est in I
veram E
hunc ti
Iesu, H
in illo c
exemplu
daica Ecc
à Iudæis
prijs ciui
tiam
Ionicen
Sanctoru
scamus c
renda cru
sti impar
Deo enim
quoddam
eius since

Qu
runt le
tas, &

THESSALON.

sermonem Dei, uerè credatis, Deusque sit
in uobis efficax, ostendit haud obscure ue-
stra constantia, qua grauiſſima quæq; pro
Euangelio patimini, ac ut ipsos conſole-
tur, dicit eos exemplum Eccleſiæ Dei, quæ
eſt in Iudæa, imitari. Vtque diſcernat
veram Eccleſiam Dei ab ea, quæ falſò ſibi
hunc titulum uendicat, addit, In Chriſto
Ieſu. Huius enim corpus eſt Eccleſia vera,
in illo collecta, & compacta. Porro hoc
exemplum amplificat à ſimili. Sicuti Iu-
daica Eccleſia à ſuis contribulibus, hoc eſt,
à Iudæis patitur; ſic & uos patimini à pro-
prijs ciuibus, Atq; ita hoc exemplo ad pa-
tientiam & conſtantiam hortatur Theſſa-
lonicenſes. Hinc nos quoq; admoneamur
Sanctorum exempla imitari, vt ab ijs di-
ſcamus conſtantiam & patientiam in fe-
renda cruce, tempore perſecutionis, ne fra-
cti impatientia conſeſſionem abijciamus.
Deo enim ita viſum eſt, vt crux ſit ueluti
quoddam examen fidei, quo probetur
eius ſinceritas.

Qui & Dominum occide-
runt Ieſum, & proprios Prophe-
tas, & nos perſecuti ſunt, & Deo
non

EPIST. I. AD
non placent, & omnibus homi-
nibus aduersantur, prohibent
nos gentibus loqui, ut saluen-
tur, ut expleant peccata sua sem-
per, peruenit enim in eos ira in
finem.

Amplificatio est qua exaggerat mali-
tiam Iudæorum per distributionem, & si-
mul pœnam impietatis eorundem notat:
cùm vt occurrat scandalo crucis, tū vt con-
soletur cruce pressos. Id quod facit triplici
argumento, exemplo Christi & Aposto-
lorum, salute promissa pijs, & ira Dei, hoc
est, damnatione super impios & persecu-
tores Ecclesiæ. Et prodest sanè in hæc tria
tempore persecutionis respicere, ne multi-
tudine impiorum, & persecutionum flu-
ctibus superati fidem abñciamus, ex his
enim tribus ingentem consolationem hau-
fisse sanctos Martyres non est dubium.
Præterea obseruentur hic tres loci: Primus,
de rabie persecutorum Ecclesiæ, qui in
tantam feritatem deferuntur præcipites à
Satana, vt nunquam expleri possit sancto-
rum sanguine. Secundus, de impletione
scele-

scelerum
gunt, n
cij imp
iniquita
Quare
ta peccat
iram in d
in illos p
admoner
propter e
lera, In
nos oport
viamus i
ne in firmi
incurrant
& reiectio
cum non p
enim & Pa
ux fiant. I
munis erit
Euangelium
more illud
nita verita
Qui non c
super eum
Nos
bis ad f

THESSALON.

scelerum eorum, qui malè agendo pergunt, nam mensuram, hoc modo sui iudicij implent. differtur enim pœna, donec iniquitas illorum ad summum peruenerit. Quare sedulò nobis cauendum, ne peccata peccatis addendo, reponamus nobis iram in die iudicij. Tertius, de ira, quam in illos peruenisse dicit vsq; in finem, Quò admonemur de reiectione gentis Iudaicæ propter eius contumaciam, & nefanda scelera, In hoc exemplum & similia intueri nos oportet, vt admoniti illorum malo, viuamus sollicitè magis in timore DEI, ne in similem Dei iram ob nostra peccata incurramus. Nam hæc ira seu damnatio, & reiectio, ut ad totum populum Iudaicum non pertinet: Ita nec ad solum, Esaias enim & Paulus docent, quod reliquiæ salutæ fiant. Deinde eadem damnatio communis erit omnium, qui vel persequuntur Euangelium, vel alioqui Epicureorum more illud negligunt, vel deficiunt à cognita veritate, nam immota sententia est, Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum.

Nos autem fratres orbatì uobis ad spacium horæ, facie non

cor

EPIST. I. AD
corde, uehementius studuimus
faciem uestram uidere cum mul
to desiderio.

Tertia est huius capituli pars, in qua se excusat, cur ad ipsos non uenerit in tanto illorum periculo. Nunquam enim magis optanda est fidelis Doctoris presentia, quam cum propter doctrinam grauior suboriatur persecutio. Primum igitur significat promptitudinem animi sui ad inuisendum Thessalonicenses. Deinde, cur non uenerit, exponit. Verum hec ut magis conspiciantur, ἀναλυτικῶς ea retexam. Primum itaque se orbatum illis dicit, unde significat affectum suum erga ipsos uere paternum, qualis in fidei uerbi ministris requiritur. Deinde hunc affectum collatione exaggerat, cum inquit, Ad spacium horæ, quali dicat, Molestum est mihi & durum sanè abesse à uobis ad spacium horæ, nedum tanto tempore. Tertio, ut eos non nihil consoletur, correctionem addit, Facie non corde inquit, ac si dicat, Tamen si facie à uobis subductus sum, & corporali presentia; Tamen corde & animo apud uos maneo, Non enim quemadmodum

dum ce
separat
am, fe
rium r
to adm
tius ab
Idque n
parente
rorum
stunt.

It
uos (e
mel, S
nos Sa

Prolep
tiores mo
Responde
nobis, se
sum quid
iterum, se
dæorum
tur. Hic
cat malig
impediéb
potuerit,

THESSALON.

dum corpora, Ita animos interuallum loci
separat: Quod quidem non ad substanti-
am, sed ad animorum affectum, & deside-
rium referendū esse manifestum est. Quar-
to admonet eò se maiori studio quò diu-
tius abfuit, contendisse, ut ipsos inuideret,
Idque multo desiderio: Quemadmodum
parentes qui longo tempore aspectu libe-
rorum priuati, feruentius eos uidere ge-
stiunt.

Itaque uoluimus uenire ad
uos (ego quidem Paulus & se-
mel, & iterum) sed impediuit
nos Satanas.

Prolepsis est, poterant enim impatien-
tiores moræ obijcere. Cur ergo non uenistis?
Respondet, uoluntas quidem non defuit
nobis, sed facultas & occasio. Conatus
sum quidem ad uos proficisci semel atque
iterum, sed Satanas nos impediuit per Iu-
dæorum insidias, qui meæ uitæ insidian-
tur. Hic enim impedimentum Satanæ uo-
cat malignorum studia, & insidias, quibus
impediēbatur, quo minus ad ipsos uenire
potuerit, uerum hic quæstio oritur: nun-

D quid

EPIST. II. AD

quid Satanas possit alicuius sancti propo-
 situm impedire? Ad quam quæstionem
 Basilius respondet in hunc modum. Eo-
 rum quæ in domino sunt rectè factorum,
 alia sola uoluntate ac deliberatione animi
 efficiuntur, Alia ad hoc ut efficiantur, in-
 digent etiam opera corporis adhibendi
 uel studio, uel tolerantia, ac quæcunque
 sunt eius generis, quæ in sola animi uolun-
 tate posita sunt, hæc nullo modo impedire
 Satanas potest. Quæ uero sunt ad quæ cõ-
 sequenda necessaria est opera corporis, in
 his plerumque Deus nasci impedimenta
 permittit, uel probandi uel detegendi cau-
 sa illius, qui impediatur. Hinc prætereà di-
 scendum exemplo Pauli, quod liceat san-
 ctis aperta pericula fugere, modò id fiat
 salua pietate. Neque enim debet quis se te-
 merè in manifestum periculum conijcere.

Quæ est enim nostra spes,
 aut gaudium, aut corona glo-
 riationis? nonne & uos coram
 Domino nostro Iesu Christo in
 ipsius aduentu? uos enim estis
 gloria nostra, & gaudium.

Ratio

R
 mo
 gau
 quib
 Qua
 etis r
 tionis
 quid
 am sp
 Chri
 est cre
 gaudiu
 quod e
 riation
 ut supr
 que q
 Quicun
 tix habe
 non ext
 loco ne
 hoc loc
 uerbi p
 borum
 suæ ind
 qui ill
 quod q
 res in re
 uentu C

THESSALON.

Ratio cur ad eos uenire uoluerit. Nemo non libenter apud eos est, ex quibus gaudet, de quibus quam optimè sperat, à quibus gloriam habiturum se confidit. Quare & ego inprimis inuiserem uos, qui estis mea spes, gaudium, & corona gloriationis, Idque in aduentu Iesu Christi. Sed quid est, quod uocet Thessalonicenses suam spem, gaudium & coronam? An non Christus solus spes, gaudium, & corona est credentium? est profectò Christus spes, gaudium, & corona credentium, adeò quòd extra illum nihil spei, gaudiij, aut gloriationis sit reliquum. Respondeo igitur ut suprà primo capite in illum locum. Neque quærentes ab hominibus gloriam. Quicumque testimonium bonæ conscientix habet in suis factis, potest gloriari, sed non extra Christum. Vide Regulam suprà loco notato. Deinde duo obseruentur hoc loco. Primum quòd liceat ministris uerbi piè gloriari ob felicem suorum laborum successum, modo caueant, ne quid suæ industriæ adscribant, sed bonitati Dei qui illorum labores fortunat. Deinde quòd quò quisq; ministrorum uerbi plures in regnum Christi adduxerit, eò in aduentu Christi maiorem gloriam, ac ueluti

D 2 trium.

EPIST. I. AD

triumphum habiturus sit. Vnde 2. Timot.
 4. Quod superest, reposita est mihi iusticiæ
 corona, quam reddet mihi Dominus in
 die illo iustus iudex. Verum hoc rectè in-
 telligendum est, ne ad causarum iustifi-
 cationis ordinem referatur. Nam tum de-
 mum sanctis redditur illa corona & glo-
 ria, ubi fidem seruauerunt, certamina decer-
 tarunt, & cursum perfecerunt. Hæc coro-
 na reposita quidem est, sed gratia Dei &
 merito Christi, non meritis proprijs. Qua
 tamen corona & gloria compensantur la-
 bores & certamina. Huc Danielis refero
 dictum. Doctores fulgebunt quasi splen-
 dor firmamenti, & qui ad iusticiam erudi-
 unt multos in perpetuas æternitates. Qua-
 re nequaquam cum hac compensatione
 laboris & diligentix in ministerio uerbi
 pugnat gratuita imputatio. Hanc enim
 præcedere necesse est. Nam nisi gratuita
 imputatio iusticiæ præcedit, nulla operum
 remuneratio sperari potest. Placere enim
 non possunt opera sine fide prælucente.
 Habet igitur fides duplex obiectum, pro-
 missionem remissionis peccatorum seu iu-
 sticiæ, & remunerationem bonorum ope-
 rum. Quatenus quærenda est remissio
 peccatorum seu iusticia gratuita, fides in
 solam

solam
 stum
 causa
 habe
 Hebr

C

S, V

M
 firmare
 eorum c
 ipse ad e
 gisque c

O F

T Re
 cor
 eiusdem

THESSALON.

solam misericordiam Dei propter Christum recumbit, sed extra iustificationis causam etiam remunerationis respectum habet, quemadmodum de Mose legimus, Hebræ: 11.

CAPVT TERTIVM.

SVMMA CAPITIS
TERTII.

Memorat se Paulus misisse Timotheum ad Thessalonicenses, ut eos confirmaret, à quo reuerso Athenas, statum eorum didicisset, gratias agit, optatq; ut & ipse ad eos uenire possit, & illi magis magisque confirmati in pietate, persistant.

ORDO CAPITIS
TERTII.

Tres sunt huius capituli partes, prima continet causam missi Timothei, & eiusdem breuem commendationem. Se-

D 3 cunda

EPIST. I. AD

cunda exponit, quomodo Timotheus re-
uersus fidem ac dilectionem Thessaloni-
censium nunciauerit, unde & gratias se
Deo agere testatur Paulus. Tertia est uo-
tum, quo & ipse ad Thessalonicenses ue-
nire, ac ipsorum interea corda in uera san-
ctitate confirmari cupiat.

EXEGESIS CAPITIS

TERTII, CVM OBSER-
uatione doctrinarum.

Quare non amplius tole-
rantes uisum est nobis, ut Athe-
nis relinqueremur soli, & misi-
mus Timotheum fratrem no-
strum, & ministrum Dei, & co-
operarium nostrum in Euange-
lio Christi.

Quia in fine superioris capitis dixe-
rat Paulus se impeditum à Satana,
quo minus ad ipsos Thessalonicenses ue-
nire potuerit, hic se misisse Timotheum
suo nomine refert, ne prorsus uiderentur à
se de-

se dere
quod
Thess
tantis
ut eos
Vnde
propria
ratione
menda
concili
Thessa
legation
erigant
mutuo
quo ip
ubi aut
modum
nentur e
Porro T
nps. Pr
lando, c
tum cui
declarat
se fratres
minifru
ueris cu
genere I
Coopera

THESSALON.

se derelicti. Hic duo obseruentur. Primum quod Paulus ex paterno affectu erga ipsos Thessalonicenses solus potius uoluerit in tantis persecutionū turbis relinquī, quam ut eos fineret diutius consolatione destituī. Vnde discant ministri Euangelij non tam propriæ salutis, quàm suorum auditorum rationem habere. Deinde obseruetur commendatio Timothei, quæ eò pertinet, ut conciliet Timotheo autoritatem apud Thessalonicenses, quo pluris faciant ipsius legationem, magis que ipsius consolatione erigantur. Vnde discant ministri uerbi se mutuo ueris commendationibus ornare, quo ipsorum autoritas maneat illæsa. Nam ubi autoritas semel amissa est, parum admodum proficiet docentis labor, contemnentur consilia, atque adeo quicquid facit. Porro Timotheum ornat magnis præconijs. Primum enim fratrem eum appellando, cum suum affectum erga ipsum, tum cuius sit professionis ac religionis declarat. Nam tum temporis Christiani se fratres mutuo appellarunt. Deinde eum ministrum Dei uocat, ut qui seruerit Deo ueris cultibus. Postremo quo ministerij genere Deo seruiat, ostendit cum addit, Cooperarium in Euangelio Christi. Tales

D 4 igitur

EPIST. I. AD

igitur se mutuo agnoscant pii ministri, atque alius alium propter dignitatis gradum tanquam ex alto ne despiciat.

Vt confirmaret uos & consolaretur uos de fide nostra, ne quisquam commoueatur in afflictionibus his.

Finis missi Timothei ostenditur duplex. Prior confirmatio & consolatio Thessalonicensium, petenda ex fide Pauli, & constantia in ferendis afflictionibus. Multum enim doctoris fides & constantia in periculis adeundis auditorum animos confirmat & consolatur, contra autem fractus aduersis docentis animus, haud raro auditorum fidem extinguit. Alter finis est (cui subordinatur prior) ne quisquam in Pauli adeoque Ecclesiae periculis commoueatur, à diabolo, & mundo quietem & otium blandè suggerentibus deceptus, ac ita deficiat ab Ecclesia. Est enim *σάϊνεδαι*, qua uoce Paulus hîc utitur, cum quis blanditijs & illecebris motus, mutat sententiam, Metaphora à canibus sumpta, qui caudæ motu blandiuntur.

Ipsi

THESSALON.

Ipsi enim scitis quod in hoc
positi sumus.

Ratio à communi piorum conditio e
sumpta, quam dicit eos non ignorare. In
hoc, inquit, positi sumus, id est, Hæc est
piorum conditio, ut perpetuò in hoc mun-
do cum uarijs afflictionibus sit ipsis certa-
men. Quod enim præcessit in capite Chri-
sto, sequetur & in membris, quemadmo-
dum suis prædixit Dominus dicens: Si
quis uult me sequi, abneget semetipsum,
& tollat crucem suam quotidie, & se-
quatur me. Vnde Paulus. Quotquot uo-
lunt piè uiuere in Christo, persecutionem
patientur.

Etenim cum apud uos esse-
mus, prædiximus uobis, quod
essemus passuri afflictiones,
quemadmodum & accidit &
scitis.

Eos præsciuisse probat ex eo quòd à se
antea præmoniti erant de futuris afflictio-
nibus. Hæc præmonitio non parum fecit
ad roborandam fidem ipsorum, qui hæc à

D 5 Paulo

EPIST. I. AD

Paulo tanquam certissimo uate acceperant. Nam prædictiones, cum euentus responderet, spiritum diuinum coarguunt.

Propter hoc & ego non amplius sustinens, nisi ut cognoscerem fidem uestram, ne fortè tentauerit uos is qui tentat, & in uanum fiat labor noster.

Repetit quod in principio proposuit de legatione Timothei, & addit causam legationis impulsuam, nimirum ut cognosceret fidem illorum, an per crucem & Satanæ tentationem esset labefactata. Quod superius dixit, ne quisquam commoueatur. Hoc idem nunc repetit, sed alia uerborum forma, nempe, ne forte tentauerit uos is qui tentat, scilicet propositis quiete, securitate & in uita felici successu, quæ cum homines quærunt, à Satana tentari dicuntur. Cuius tentationibus si succumbunt, totus docentium labor fit inanis. Monemur itaque hoc loco perpetuò excubandum esse, ne nos incautos opprimat diabolus. Non enim frustra præcipit dominus, uigilate & orate, ne intretis in tentationem.

Nuper

N
Timo
annu
lectio
betis r
sempe
quema

Secun
autem in
thai ad T
sius ad
Thessalon
dem, cha
ga suum
cipua sum
mine etia
qui necess
relligo. C
ctus, quæ
necesse est
dendi P
tum uer
Thessalon
bus sua c

THESSALON.

Nuper autem cum uenisset
Timotheus ad nos à uobis, &
annunciasset nobis fidem & di-
lectionem uestram, & quod ha-
betis memoriam nostri bonam,
semper desiderantes nos uidere,
quemadmodum & nos uos.

Secunda pars præsentis capituli est, ut
autem in prima parte de legatione Timo-
thei ad Thessalonicenses egit: Ita hîc de ip-
sius ad se reditu tractat: à quo tria de
Thessalonicensibus percepit, Nimirum fi-
dem, charitatem, & affectum pium er-
ga suum doctorem: quæ sanè tria præ-
cipua sunt religionis capita. Fidei no-
mine etiam confessionem & cultum Dei,
qui necessario cum fide coniunctus est, in-
telligo. Charitas necessarius est fidei fru-
ctus, quæ cum friget, fidem extinctam esse
necesse est. Ex affectu pio & desiderio ui-
dendi Paulum, cum eorum gratitudo,
tum uerbi diuini amor colligitur. Hos
Thessalonicenses imitari omnes decet, qui-
bus sua curæ est salus. Porro quod addit
quem-

Nuper

EPIST. I. AD

quemadmodum & nos, non solum suum affectum erga ipsos indicat, uerumetiam exemplo docet, qualis coniunctio animorum mutua debeat esse inter docentes & auditores, modo fructus ministerij aliquis consequetur. Vbi enim parum inter ipsos conuenit, & odij & maleuolentiæ sunt suspiciones, ubi calumniæ & obrectationes, Ibi spiritus Satanæ semen uerbi cœlestis suffocat, quo minus suum fructum edere possit.

Ideo consolati sumus fratres in uobis, in omni afflictione & necessitate nostra, per uestram fidem.

Quantum solatiij perceperit Paulus ex eo quòd Thessalonicenses fidem & dilectionem seruauerint, ostendit, uidelicet, quòd in medijs afflictionibus, quibus quodammodo obrueretur, consolationem, audita ipsorum fide, admiserit. Quæ sanè res non solum summum affectum Apostoli erga Thessalonicenses declarat, uerumetiam multò magis ardens studium gloriæ Christi per Euangelium illustrandæ coarguit. Quod sane exemplum

plum pi
ut quasi
am & fa

Qu
uos sta

Ratio
hoc est, q
& rectis
mino. Sa
est quam c
nihilque m
us Dei ad
collige, q
ministeris in
unt.

Qua
onem p
pro uob
quod g
coram l
abunda
amus u
amus qu

THESSALON.

plum pijs Euangelij ministris proponitur,
ut quasi sui obliti, unice ad Christi glori-
am & salutem Ecclesiæ spectent.

Quoniam nunc uiuimus si
uos statis in domino.

Ratio consolationis. Nunc uiuimus,
hoc est, quàm optimè res nostræ se habent,
& rectissimè ualemus, si uos statis in Do-
mino. Stare autem in Domino, nihil aliud
est quam credere, & ex fide sincerè diligere,
nihilque magis optare, quàm in cultu uni-
us Dei ad finem usque perseuerare. hinc
collige, quòd ueluti mors quædam pijs
ministris sit, si sui auditores à fide defici-
unt.

Quam enim gratiarum acti-
onem possumus Deo reddere
pro uobis super omni gaudio,
quod gaudemus propter uos
coram Deo nostro, nocte & die
abundantius precantes, ut uide-
amus uestram faciem & supple-
amus quæ defunt fidei uestræ?

Præ-

EPIST. I. AD

Præterquam quòd suum affectum Paulus erga Thessalonicenses fusius aperit, quatuor loci insignes sese offerunt. Primus, quòd soli Deo adscribendus sit profectus uerbi. Etsi enim Paulus magnis certaminibus iecerit semen uerbi cœlestis Thessalonice: Tamen hîc uni Deo acceptum fert, quòd suus labor non fuerit inanis. Secundus, quòd non solum sit ministrorum uerbi sincerè docere, uerumetiam seriò agere Domino gratias, lætariq; quoties fructum aliquem ministerij conspiciunt. Tertius, quod quo magis crescit Christi cognitio, eo magis sit orandum, ne inimicus homo iactis zizanijs in agrum Domini, semen bonum suffocet. Quartus, quod fides nunquam ita in hoc mundo absolui possit, quin suis incrementis perpetuo indigeat. Quare perpetuo annitendum est, ut indies magis magisq; per auditum uerbi, aliaque pietatis exercitia in Domino grandescat.

Ipsè enim Deus & Pater & Dominus noster Iesus Christus dirigat uiam nostram ad uos.

Tertia

Ter
precati
ad ipse
mento
ra sancti
atque in
prioris
perpen
mum er
ad Chri
tentiam
separati
rebus nos
maiestate
Ita patris
mines cre
inuocam
estimand
mus pate
quo omni
tens & pa
ceat per le
mendatur
cularis in
enim ran
dentia D
aut non a

THESSALON.

Tertia huius capituli pars est, continens precationem Pauli, cum pro adventu suo ad ipsos Thessalonicenses, tum pro incremento & confirmatione eorundem in uera sanctitate, usque ad aduentum Christi, atque ita habet hæc pars duo membra. prioris membri circumstantiæ diligenter perpensæ multas doctrinas afferunt. Primum enim cum dirigat Paulus orationem ad Christum, agnoscit ipsius diuinam potentiam, qua patri æqualis sit. Deinde cum separatim dicit Deus & pater, de duabus rebus nos admonet. Vt enim Dei maiestatem & omnipotentiam declarat: Ita patris appellatio fauorem Dei erga homines credentes exprimit. Is igitur, quem inuocamus, non tantum ut uerus Deus æstimandus, uerumetiam ut benignissimus pater est agnoscendus, ac amandus, à quo omnia optima (cum sit & omnipotens & paterno erga nos animo) sperare liceat per Iesum Christum. Præterea commendatur hic nobis prouidentia Dei peculiaris in administranda Ecclesia. Non enim tam Pauli inuoluntariæ quàm prouidentia Dei fuit, ad Thessalonicenses uenire aut non uenire.

Vos

Tertia

EPIST. I. AD

Vos autem Dominus impleat, & abundare faciat charitatem mutuam inter uos & erga omnes, quemadmodum & nos erga uos.

Posterius membrum precationis Pauli, in quo precatur, ut in mutua charitate & benevolentia crescant. Vbi primum gradus, deinde exemplum nobis commendatur. Gradus quidem, dum inquit inter uos & erga omnes. Charitas enim quæ à fide proficiscitur, primum ad fideles se extendit. Deinde ad alios quoque. Nam Charitas secundum Deum, non hunc uel illum, sed omnes complectitur: Ita ut se in omnes effundat, principio facto à domesticis fidei. Exemplum uero cum inquit, Quemadmodum nos erga uos. Hic Paulus Thessalonicenses suo exemplo stimulat ad mutuam amorem, & profecto nihil pulchrius est quàm in doctoris uita eandem esse pietatem & innocentiam quam uox docet. Exemplum sane imitatione imprimis dignum.

Vt confirmet corda uestra
irre

THESSALON.

irreprehensibilia, in sanctitate
coram Deo & patre nostro, in
aduentu Domini nostri Iesu
Christi cū omnibus sanctis, suis.

Quid charitati uera ex fide mananti
coniunctum sit ostendit. Nam ut sine cha-
ritate nihil est irreprehensibile & purum
coram Deo: Ita ubi charitas adest, sincera
corda, irreprehensibilia in uera sanctitate,
idque coram Deo & patre, existunt. Non
quod illa innocentia & sanctitas sint effe-
ctus charitatis. Fide enim corda purifi-
cantur, Sed quia mutua charitas uerae san-
ctimoniae indicium est. Hoc cum reuela-
tum iri monet in aduentu Domini cum
suis sanctis, fortius eos stimulat ad mutuae
dilectionis studium. Hic rursus monemur,
quibus in rebus potissimum occupari de-
beant Christiani: nimirum in mutua ex
fide dilectione, studioque innocentiae, adeo-
que omnium uirtutum. Hic enim sancti-
tatem omnibus quae cum fide & charitate
uera pugnant, opponit. Praeterea obser-
uandum est, quod monet Ambrosius, à
Deo esse principium & profectum, consu-
mationemque uirtutum.

E Caput

EPIST. I. AD

CAPVT QVARTVM.

SVMMA QVARTI CAPITIS.

Relicta immundicia & iniuria proximi, sanctificationi mutuæq; dilectioni magis magisque incumbendum est propria agendo. Nec nimio dolori indulgendum est ob mortem necessariorum, quos Dominus aliquando reuocabit ad uitam perpetuam, qua spe se pij mutuo consolati debent.

ORDO CAPITIS QVARTI.

Priora tria capita partim laudibus Thessalonicensium ob constantiam in fide & cruce, partim studio Pauli erga ipsos absoluuntur, Sequentia duo paræneses ferre continent ad uitam Christianis dignam. Perpetuus enim mos Pauli est doctrinæ addere paræneses protrepticas & apotrepticas.

ticas.
parti
abio
est, q
apon
que e
est sup
re, m
rum a
tio de

EX
CA

fratre
mur i
modu
modo
& pl
magi
Pr
cuius se
tam de
placere

THESSALON.

icas. Porro hoc quartum caput duabus partibus, nempe parænesi & consolatione absolvitur. Parænesis partim protreptica est, qua ad uirtutes uarias stimulat, partim apotreptica qua dehortatur à uitijs, utramque ex firmis principijs extruit. Consolatio est super morte amicorum, ne nimio dolore, more Ethnico ob mortem necessariorum afficiantur. Cui admixta est expositio de modo & ordine resurrectionis.

EXEGESIS QUARTI
CAPITIS CVM OBSERVA-
tione doctrinarum.

Quod reliquum est igitur fratres rogamus uos, & adhortamur in Domino Iesu, quemadmodum accepistis à nobis, quomodo oporteat uos ambulare, & placere Deo, ut abundetis magis.

Propositio est institutæ paræneseos, cuius sensus est, ut dignam professione uitam degant Thessalonicenses, quò Deo placere possint, atque adeo in dies magis

E 2 pro-

EPIST. I. AD

proficiant. Hæc propositio monet, ut qui Christo semel nomina dederunt, eo tota uita contendant, ut Deo placeant, Quod fit, dum ad normam ipsius uoluntatis nostram uitam conformamus. Cum autem addit, Quemadmodum oportet, necessitatem indicat, fides enim incolumis esse nequit, quæ hoc ex ueris fructibus non palam faciat.

Noſtis enim quæ præcepta dederimus uobis per dominum Iesum .

Autoritatem suæ exhortationi conciliat cum dicit, præcepta à se præscripta autorem habere Dominum Iesum, Cui obedire omnes, qui ab eo salutem expectant, iure debent: ut serui domino, & redempti suo liberatori. Hinc cum docentes, tum discentes moneantur. Docentes quidem, ne quid aliud Ecclesiæ Christi præsumant proponere, quàm cuius autor est Dominus. Discentes uerò, ne prius acquiescant, quàm sciuerint uocem Domini esse quam sonant præcones uerbi. Hinc Moses subinde ingerit populo Dei, & locutus est Dominus

minus
minus
cessar
clesia
forma
conten

H
sanct

Ra
obedien
summo
stianar
da sum
eiusdem
petenda
uid, Luc
Et Chris
centes pr
inde hæc
ἐπελθόντες
corum, I
regulas
gitant, q
reuelat,
tentione

THESSALON.

minus Deus, & Prophetæ: Hæc dicit Dominus. Humanæ enim doctrinæ, utut necessariæ sunt in præsentî uita: Tamen Ecclesia Christi, cum de cultu Dei recteque formanda uita agitur, sola uoce Domini contenta esse debet.

Hæc enim est uoluntas Dei sanctificatio uestra.

Ratio propositionis de noua uita seu obedientia fidelium sumpta à primo & summo axiomate omnium actionum Christianarum. In quo axiomate duo spectanda sunt, Regula uitæ Christianæ & forma eiusdem. Regula est sola uoluntas Dei, que petenda est ex solo uerbo Dei, unde Dauid, Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Et Christus ex Esaia, frustra me colunt docentes præcepta doctrinas hominum. Proinde hæc regula euertit & damnat omnem *ἔθειλορθοκείων* omnium hominum, Ethnicorum, Iudæorum & Papistarum, qui alias regulas uiuendi præter uerbum Dei excogitant, quod solum uoluntatem Dei nobis reuelat. Nec iuuat eos quòd bonam intentionem prætendant. Nam Dominus

E 3 Deut:

EPIST. I. AD

Deut: 12. apertè dicit. Non facient singuli
quòd sibi rectum uidetur. Huius rei cau-
sam exprimit Esaias cap. 55. hisce uerbis:
Neque enim cogitationes meæ cogitatio-
nes uestræ, neque uiæ meæ, uiæ uestræ di-
cit Dominus, quia sicut exaltantur cœli à
terra, sic exaltatæ sunt uiæ meæ à uis ue-
stris, & cogitationes meæ à cogitationibus
uestris. Sit igitur nobis immota regula ui-
tæ uoluntas Dei, quam nobis suo sacro-
sancto uerbo reuelauit. Forma uitæ est san-
ctificatio secundum regulam. Hæc sancti-
ficatio describitur infra 5. cap. his uerbis.
Ipse autem Deus pater sanctificet uos totos
& integer spiritus uester, & anima & cor-
pus sine reprehensione in aduentu Domi-
ni nostri Iesu Christi custodiatur. Est igi-
tur sanctificatio plena cum ipse homo spi-
ritu, anima & corpore integer uel purus &
impollutus seruetur usque ad diem Chri-
sti. Purus autem is est totus, qui nihil men-
te cogitat, nihil corde appetit, nihil corpo-
re exequitur, nisi quod probatur Deo.
Hinc patet ueram sanctificationem in re-
generatione consistere, quæ mortificatione
& uiuificatione absoluitur. Mortificatione
renūciamus mundo & carnis desiderijs ac
inquinamentis. Viuificatione quæ fit per
fidem

fidem.
rio spi
certitu
scient
bræos
ferre ill
(Rom:
sanctis
stianæ
tur, q
nocent
corpon
quium

V
& sci
possi
cations
fectu c
modur
uerunt

San
uoluntat
ius parte
recitat. N

THESSALON.

fidem in Christum, subijcimus nos imperio spiritus, ut iam cum sincero corde in certitudine fidei aspersi, cordibus à conscientia mala, ut loquitur Epistola ad Hebræos, audeamus Deum accedere & offerre illi hostiam uiuentem corpora nostra (Rom: 12.) Obediendo in omnibus ipsius sanctissimæ uoluntati. Forma igitur Christianæ uitæ sanctificationis uoce exprimitur, qua exuitur iniquitas & induitur innocentia, & integritas spiritus, animi & corporis, ut totus homo se Deo in obsequium addicat.

Ut abstineatis à scortatione, & sciat unusquisque uestrum possidere suum uas in sanctificatione & honore, non cum affectu concupiscentiæ, quemadmodum & gentes quæ non nouerunt Deum.

Sanctificationem sectandam esse iuxta uoluntatem Dei suasit, Nunc quasdam eius partes per collationem contrariorum recitat. Nam cum sanctificatio immundi-

E 4 cia

EPIST. I. AD

ciae membr̄is. Atque hoc loco castitatem fornicationi opponit, quo illam & sanctam & honestam sectemur, hanc uero & turpem, foedamq̄ detestemur fugiamusq̄. Significat enim hoc loco uas, ipsum corpus uniuscuiusque, qua appellatione notatur fragilitas humana: hoc possideri uult cum sanctificatione & honore, hoc est sanctum, purum & honestum conseruari uera mentis & corporis castitate. Fornicationis nomine intelligit per Synecdochen omnem turpem Venerem, quam ablegandam monet ad gentes quæ non nouerunt Deum. Quod sane inprimis obseruandum est. Significat enim parum, imò nihil in schola Christi profecisse eos, qui uarijs libidinis generibus succumbunt. Sit igitur omnibus pijs cordi hæc admonitio Pauli, cogitentque se tantisper à Christo Christo alienos esse, donec foedis libidinibus & concupiscentijs carnis se inuoluunt. Nonnulli uas pro uxore exponunt, sed prior interpretatio magis accommoda est præsentí loco. Nam uas usu Hebraico est quælibet res certo usui destinata, ut corpus nostrum non escæ & Veneri, sed Domino destinatum est, i. Corinth. 6. Præterea obseruentur gradus peccatorum. Vt enim
hic

hic tres
piscen
actum
nat. C
ctus p
plerum
tetur,
& alior
Concu
peccat
serte p
Ne igit
pore uet
piscen
motib
lium D
uicta af
trandum

Ne
det in

San
quasda
enim in
presion
avritet

T H E S S A L O N .

hic tres rei ueneræ gradus facit, Concupiscentiam, Affectum, & fœdum libidinis actum, quem fornicationis nomine designat. Concupiscentia innata æstuat, Affectus perturbat rationem, ac uoluntatem plerumq; captiuat, ut fœde corpore perpetratur, quod turpiter affectus imperat. Sic & aliorum peccatorum tres gradus sunt. Concupiscentia, Affectus, quo dominatur peccatum, & perpetratio. Hi gradus disertè ponuntur ad Roman. 7. his uerbis. Ne igitur regnet peccatum in mortali corpore uestro ad obediendum ei in concupiscentijs suis. Quare primis inijtjs & motibus, uigilijs & precibus iuxta consiliũ Domini resistendum est, ne mente uicta affectus uoluntatem trahat ad patrandum peccatum.

Ne quis opprimat aut fraudet in negotio fratrem suum.

Sanctificationis & immunditiæ alias quasdam partes attingit. Quemadmodum enim immunditiæ subiicit uiolentam oppressionem, & astutam fraudem, Ita per ἀντίθεσις sanctitatis partes intelligit humanita-

E 5 manita-

EPIST. I. AD

manitatem, quæ uolentiæ, & iusticiam in contractibus, quæ fraudi opponitur. Pōnit autem hic duas partes iniuriæ proximi. Oppressionem uolentam (qualis Tyrannorum & potentium est qui inferiores iniustis exactionibus aut alijs illicitis modis premunt) Et fraudem qualis eorum est, qui quacunque ratione plus à proximo accipiunt quàm iustum est. Nam græca uox *πλεονεκτημ* significat cupiditatem & studium, plus quàm æquum est habendi. Quare hac uoce omnis auaritia, dolus, usura, & quicquid uergit in proximi damnum notatur.

Propterea quod ultor est dominus de omnibus his, quem admodum & antea diximus uobis, & testati sumus.

Addit minas ut qui turpitudine rei à malo non abstinere, absterreatur saltem pœnis, & qui rei dignitate & pulchritudine non mouetur, præmijs saltem inuitetur. Quemadmodum enim turpibus factis supplicia, Ita honestis factis si modò ex fide fiant, præmia sunt proposita.

Non

N
us ac
ctific

Rat
plicat
ceret.
gelium
peccato
uocari
cians pe
causa fu
mus, H
Apparu
bus hon
impierat
modeste,
seculo, Pr
get, imme
rat, & se a
uexillo Sa

Qu
homine
& ded
ctum in

THESSALON.

Non enim uocauit nos Deus ad immundiciem, sed ad sanctificationem.

Ratio est à fine uocationis sumpta, amplificata collatione contrariorum, ac si diceret. Antequam uocati sumus per Euangelium, in regno tenebrarum, sordibus peccatorum inuoluebamur, Nunc autem uocati sumus per Euangelium, ut renuntiatis peccatis, quæ mortis & damnationis causa fuere, iusticiæ & innocentia studeamus. Huc locus Pauli ad Tit: 2. pertinet. Apparuit enim gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate & mundanis concupiscentijs, modestè, iustè & piè uiuamus in præsentis seculo. Proinde quicumque peccatis indulget, immemorem suæ uocationis se declarat, & se adhuc in regno tenebrarum sub uexillo Satanæ militare ostendit.

Quapropter qui reijcit, non hominem reijcit, sed Deum, qui & dedit spirituum suum sanctum in uos.

Vs

Non

EPIST. I. AD

Vt magis eos urgeat, autoritatem Dei allegat, & simul sceleris magnitudinem notat. Qui enim reijcit salutare admonitiones à quocunque propositas, non reijcit hominem tantum, quod per se graue scelus est: sed Deum ipsum aspernatur, & suam ingratitude ostendit, non obtemperando Spiritui sancto, in hoc à Deo dato, ut excitet corda hominum ad obedientiam. Obseruetur emphasis in uerbo ἀθετεῖν, quod ita rem aliquam aspernari significat, ut nullo in loco ponatur, nullaque eius ratio habeatur. Vnde tria collige perpetuo ob oculos statuenda. Primum quod contemptores Dei sunt quotquot eius salutaribus monitis per ministros uerbi aut alios propositis non auscultant. Quemadmodum enim qui magistratus iussa detrectat, eius contemnit autoritatem, Ita Deo nō obtemperans, diuinam mentem aspernatur, quo scelere nihil est immanius. Nam inde prolabantur homines in reprobam mentem, ut peccare non erubescant, iuxta illud Prouerbiorum 18. Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit. Deinde significatur, quòd tales contemptores Dei à Deo quoque reijciuntur, iuxta illud: Qui me contemnit erit ignobilis

bilis,
cum n
ab ijs
eos ui
cata,
rum co
tales iu
fugere
propter
expergi
nos con
re conu
nostram
solatur
stros, q
reijciunt
us ipse, c
aur.

De
te non
uobis,
cti est
cem.
fratres
Maced

THESSALON.

bilis, seu Ignominia afficietur. Proinde cum non honoratur Dominus, ac timetur ab ijs qui præceptis ipsius non obediunt, eos uicissim abiicit, & sinit cumulare peccata, donec mensuram peccatorum suorum compleuerint. Tertio, admoneantur tales iudicij Dei, cuius ultrices manus effugere nequeunt contemptores Dei. Quapropter dum manet tempus pœnitentiæ expurgiscamur, Deumque rogemus, ut nos conuertat, & suo spiritu regat, quo uerè conuerti possimus, conuersionemque nostram uero fidei fructu testemur. Consolatur & hic locus pios Euangelij ministros, qui cum mundo contemnuntur & reijciuntur, quòd non tam ipsi, quàm Deus ipse, cuius legatione funguntur, reijciuntur.

De fraterna autem Charitate non opus habetis ut scribam uobis. Ipsi enim uos à Deo docti estis, ut diligatis uos inuicem. Etenim hoc facitis erga fratres omnes, qui sunt in tota Macedonia.

Per

EPIST. I. AD

Per occupationem addit Antithesin proximæ præcedentis sententiæ de uiolenta oppressione & fraude uitandis; Idque cum duplici ratione. Non opus est ut scribam uobis de fraterna charitate (quæ in locum uiolentiæ oppressionis & fraudis succedere debet.) Quia & ipsi diuinitus docti, scitis, quòd mutua requiratur à uobis dilectio, & affectus ipse seu fructus uestram erga Fratres dilectionem declarat. Quam in tota Macedonia eam experti sunt fratres. Porrò θεοδιδάκτοι, hoc est, à Deo docti, illi dicuntur, quorum cor uiuo sensu uerbum prædicatum, per gratiam spiritus sancti penetrat, seu qui quod didicerunt per uerbi prædicationem, opere complere satagunt. Est enim certissimum indicium quòd à Deo didiceris, si id quod didicisti facias. Qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit, non dum à Deo didicit secundum gratiam, sed secundum legem, non secundum spiritum, sed secundum literam. Admoneamur itaque hoc loco à nobis non requiri ociosas speculationes de Deo & rebus diuinis, sed fidem per dilectionem efficacem.

At to-

A
unda

C
uestra e
men per
enim di
tis pote
dum, er
sum dil
Quædam
nari qui
um sequ
μᾶλλον
non frig
à Christi
uentem,
nus quatu

Qu
& ope
quemad
pimus.

Plura
quæ similia

THESSALON.

At rogamus uos fratres abundare magis & eniti.

Correctio est, quasi dicat: Tametsi uestra erga fratres charitas magna est, Tamen perpetuis incrementis indiget. Nemo enim diligere iuxta rationem præcepti factis potest. Quare perpetuo progrediendum, enitendumque ut unusquisque se ipsum diligendo proximum superet. *Ειλομῆδα* enim significat magno studio conari quippiam efficere. Quare Ambrosium sequutus sum, qui hoc loco *Ειλομῆδα* eniti reddidit. Vnde colligemus non frigidum quendam amoris affectum à Christianis requiri, sed uiuidum & feruentem, quo proximi commodis non minus quàm nostris studebimus.

Quiescere & agere propria,
& operari proprijs manibus,
quemadmodum uobis præcepimus.

Plures sanctificationis partes recitat, quæ similiter per antithesin sunt exponendæ. Nam

Artio

EPIST. I. AD

dæ. Nam ut sanctificationis partes præcipiuntur, Ita prohibentur immundiciæ quæ cum illis pugnant, atque hoc loco tria coniungit, quæ ferè eundem sensum habent. Quiescere, agere propria, & operari proprijs manibus. Quorum primum nimirum quiescere, curiositati opponitur, Nam ἡσυχάζειν & πολυπραγμονεῖν opponuntur, ut apud Isocratem in oratione de pace, ubi dicit ἡσυχίᾳν utiliore[m] ac commodiorem esse τῆς πολυπραγμοσύνης. Vt igitur hic commendatur Christianis modesta quies, Ita è contrario damnatur maligna curiositas. Deinde hortatur ut propria agant, hoc est, ut quilibet in sua uocatione fit sedulus & fidelis, & per ἀντίθεσιν damnat ociosos homines, qui quid sua uocatio efflagitet minimè cogitât. Eodem pertinet quod addit, operari proprijs manibus, per quod intelligit sinecdochicè diligentiam sedulam in omni uocationis genere. Neq[ue] enim omnes manuum labore fatigari uult Paulus, sed ut quæ sui sunt muneris, unusquisque fideliter præstet in communem & mutuam ædificationem.

Vt ambuletis decenter erga extraneos, & nulla re indigeatis.
Proxi-

THESSALON.

Proximæ adhortationi duplicem rationem subiungit. Quarum prior à publica honestate, altera à propria utilitate sumpta est. Publica honestas est ornans professionem fidei honesto ac iusto labore uictum sibi parare: Cum contra turpe & indecorum sit ocio torpore, alienisque bonis inhiare. Propria utilitas est, ut ipse sine mendicitate honesto labore uiuas, alijsque egentibus opem feras.

Cæterum nolo uos ignorare fratres de his qui obdormierunt, ne doleatis quemadmodum & cæteri non habentes spem.

Altera huius Capituli pars est, in qua consolatur Thessalonicenses, qui ob mortem amicorum nimium tristabantur. Vbi primum obseruandum est, quod mortuos ideo dormientes uocat, quia sicut illi qui dormiunt, suo tempore excitantur, ita mortui in extremo die excitabuntur ad uitam immortalem. Quod autem de dormitione dicitur, non ad totum hominem, sed ad partem, duntaxat nempe ad corpus

F refe-

EPIST. I. AD

referendum est. Anima enim à corpore separata uiuit immortalis. Id quod plurima testimonia ueteris & noui testamenti conuincunt. Deinde discrimen inter dolorem piorum & impiorum consideretur. Illorum enim moderatus est, ut qui consolatione est mixtus, Hic immoderatus sine omni spe & consolatione. Vt autem moderatus ille permittitur: Ita Prophanus & Ethnicus dolor damnatur.

Si enim credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit, sic & Deus eos qui obdormierunt per Christum adducet cum ipso.

Ratio consolationis in morte amicorum, à causa communis resurrectionis. Quoties itaque aliquis amicorum morte tristatur, mortis Christi ac resurrectionis meminisse oportet. Nam ut mors Christi, nostræ mortis est uictrix, Ita eiusdem resurrectionis uita nobis causa existit. Est autem Pauli argumentum ualidum non ab exemplo, non à particulari, sed à causa sufficiente, & necessaria ad suum effectum necessa-

cessari
a, ad
rum
prob
rum
xit. F
cludit
cto. A
furre
addit.
mortu
Subiu
mortis
moriur
Christi
tur cor
trarios
causa fu
ta autor
nit, ut in
fa. Vis in
Christus
nobis.
non con
sed etiam
tificare
surrexit,
pignus &

THESSALON.

cessarium & proprium. Vnde Paulus,
 1. ad Corinth. 15. resurrectionem mortuo-
 rum tanquam ex firmissimo principio
 probat, cum inquit: Si resurrectio mortuo-
 rum non est, ne Christus quidem resurre-
 xit. Hic à destructione consequentis con-
 cludit antecedentis negationem hoc pa-
 cto. At Christus resurrexit, Igitur est re-
 surrectio mortuorum. Sic enim paulò post
 addit. Nunc autem Christus resurrexit ex
 mortuis, primitiæ eorum qui dormierunt.
 Subiungit ibidem collationem causarum
 mortis & uitæ. Quemadmodum (inquit)
 moriuntur omnes per Adam, Ita & per
 Christum omnes uiuificabuntur. Hic uti-
 tur contrarijs causis ad probandos con-
 trarios effectus. Vt enim Adam mortis
 causa fuit sua inobedientia, Ita Christus ui-
 tæ autor est sua iusticia, Nam Christus ue-
 nit, ut instauraret omnia per Adam amif-
 sa. Vis itaque consequentiæ in eo est, quòd
 Christus non sibi tantum resurrexerit, sed
 nobis. Quemadmodum enim primitiæ
 non consecrabantur ut solæ essent sanctæ,
 sed etiam ut reliquus anni prouentus san-
 ctificaretur. Ita & Christus non solus re-
 surrexit, sed nobis ipsius resurrectio causa,
 pignus & obsignatio quædã nostræ future

F 2 resur-

EPIST. I. AD
resurrectionis existit. Verum hîc quæstio ex
Pauli uerbis oritur. Videtur enim in spe-
ciem, quod tantummodo adstruat Paulus
piorum resurrectionem, cum inquit, Qui
obdormierunt in Christo, id est, qui mo-
rientes per fidem Domino Iesu coniuncti
erant. Verum sciendum est, quod Paulus
duntaxat hîc tractat ea, quæ ad præsentem
consolationem facere uidebantur. Quare
tantum hoc loco de fidelium gloriosa re-
surrectione differit, in qua abunde conso-
lationem consequuntur pîj in quauis affli-
ctione. Quòd autem omnes cum pîj tum
impîj resurgent, Illi quidem ad gloriam
perpetuam, Hi uero ad æternos cruciatus,
multa scripturæ testimonia conuincunt,
inter quæ præcipua sunt quæ habentur,
Danie: 12. & Matth. 25. Iohan. 5.

Hoc enim uobis dicimus in sermone Domini.

Vt fidem resurrectionis adstruat, uer-
bum Domini allegat, qui cum eam præ-
dixit fore, procul omni dubio futura est.
Quicumque igitur in dubium reuocat re-
surrectionem mortuorum, Dominum ip-
sum

THESSALON.

sum mendacij coarguit, eiusque omnipotentiae derogat. Proinde hinc ratio caeca captiuetur, & detur gloria Deo, apud quem nulla res est impossibilis. Coelum (inquit) & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.

Quod nos qui uiuemus & reliqui erimus in aduentum Domini, nequaquam praeueniemus eos qui dormiunt.

Eodem temporis momento omnium hominum erit resurrectio communis. Adam primus homo non praueuiet ultimum eorum qui morietur, sed una excitatione omnes sistentur coram iudice Christo, Quare nihil refert quocumque tempore moriatur aliquis, modo in Domino.

Quoniam ipse Dominus cum hortatu & uoce Archangeli ac tuba Dei descendet de caelo.

Quis sit resurrectionis autor, & quis modus ostenditur. Ipse enim Dominus Christus excitabit mortuos, Cui nihil dif-

EPIST. I. AD

ficile est. Si enim ex nihilo quicquid est rerum creare potuit, cur non poterit mortuos reuocare ad uitam? Modus quoque describitur, quòd cum hortatu & uoce archangeli, & tuba Dei descendet. Eadem ferè Matthæus refert ex ore Domini cap. 24. Videbunt filium hominis uenientem cum uirtute & gloria magna, & mittet Angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabit electos suos à quatuor uentis & summis cœlorum usque ad terminos eorundem.

Et mortui in Christo resurgent primum, deinde & nos qui uiuemus qui reliqui erimus, simul cum ipsis rapiemur in nubibus, in occursum Domini in aërem.

Ordo resurgentium describitur, Nimirum ut antea mortui, & tunc uiuentes, qui tamen in momento commutabuntur, simul rapiemur in occursum Domini. Nihil autem hîc de impijs dicit, qui tùm seram & inutilem pœnitentiam agent. Nam

hæc

hæc e
cuntu

er in

E

simus

Dom

ubi I

perfec

tia.

F

mutu

C

usus sic

rum ut

omni ad

uorum

malo

C

THESSALON.

hæc tantum in consolationem piorum dicuntur.

Et sic semper cum Domino erimus.

Effectus resurrectionis piorum lætissimus, nimirum æterna mansio apud Dominum in æterna beatitudinis gloria, ubi Deus erit omnia in omnibus. Vbi perfecta erit electorum iusticia & innocentia.

Proinde consolemini uos mutuò hisce sermonibus.

Conclusio consolationis est, in qua usus fidei resurrectionis ostenditur. Nimirum ut inde petamus consolationem in omni afflictionum genere. Nam ipsa mortuorum resurrectio, ut pijs finem omnium malorum adfert, Ita eosdem introducit, in qua compensabuntur afflictiones præsentis uitæ.

F 4 Caput

EPIST. I. AD
CAPVT
QVINTVM.

SVMMA QVINTI
CAPITIS.

EXtremus dies repentè incautos obru-
et, Quare uos piè & sanctè iuxta uo-
luntatem Dei uiuite, ut integer sit spiritus
& anima & corpus sine querela in aduen-
tum Domini seruetur.

ORDO CAPITIS
QVINTI.

IN fine quarti de modo resurrectionis ad-
monuit, hic quæstionem de tempore at-
tingit. Deinde uarias exhortationes inde
extruit, ut parati simus in aduentum Do-
mini. Tandem petit pro se orari, & fausta
imprecatione claudit Epistolam.

EXEGESIS QVINTI CA-
PITIS, CVM OBSER-
uatione doctrinarum.

Porro

THESSALON.

Porro de temporibus & articulis temporum fratres non opus est ut uobis scribatur.

Occupatio est, qua antevertit furiosas quæstiones eorum, qui nimis anxie de rebus occultis, & præcipue de extremo die quæsiuerunt, ac si diceret: Non opus est articulum temporis aduentus Domini solite quærere, satis est certo scire, quod uere uenturus sit.

Ipsi enim exacte scitis, quod dies Domini tanquam fur in nocte sic ueniet.

Ratio occupationis & modus aduentus Domini. Confert enim eum furis inexpectato aduentu. Quemadmodum enim fur non præmonet, sed alte dormientes inuadit, Ita Dominus subito, dum hoc minime expectant homines, adueniet. Quæ res maxime deberet nos excitare ad uitæ innocentiam seruandam, ne nos opprimat ille dies incautos. Debet enim ignorantio hæc ad studium & uigilantiam

F 5 excitare

EPIST. I. AD

excitare iuxta Domini præceptum, Matth. 25. Vigilare, inquit, & orate, quia nescitis diem neque horam in qua filius hominis uenturus est. Vult itaque Dominus nos similes esse prudentibus uirginibus, quæ oleo in uasis suis accepto, expectarunt aduentum sponsi. Porro per diem Domini, & communem omnibus finem, & priuatum cuiusque intelligi monet Theophylactus.

Quando enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus superueniat eis interitus.

Proximæ similitudinis declaratio est. Explicat enim Paulus cur dies Domini furi sit similis, nimirum propter inexpectatum aduentum. Porro duo hic obserua. Securitatem præsentem impiorum, & superuenientem interitum, cum omnia sibi tuta pollicentur impij, subito ira Dei obruet eos, qui in tenebris ignorantia Dei & contemptus securè stertunt, ebrij huius mundi illecebris.

Quasi dolor partus mulieri
præ

THESSALON.

prægnanti, & nequaquam effu-
gient.

Subitum interitum impiorum simili-
tudine pulcherrima pingit: In qua tres
sunt partes. Quemadmodum prægnans
mulier intra se doloris materiam circum-
fert, ita impij contemptum Dei & alia sce-
lera materiam æterni cruciatus in pectore
gerunt. Deinde ut mulieris prægnantis
dolores subito eam inuadunt, ita pœna
commerita opinione citius superueniet
impijs. Postremò ut nulla prægnantium
euadere potest, quin partus dolores expe-
riatur, ad eundem modum nec impij sua
supplicia euasuri sunt.

At uos fratres non estis in
tenebris, ut dies ille uos tan-
quam fur opprimat.

Consolatur pios qui in die, hoc est, in
clara Dei noticia piè ex fide uiuunt. Ut e-
nim per tenebras significatur ignorantia
Dei, oscitantia, & securitas: Ita per lucem
Dei noticiam ac fructus fidei intelligit. Ne-
que Paulus hîc dicit diem illum aduentus
Domi-

EPIST. I. AD

Domini p̄is notum esse, sed eos tantum
tutos fore monet, ut qui clara die uigilan-
tes in uero timore illum excipiant. Vigi-
lantibus enim & in luce uersantibus, si pre-
do aliquis aditum nactus de improuiso
incumbat, nihil poterit quod eorum est
deuastare. At si in tenebris dormitantes
deprehendat, relatis spolijs abscedet im-
primis.

Omnes uos filij lucis estis &
filij diei, non sumus noctis ne-
que tenebrarum, proinde ne
dormiamus sicut & cæteri, sed
uigilemus & sobrii simus.

Piorum communia officia exponit.
Idque primùm in genere pulcherrima si-
militudine. Cuius sensus hic est. Quem-
admodum dies laboribus & uigijs, non
somno aut torpori destinatus est, Ita uoca-
ti ad lucem Euangelij per prædicationem
uerbi à tenebrarum regno, debent nunc ut
in die clara uigilare, & sua tam augusta
uocatione digna præstare opera, quæ om-
nia ad uigilantiam & sobrietatem reuocat.
Vigilantia quidem est, dum abiecta secu-
ritate

ritate
cimus
supin
uerò
munc
mus,
standu
hoc di
ra luc
di neg
abieci

Q
dorm
ctu e

An
modum
terdiu u
diu sobr
ignoran
tati stuc
rit, ne
& cord
gato, fo
cegerat
s. Ne f

T H E S S A L O N .

ritate carnali, certa spe in Dominum respicimus. Huic opponitur dormitio, quæ est supina suæ salutis negligentia. Sobrietas uerò est qua cauetur, ne illecebris huius mundi ebrj, in somnum securitatis incidamus, sed potius ut alacres simus ad præstandum officium. Obseruetur proinde hoc discrimen inter pios & impios, Illi iuxta lucem Euangelij ambulant, hi mundi negotijs inuoluuntur, cura salutis suæ abiecta.

Qui enim dormiunt noctu dormiunt, & qui ebrj sunt noctu ebrj sunt.

Argumentum est à simili. Quemadmodum homines noctu dormiunt & interdium uigilant, noctu sunt ebrj, & interdium sobrii: Ita nos decet qui iam noctem ignorantia superauimus, uigilijs & sobrietati studere. Id quod lux Euangelij requirit, ne mente grauata somno ignorantia, & corde intemperantia & crapula defatigato, fœdè nos in tam clara Euangelij luce geramus. Similis est exhortatio ad Eph. 5. Ne sitis consortes illorum, eratis enim aliquan-

EPIST. I. AD
aliquando tenebræ, Nunc autem lux in
Domino, tanquam filij lucis ambulare.

Nos autem qui sumus diei,
sobrii simus.

Accommodatio est similitudinis. Nos
qui sumus diei, id est, qui nocte superata
ignorantiæ, uersamur in Euangelij luce, si-
mus sobrii.

Induti thorace fidei & cha-
ritatis, & galea spe salutis.

Quò spectent uigiliæ & sobrietas Chri-
stianorum, nunc ostendit, nimirum ut in
armis excubent perpetuò aduersus ho-
stem. Describit autem *πρωπολίω* Chri-
stiani militis paucissimis uerbis, quam fu-
sius describit ad Ephes. 6. Hic tres Chri-
stianorum uirtutes, fidem, charitatem &
spem ponit, quas armorum titulo ornat.
Nam ut scutum, thorax, & galea muniunt
corpus militis mundani: Ita animum piij
hominis aduersus tela diaboli munit fides,
qua totus Christus induitur, charitas, qua
fides lucet, Spes, quæ omni insultui dia-
boli,

boli o
certis

us in
salut
Iesun

libera

tis, & r
sam, pe

stum,

nat, si

in adu

sus repr

fide, cha

quenon

rito. O

acquiri

num le

Q

ut fru

amus

mus,

THESSALON.

boli opponitur infracta, quaque salus ipsa
certissima expectatur.

Quia non constituit nos De-
us in iram, sed in acquisitionem
salutis per Dominum nostrum
Iesum Christum.

Amplificat ab obiecto spei, quod est
liberatio à damnatione & acquisitio salu-
tis, & ne quis hoc sibi adscribat, addit cau-
sam, per Dominum nostrum Iesum Chri-
stum. Porro cum iram & salutem nomi-
nat, significat utramque exercendam esse
in aduentu Domini. Iram quidem aduer-
sus reprobos. Salutem uerò erga eos, quos
fide, charitate & spe armatos inuenerit. Id-
que non ex ipsorum sed Christi solius me-
rito. Obseruetur & ἀντίθεσις, quòd salus
acquiri non possit, nisi per hunc Domi-
num Iesum.

Qui mortuus est pro nobis,
ut siue uigilemus, siue dormi-
amus, simul cum ipso uiua-
mus,

Actio-

EPIST. I. AD

Actiologia est proximæ rationis à fine mortis Christi sumpta. Cum autem mortem nominat, per Synecdochen intelligit omnia redemptionis beneficia, quorum finis est, ut credentes per ipsum æternum beati in cœlo uiuant. Quocirca spes nostra non nititur debili fundamento, sed firmo & duraturo. Quæ spes cum talis sit, nequaquam confundit sperantes. Habent enim testimonium spiritus, quod hinc præbet spiritui nostro de paterno erga nos fauore in Christo Iesu Domino nostro, Roman. 5.

Quare confortamini uos inuicem, & ædificate singuli singulos, sicut & facitis.

Postquam non pauca Christianorum officia recensuit, ostendit omnium commune officium esse incumbere doctrinæ, & exhortationi mutux, ut usus doctrinæ in uita conspiciatur. Hinc tria obseruentur, primum (quod iam dictum est) commune officium esse piorum se mutuò exhortari ac ædificare in pietate. Deinde errare eos, qui hoc ad solos publicos uerbi ministros

fros
minif
dum
se mu
men
Enth
factar
requir
cator

I
ut co
inter
in d
utqu
preci
opus

Qu
est, Ne
tatione
ut uer
hibear
partes,
rum ue
causæ c

T H E S S A L O N .

stros reñciunt. Tametsi enim in publicum ministerium non est temere perrumpendum. Tamen omnibus ex æquo incumbit se mutuò exhortari & ædificare, seruato tamen Ecclesiæ ordine. Postremo damnari Enthusiastas qui uerbi ministerium labefactare conantur, Cum hic Paulus aperte requiratur mutuam exhortationem & ædificationem.

Rogamus autem uos fratres ut cognoscatis eos qui laborant inter uos, & qui præsumunt uobis in domino & admonent uos, utque habeatis illos in summo precio per charitatem propter opus illorum.

Quid singuli singulis debeant dictum est, Nunc addit ualdè necessariam exhortationem, qua Thessalonicenses hortatur, ut uerbi ministris debitum honorem exhibeant. Huius exhortationis tres sunt partes, Periphrasis seu descriptio ministrorum uerbi, officium ipsis præstandum, & causæ officij præstandi. Periphrasis siue

G descriptio

EPIST. I. AD

descriptio qualesnam sint ueri ministri uerbi docet : utpote qui laborant, præsent & admonent, Labor primum requiritur, nimirum ut in vinea domini strenue faciant officium, docendo fideliter populum. Reñciuntur ergo à numero ministrorum Euangelij, qui ocium captant, delicias sectantur, & quærunt uictum fraudulenter tituli sacerdotalis prætextus. Nihil enim minus sunt, quàm pastores, qui non præsent laborando, & in verbo propagando. Deinde requiritur, ut præsent in domino, sed ut œconomi, non ut domini, & patres familias. Sunt enim œconomi mysteriorum Dei. Quare qui non dispensant Euangelium, frustra de prælatura in Ecclesia gloriantur. Tertio requiritur, ut admonent, nam crebris admonitionibus, publicis & priuatis opus est, ut doctrina auditoribus accommodari possit. Adeo enim sumus propter peccatum in salutis negotijs negligentes, ut perpetuis stimulis indigeamus. Officium ipsis debitum est, ut auditores eos habeant in summo precio & honore per charitatem, hoc enim Paulus primum probat metalepsi, dum inquit, Rogamus ut agnoscatis eos &c. Deinde clare inquit, ut habeatis eos in summo precio

precio
sit in
lorum
Qua
2. ca
pter
obedi
pertin
obedi
contra
Si qu
Anat
ut non
Verun
tuis fa
& stip
sto, op
Etenim
runt ge
ministr
lium an
ibidem
3. Non
neantu
sæ mi
quid h
ri, per
monet

THESSALON.

precio seu honore, porro hic honor consistit in quinque: primum enim agnosces illorum ministerium opus esse diuinum. Quare ut legatos Dei eos complecti decet. 2. exhibebis reuerentiam debitam propter ministerij dignitatem. 3. præstabis obedientiam in his quæ ad ministerium pertinent, id est, ubi uerbum Dei postulat obedientiam: verum si quid præcipiunt contra uerbum, sequamur regulam Pauli, Si quis aliud Euangelium prædicauerit, Anathema sit. 4. Gratitude debetis, ut non solum animo sis gratus erga ipsos, Verumetiam opere, id est, ut conferas pro tuis facultatibus Euangelij ministris uictum & stipendium, Dignus est enim, teste Christo, operarius mercede sua, Item, Rom: 15. Etenim si spiritualia sua communicauerunt gentibus, debebant & de carnalibus ministrare illis, Item 1. Cor: 9. Qui Euangelium annunciant, ex Euangelio uiuant. Et ibidem, Quis militat suis stipendijs, 1. Tim: 3. Non alligabis os boui trituranti. Admonentur igitur pñ, quod iure diuino Ecclesiæ ministris debeant stipendia, uerum ne quid hic negligatur cum damno ministerij, pertinet hæc cura ad superiores, Sicut monet sententia Esaiæ. 4. Reges erunt nutritores

G 2 trituratores

EPIST. I. AD

tritores tui, & reginæ nutrices. Si igitur Reges sunt nutritores Ecclesiæ, possunt & debent iure diuino ministris Ecclesiæ stipendia ordinare, exemplo pijsissimi Ezechix regis, ut possint uacare legi Domini, 2. Para: 23. Quinto, adhibebis ἐπιείκεια in iudicandis moribus, & tegendis erratis, quatenus fieri potest sine iniuria doctrinæ. Nam si in doctrina delinquunt, nullo modo parcendi sunt, sed ut lupi arcendi ab ouili, donec respiscant. Causa cur hic honor præstandus sit ministris Euangelij additur, cum inquit, propter opus illorum, unde sequitur nihil eis honoris deberi, qui officium iactant sine labore. Quale autem sit opus illorum supra dictum est, nimirum ut laborent in uerbo, præsent in domino, & sedulo admoneant quos docent.

Pacem habete inter uos.

Quia dissensio multa generat mala, hortatur ut concordix & paci studeant. Nulla enim re magis turbatur Ecclesiæ incolumitas, quam dissensionibus, unde non solum factiones & seditiones, uerum etiam plurima cum in doctrina, tum in moribus scandala oriuntur. Quare merito
hic

hic ac
micas
tunt,
cum
Ami
referr
senten
huc o
Paulu
posui
ctare,
C
nete
pufil
mos
omne
Qu
increm
gulis ag
ose uuu
lutarib
quoru
onibus
nibus
portune
per tole

THESSALON.

hic ad pacem hortatur Paulus qua, incolu-
mitas Ecclesiae conseruatur. Alij hic uer-
tunt, pacem habete cum ipsis, Nam grae-
cum ἐν αὐτοῖς est ambiguum, sed ego
Ambrosium sequi malui, Tametsi parum
referre uideatur, nisi quod generalior sit
sententia iuxta Ambrosij uersionem quae
huc optime quadrat, huc accedit quod
Paulus nusquam ἐν ἑαυτοῖς pro ἐν αὐτοῖς
posuit, neque enim solet atticismos affe-
ctare.

Obsecramus uos fratres, mo-
nete inordinatos, consolamini
pusillanimes, subleuate infir-
mos, longanimes estote erga
omnes.

Quia non omnibus aequalia sunt fidei
incrementa, monet quomodo sit cum sin-
gulis agendum. Inordinati, id est, flagiti-
ose uiuentes redigendi sunt in ordinem sa-
lutaribus monitionibus; pusillanimes,
quorum fides uidetur uacillare, consolati-
onibus stabiliendi sunt. Breuiter de om-
nibus bene sperandum. Quare non im-
portune turbandi sunt, sed expectanda est
per tolerantiam illorum poenitentia.

G 3 Vide-

EPIST. I. AD

Videte ne quis malum pro malo cuiuspiam reddat, sed semper quod bonum est, sectemini, tum erga uos inuicem, tum erga omnes.

Ne retaliemus iniurias nobis illatas monet, siue fratres sunt qui offendunt, siue extranei nostræ religionis hostes. Verum quia talis affectus est perdifficilis, addit particulam attentionis, Videte, ac si dicat, Scio difficile ac durum esse carni & sanguini illatas iniurias condonare. Quare eò acriori studio annitendum est, ut suis absque uindictæ cupiditate. Neque tamen hac exhortatione legitimam uindictam, & magistratus officium abrogat, sed qualis affectus & studium Christianorum esse debeat, ostendit. Verum quia talis affectus raro inuenitur, necessaria est legitima uindicta, quam magistratus uice Dei exercet in contumaces.

Semper gaudete, indesinenter orate, in omni gratias agite.

Hæc quoque Christianorum officia esse (ut fidei germani sunt fructus) manifestum

THESSALON.

festum est, Gaudium, de quo hîc loquitur, est tranquillitas conscientiae, quae in fide remissionis peccatorum fundatur, & in spe promissionis acquiescit. Hoc gaudium uel in medijs persecutionibus manet, modo Christum uictorem mundi non amittas.

Hæc enim est uoluntas Dei in Christo Iesu erga uos.

Confirmatio proximæ sententiæ à uoluntate dei sumpta, quæ nostrarum actionum regula esse debet, ut supra dictum est.

Spiritum ne extinguatis, prophetias ne aspernemini.

Hæc duo dicta ita differunt, prius generale est, posterius speciale. Spiritum ne extinguatis, id est nolite facem Spiritus sancti, qua accenduntur corda uestra ad uerum Dei timorem & sanctitatem, uestra negligentia & incuria extinguere, sed date operam ut accendatur magis. Obstruendæ sunt igitur fenestræ, ne sopor Spiritus nos inuadat, quo fax illa Spiritus sancti

G 4 extingui

EPIST. I. AD

extingui solet. Prophetias ne aspernemini, hoc ad donum interpretandi scripturas referendum est. Quod donum ut non est alligatum certis hominibus propter successionem, quemadmodum papistæ uolunt, Ita datur quibusdam ad ædificationem Ecclesiæ, quo qui pollent, non sunt contemnendi, Imo potius in summo precio habendi, tanquam Spiritus Dei interpretes.

Omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete.

Prolepsis est, occurrit enim ijs, qui propter Prophetarum quorundam ineptas prophetias interpretandi munus simpliciter aspernabantur. Et hîc tria dat præcepta. Primum probandam esse prophetiam omnem, id est examinandam ad regulam fidei, quemadmodum ad Rom: 12. monet, Siue prophetiam iuxta ἀναλογίαν fidei, scilicet eam instituat. Secundum præcedente examine tenendum esse quod bonum fuerit, id est consentaneum fidei, & quod ad ædificationem faciat. Tertium, Non solum malum ac falsum, uerumetiam quod tale in speciem apparet reiiciendum.

THESSALON.

dum esse. Facile enim quod tale est, ab hæreticis in malam consequentiam trahitur. Quare in Ecclesia nihil nisi solidum, uerum, ac bonum recipiendum esse: ut quod ad ædificationem faciat. Hanc interpretationem præsentis loci requirit contextus, alij generalius interpretantur.

Deus autem pacis sanctificet uos per omnia perfectos.

Quia longum fuit christianorum officia omnia particulatim recensere, post longam enumerationem præcipuorum officiorum, ut artifex genus posuit, nimirum ut sanctæ perfectioni studeant, & quia hoc non est humanarum uirium, Deum huius sanctificationis authorem facit, ut sciamus ab eo assiduis precibus petenda esse, quæ ad ueram perfectionem pertinent.

Et integer uester Spiritus & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur.

Definitio est ueræ sanctitatis, & perfectionis christianorum, de qua supra cap. 4.

G 5 in illum

EPIST. I. AD

in illum locum. Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra, Summa est ut recte omnia cogitent, recte uelint, ac membra sua exhibeant arma iusticiæ.

Fidelis est qui uocauit uos, qui & efficiet.

Confirmat quod dixit, à constantia uoluntatis Dei, Deus uos uocauit per gratiam, Igitur serio uult uestram salutem, eamque uerè exhibebit, modo uobis ipsi non defueritis. Similis est locus 1. Cor. 1. & ad Phil: 1. unde pñ bene sperare discant de uoluntate Dei, & de finali perseuerantia, ne cum papistis impiam dubitationem foueant.

Fratres orate pro nobis, salute fratres omnes in osculo sancto.

Suo more petit pro se orari. Mutuis enim precibus fulcitur Ecclesia. Et iubet salutari totam Ecclesiam Thessalonicensium, per osculum sanctum, tanquam per symbolum externum, purum animi affectum intelligit. Sanctum enim epitheton impudico & fallaci osculo opponitur.

Adiuuro uos per dominum,

ut

THESSALON.

ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.

Ne supprimatur epistola, & paucis quibusdam legatur, ueretur. Quare eos obtestatur per dominum, ut omnibus legatur. Hinc discamus uerbum Dei non celandum ullos, quantumuis rudes & rusticos, Nam ut fides uerbi ab omnibus, Ita & eius cognitio requiritur.

Gratia domini nostri Iesu Christi uobiscum, Amen.

Visitata Paulo est hæc clausula seu fausta imprecatio in omnibus epistolis, Quæ continet summam Euangelij, & fructum fidei, quemadmodum supra sæpius dictum est.

ARGUMENTVM
IN POSTERIOREM EPI
STOLAM PAULI AD
Thessalonicenses.

Quia satis constat qualis quantusque sit huius epistolæ author, omisso eius encomio, Tantum ea hoc loco dicam, quæ ad

EPIST. II. AD

quæ ad huius epistolæ claram intelligentiã
facere uidebuntur, ut sunt, Occasio scri-
ptionis, principalis quæstio seu status epi-
stolæ, & tractationis ordo seu methodus,

De occasione.

Occasio præcipua huius epistolæ hæc
fuit. Admonuerat Paulus in priori episto-
la cap. 5. de aduentu domini ad iudicium,
quem minime cogitantibus hominibus,
omniaque prospera sibi promittentibus
impijs, adfuturum prædixit. Hinc qui-
dam doctrinæ Pauli corruptores sumpse-
runt occasionem, ut propediem diem do-
mini adfuturum affirmarēt. Vnde redditi
sunt non pauci, ut ex 3. cap: apparet, ne-
gligentiores, adeo quod multi inordinate,
neglecto uocationis labore, uixerint. Hos
ut ab errore reuocet Paulus scribit hanc
epistolam.

De quæstione principali.

Principalis quæstio est de tempore ad-
uentus domini ad iudicium, quem alij
quidam iam iam instare, Paulus uero sig-
na quædam præcessura, nempe defectio-
nis à fide, & reuelationis Antichristi pro-
nunciat.

nun
qui
qua
tine
ctur
quæ
totum
stratiu

Met

Pos
um seq
tias en
fide, c
quod i
figenti
Huc ad
in glori
aboluti
palem c
ne, ne
domin
inde fig
que ac
deping
num, q

THESSALON.

nunciat. Vnde confutatur eorum error, qui aliter senserunt. Est igitur hæc epistola, quantum ad principalem quæstionem atinet, Generis Iudicialis, & status coniecturalis, Tamen alia quoque genera, & quæstiones, ut fieri solet, incidunt. Nam totum primum caput generis est demonstratiui; postremum suasori.

De tractationis ordine seu Methodo.

Post usitatam Epigrapham, exordium sequitur, quod est gratulatorium. Gratiarum enim Deo agit pro Thessalonicensium fide, dilectione, & tolerantia. Propterea quod ipsis quidem in bonum afflictio, affligentibus uero ipsos in pœnam cedat. Huc addit uorum de ipsorum perfectione in gloriam Christi; atque his primum caput absoluitur. In secundo accedit ad principalem quæstionem, præmissa exhortatione, ne sinant se decipi ab illis, qui diem domini iam iam instare prædicebant. Deinde signa præcessura extremum diem, atque adeo ipsum Antichristum graphicè depingit, addens causas cœcitatatis hominum, qui Antichristi erroribus inuoluentur.

EPIST. II. AD
tur. Huc addit gratiarum actionem pro
fide Thessalonicensium, & hortatur ad
constantiam. In tertio capite varias pa-
ræneses addit, hortatur pro se fieri preces,
optat ipsis Thessalonicensibus incremen-
tum dilectionis Dei & patientiæ. Suadet
caueri inordinatos, hortatur ad laborem.
Monstrat quomodo agendum sit cum
contumacibus. Tandem precatus ipsis pa-
cem, fausta imprecatione claudit episto-
lam.

CAPVT PRI- MVM.

SVMMA PRIMI CAPITIS.

GRatias agit pro Thessalonicensium fi-
de, & dilectione, & tolerantia, in per-
secutionibus, quos solatur futura gloria,
& compensatione afflictionum, & simul
precatur ipsis constantiam, ut per Chri-
stum tandem plene sanctificentur.

ORDO

P
quod
creca
Deind
amini
tum si
domin
ri solea
one, v

E X
CA

P
mothe
censu
domi

Hæc
falonie
Nomer
eos ad

EPIST. II. AD

Gratia uobis & pax à Deo
patre nostro & domino Iesu
Christo.

Salutatio breuissime propria Euangelij
beneficia continet. Gratia enim fauor Dei
est cum remissione peccatorum. Pax est re-
conciliatio, cui tranquillitas conscientiae
omniaque prospera coniuncta sunt.

Gratias agere debemus Deo
semper pro uobis fratres.

Propositio exordij est, ubi ex uerbo
Debere, collige officium piorum esse, sem-
per Deo gratias agere, non solum quando
nobis, uerumetiam quando alijs læta con-
tingunt.

Quemadmodum dignum est.

Cum dicit dignum esse, indicat non so-
lum præconis uerbi, uerumetiam omnium
esse debitum officium Deo gratiarum
actionem reddere, pro Ecclesiae felici statu
& prospero Euangelij cursu.

Quia crescit ualde fides ue-
stra,

THESSALON.

stra, & exuperat dilectio uniuscuiusque omnium uestrum erga uos mutuo.

Ratio propositionis est, ab incremento fidei & dilectionis Thessalonicensium. Sed unde nouit incrementum fidei & ex incremento dilectionis. Ex effectu enim causa dignoscitur. Vbi igitur exigua charitas est, Ibi exiguæ quoque scintillæ fidei, quæ fides, quo magis arserit, eo maiores charitatis flammæ emittit. Admoneamur itaque exemplo Thessalonicensium, ut maiora fidei & charitatis incrementa à Deo petamus.

Adeo ut nos ipsi de uobis gloriemur in Ecclesijs Dei, super tolerantia uestra, & fide in omnibus persecutionibus & afflictionibus quas sustinetis.

A signo maximos illorum in fide & charitate progressus fuisse ostendit. Necessè est enim non exiguos fuisse progressus, de quibus gloriatur apostolus, proponendo ipsos alijs in exemplum fidei & charitatis

H

tatis

EPIST. II. AD

ratis & patientiæ in persecutionibus, Cum inquit, Super tolerantia uestra & fide, coniungit effectum & causam, & ex effectu causam demonstrat. Est enim tolerantia sub cruce euidens fidei argumentum. Neque enim potest caro & sanguis in afflictionibus superare, nisi Spiritus fidei robur suppeditauerit. Nam quorum fides non altas radices egit in corde, illi tempore persecutionis iuxta parabolam dominicam scandalizantur, ac in pristinas tenebras relabuntur.

In ostensionem iusti iudicij
Dei.

Hoc pertinet ad consolandos Thessalonicenses in afflictionibus. Est enim sensus: quod uos patimini & misere affligimini in hoc mundo, contra quod uos affligentes secure & in pace degunt, euidens documentum est futuri iudicij. Nam cum Deus iustus sit iudex, iustum exerceat iudicium, necesse est. Quare cum in hoc mundo pii affliguntur, & impijs bene est, Sequitur ut aliquando post mortem sequatur iudicium, in quo iustus iudex pijs præmia & impijs supplicia reddet. Ex hoc argumento etiam

THESSALON.

to etiam philosophi ratiocinabantur immortalitatem animarum.

Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.

Collatio est futuræ gloriæ cum præsentis afflictione. Vult enim Paulus, ut in omnibus afflictionibus aspiciamus ad futuram gloriam, quam consequemur in regno Dei glorioso. Neque enim hic de merito et causa regni Dei loquitur, sed qualesnam sint & esse debeant regni cœlestis hæredes ostendit. Crux enim non facit dignos regno Dei, sed declarat dignos, dignos inquam non propria dignitate, sed dignitate ac merito filij Dei, cuius solius crux unica nos dignos reddit æterna gloria.

Siquidem iustum est apud Deum reddere his, qui uos affligunt, afflictionem, & uobis qui affligimini relaxationem.

Apertius declarat quod dixit (in ostensionem iusti iudicij Dei) Idque ab effectu iudicij Dei. Estque tale argumentum. Iu-

H 2 stum

EPIST. II. AD

stum est iudicium Dei, Igitur uobis qui
ob pietatem hic affligimini, relaxationem,
& affligentibus uos poenam reddet iustus
iudex.

Cum manifestabitur domi-
nus Iesus de caelo.

Amplificat à tempore, & simul indicat
non esse pijs sperandam in hoc mundo re-
quiem & securitatem firmam. Nam tum
demum salus nostra apparebit, quando
filius hominis uenerit ad iudicium.

Cum angelis potentiae suae
in igni flammæ.

Qualisnam sit iudicis aduentus futurus
indicat, quo terrorem incutiat impijs & ad
fortitudinem animet pijs. Angelos poten-
tiae uocat, per quos Deus suam potentiam
exequetur. Ignis flammæ adferet ardorem
& incendium impijs, pijs uero fulgorem
& lucem, ut in hunc locum scribit Acha-
nasilus. Plura de hoc igni uide 2. Petri. 3.

Qui ultionem infligit ihs, qui
non nouerunt Deum, & non
obedi-

THESSALON.

obediunt Euangelio domini nostri Iesu Christi, qui poenam dabunt, interitum æternum, à facie domini & gloria potentiae ipsius.

Finis aduentus ad iudicium, quo ad impios attinet, nempe ut eos dominus æternis supplicijs subiiciat puniendos. Non nosse Deum, & non obedire Euangelio, pro eodem ponuntur. Verba enim noticiæ usu scripturæ per Synecdochen etiam consequentes effectus denotant. Est igitur nosse Deum scire quod fit, scire quæ fit eius uoluntas, eique iuxta uerbum fidere, quod sane nihil aliud est, quàm obedire Euangelio. A facie domini, & à gloria potentiae eius, est quando dominus adueniet iudicaturus, suamque uirtutem declaraturus. Alludit autem Paulus ad dictum Psalmi 67. Sicut tabescit cera à facie ignis, Sic impii pereant à facie Dei.

Cum uenerit ut glorificetur in sanctis suis, & admirabilis reddatur in omnibus credenti-

H 3 bus,

EPIST. II. AD
bus, quod fides habita sit testi-
monio nostro erga uos in die il-
lo.

Finis aduentus domini ad iudicium,
quo ad pios attinet, quales sunt credentes,
hoc est, qui testimonio apostolorum de
Christo fidem adhibent, conuertendo se
uera poenitentia ad dominum. In his glo-
rificabitur dominus, id est sancti ipsum
glorificabunt & agnoscent suæ sanctificati-
onis authorem, qui mirabiliter hunc præ-
sentem miserix statum æterna commuta-
bit gloria, Ideoque admirabilis seu admi-
randus merito habebitur,

Ad quod etiam oramus sem-
per pro uobis, ut uos dignos ha-
beat ista uocatione Deus noster,
& impleat omne beneplacitum
bonitatis & opus fidei in poten-
tia.

Nunc preces addit Paulus, ut Thessa-
lonicenses perseverent in uocatione: quod
fit cum

THESSALON.

fit cum Deus implet suam paternam bene-
uolentiam, qua in uocatis opus fidei po-
tenter absoluit. Vt enim sua mera bonitate
nos uocat Deus, ita & fidem infundit, eiꝫ
incrementa largitur sua potentia. Opus
autem fidei uocat respectu Dei, fidem in
nobis efficientis. Admoneatur ergo hic
unusquisque nostrum, ne sacrilege opus
Dei in se inchoatum destruat, & sua ingra-
titudine sibi accersat iram Dei.

Vt glorificetur nomen do-
mini nostri Iesu Christi in uo-
bis, & uos in eo, iuxta gratiam
Dei nostri & domini Iesu Chri-
sti.

Finem duplicem perseverantiæ in fide
& uocatione addit. Vnum quidem, ut no-
men domini nostri Iesu Christi glorifice-
tur in credentibus. Alterum uero, ut ipsi
credentes in ipso Christo glorificentur,
Idque iuxta gratiam Dei & domini Iesu
Christi, ne quis hoc suis adscribat uiribus,
sed soli potius bonitati Dei, & merito
Christi attribuat, Porro ut Christus dici-

H 4 tus

EPIST. II. AD

tur in ihs glorificari, qui eius gloriam, fide, confessione, tolerantia ac innocentia uitæ illustrant, Sic in Christo glorificatur, quos Christus post multas hic exantlatas ærumnas æternitatis gloria donabit. Admoneamur igitur hoc loco, quo uitæ nostræ omnes actiones & studia referri oporteat.

CAPVT SECVNDVM.

SVMMA SECVNDI
CAPITIS.

Hortatur Thessalonicenses, ne sinant se decipi, ab ihs qui extremum diem iam in foribus esse prædixerunt. Nam Christus non adueniet priusquam mundus in defectionem prolapsus fuerit, & Antichristus regnum palam obtinuerit, idque propter ingritudinem hominum, qui noluerunt ueritati credere.

ORDO ET PARTES
CAPITIS SECVNDI.

Poterit

THESSALON.

Poterit hoc caput in quinque partes distribui : quarum prima, est exhortatoria propositio ad constantiam, ne sinant se Thessalonicenses seduci ab ijs qui extremū diem iam ceruicibus imminere clamabant. Secunda est ratio propositionis à uaticinio apostasiæ & regni Antichristi sumpta. Tertia consolatoria est, ne frangantur Thessalonicenses ob tantam rerum confusionem. Quarta exhortatio est ad perseuerantiam. Postrema uotum & orationem pro Thessalonicensibus continet.

EXEGESIS SECVNDI
CAPITIS CVM OBSERVATIO-
ne doctrinarum.

Rogamus autem uos fratres, super aduentum domini nostri Iesu Christi, & aggregationem nostri in illum, ne citò dimoueamini à mente, neque turbemini uel per Spiritum uel per sermonem uel per Epistolam tanquam per nos, quasi instet dies domini.

H 5 Exhor-

EPIST. II. AD

Exhortatoria propositio. Hortatur enim Thessalonicenses ad constantiam, ut persistent firmi in fidei doctrina, quam didicerant. Mens enim hęc significat certam de ueritate Dei persuasionem mente conceptam. Solet enim sæpe subiectum pro adiuncto Metonymicos poni. Porro hic quatuor obseruentur. Primum, ipsa obtestatio Pauli, Deinde obtestandi modus, Tum duplex metaphora, postremo fallendi uisæ, quas uult Thessalonicenses cauere. Obtestatio non solum constantiam auditoribus uerbi commendat, uerum etiam indicat quam sollicitus præco uerbi diuini pro suorum auditorum salute esse debeat: ne quo modo per errores & Phantasticos homines puritas doctrinæ turbetur. Hoc enim Sathan quærit, ut cum cursum doctrinæ impedire non possit, admisceat sordes suas, ad turbandum doctrinæ fontem, ne cultus Dei purus maneat. Quare in itis occurrendum est, nec quicquam tanquam leue contemnendum, unde possit expectari periculum, uel in speciem minimum. Obtestandi modus, quod ipsos obtestetur per aduentum domini & nostri aggregationem in ipsum. Solemus enim in obtestationibus non solum res

charas

char
tum
nim
riar
Est
Si ve
mini
domi
illo u
since
dime
sump
torum
ctuat
sint a
dicun
hanc
igitur
opinio
riate
bo tur
pra à r
fidem
hoc est
re Pau
les firm
uis rum
tres po

THESSALON.

charas, verum etiam quæ ad præsens negotium facere videntur proponere. Hoc enim pacto affectus magis mouentur ad seriam de rebus propositis cogitationem. Est igitur sensus præsentis obtestationis: Si vobis animo charus est aduentus domini. Si desiderabile est vobis ad ipsum dominum colligi, ut æternum beati cum illo uiuatis, persistite firmi in doctrinæ sinceritate. Metaphora prior est in uerbo dimoueamini, græcè σαλευθῆναι, estque sumpta à maris iactatione, quod pro uentorum ratione nunc huc, nunc illuc fluctuat. Vult igitur Paulus, ne Christiani sint adeo inconstantes, ut ad omnia quæ dicuntur, ferantur & propellantur, nunc in hanc nunc in illam opinionem. Discatur igitur solidè uerbum Dei, ne phanaticis opinionibus sit locus, obfirmato corde ueritate Dei. Metaphora posterior, in uerbo turbemini, græce θροῦναι, estque sumpta à rumorum inconstantiâ, quibus qui fidem pro sua leuitate adhibent, θροῦναι hoc est turbari rumoribus, dicuntur. Quare Paulus hac metaphora monet, ne similes simus leuibus hominibus, qui ad quæuis rumorem trepidant. Fallendi uias hic tres ponit; Spiritum, sermonem, & epistolam

EPIST. II. AD

Iam supposititiam, Spiritus nomine prophetias fictas intelligit, quibus ideo Spiritus nomen dederunt, ut facilius fallerent. Sic hodie papistæ Spiritui sancto adscribunt suas imposturas, ut eo citius eas tanquam oracula diuina recipiant homines. Quare sequendum consilium Iohannis. Probate Spiritus, num a Deo sint. Sermo hoc loco disputationem significat deceptoriam. Sic enim sæpe λόγος græcis accipitur. Siue mauius per sermonem garrulitatem futilem ad fallendum idoneam, intelligere. Epistola supposititia fraudes Sathanicas indicat, quibus ille hanc ad fallendum technam inuenit, ut sub nominibus apostolorum mendacia obtruderentur Ecclesiæ; Perinde atque hodie Papistæ suos errores sanctorum patrum titulis ornant. Moneamur itaque hoc loco, ut caueamus omnes præstigias Sathanæ, utque lucernam uerbi Dei solam in salutis negotio sequamur, memores regulæ Ambrosianæ, quæ lib. I. officiorum in hunc modum legitur. Nos noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Christus est. Si igitur Christus non docuit, quod docemus, etiam nos id detestabile iudicamus.

Ne

THESSALON.

Ne quis uos decipiat ullo modo.

Repetitio est propositionis cum asseueratione, quæ enim tenacius hominum mentibus hæere cupimus, sæpius inculcamus.

Quia nisi uenerit ἀποστασία prius.

Ratio propositionis à uaticinio defectionis præcessuræ aduentum domini. Est autem defectiua oratio, Nam subaudiendum est, Non ueniet dies domini, Sic ergo ordina, quia non ueniet dies domini, nisi prius uenerit ἀποστασία, & est propositio hypothetici syllogismi loco integri argumenti à positione antecedentis ad positionem consequentis in hunc modum. Si non uenit ἀποστασία, nondum ueniet dies domini. Atqui non uenit ἀποστασία, igitur nondum ueniet dies domini. Describit autem hîc defectionem, quæ per totam Ecclesiam grassabitur, ut sit ueluti quoddam uniuersale impietatis diluuium (quo enim propior est aduentus domini, eò magis omnia miscet Sathan, turbandæ Ecclesiæ causa)

EPIST. II. AD

causa) mox caput tantæ defectionis constituens aduersarium Christi seu antichristum, qui in templo Dei sedens diuinos honores sibi usurpabit. Porro qualisnam futura esset hæc ἀποστασία obscurum uidetur, plerique ad Romanam monarchiam referunt, ac ita exponunt: quando Romana monarchia finem fecerit, & antichristus in locum eius successerit, aderit in foribus dies domini. Verum hæc expositio nimis uidetur coacta, alij insistentes uocabuli propriæ significationi ἀποστασίαν intelligunt perfidiam mundi à fide Christi defectionem, unde apostatæ dicuntur religionis desertores. Cum itaque prædicatur hic uniuersalis quædam mundi defectio à fide, indicatur simul prius prædicandum esse uerbum fidei per uniuersum orbem. Nemo enim à Christo deficere potest, nisi qui prius per Euangelij prædicationem Christi imperio erat subiectus. Hunc esse genuinum huius loci sensum non dubito. Præsertim cum Paulus prioris Timothei. 4. hanc apostasiam ad fidem referat his uerbis: Spiritus clare dicit, quod in extremis temporibus ἀποστήσονται hoc est apostatæ fient, seu deficient quidam à fide, attendentes spiritibus seductoribus, & doctri-

doct
uerb
scen
ead
tur,
ad c
alter
Euan
moni
Luca
uene
Hic
ne un
tur sta
loqui
prædi
uent
Nam
ropæ à
eorum,
negant
cille. S
mum,
defecti
popule
Dei ad
confide
ratione

THESSALON.

doctrinis dæmoniorum. Hic quia Paulus
 uerbo utitur à quo nomen ἀποστασία de-
 scendit, non dubito quin utroque loco de
 eadem defectione, nimirum à fide loqua-
 tur. Huc accedit quod Paulus uideatur
 ad duo Christi dicta respexisse, quorum
 alterum est Matth: 24. & prædicabitur hoc
 Euangelium regni in toto mundo in testi-
 monium omnibus gentibus, Alterum est
 Lucæ, 18. uerumtamen filius hominis cum
 uenerit, num inueniet fidem super terram.
 Hic Christus aperte loquitur de defectio-
 ne uniuersali mundi, a fide, firmiter igitur
 statuamus Paulum de defectione à fide
 loqui, quæ Euangelium per uniuersum
 prædicatum orbem sequetur, id quod
 euentus etiam (proh dolor) comprobatur.
 Nam Asia, & Africa, & magna pars Eu-
 ropæ à fide Christi defecerat, & plerique
 eorum, qui de fide gloriantur, factis eam
 negant & declarant se turpiter à fide defe-
 cisse. Sed quid hinc fidelis colliget? Pri-
 mum, hoc uaticinium obijciat scandalo
 defectionis & confusionis tot regnorum ac
 populorum à fide Christi, in qua iram
 Dei aduersus ingratitudinem hominum
 consideret. Deinde huius defectionis cogi-
 tatione excitetur pius, ad serium timorem
 Dei

AD
 actionis confi-
 seu antichri-
 edens diuinos
 pro qualifiam
 obcurum uide-
 monarchiam
 : quando Ro-
 cenit, & antichri-
 rit, adent in fo-
 m hac expositio
 insistentes uoca-
 i ἀποστασία in-
 di à fide Christi
 tate dicuntur reli-
 itaque prædicatur
 mundi defectioni
 us prædicandum
 uniuersum orbem
 deficere potest, nisi
 elij prædicationem
 abiecit, Hunc de-
 ensium non dubi-
 us prioris Timo-
 m ad fidem referat
 re dicit, quod in ex-
 tros uerba hoc ei
 uent quidam à fide
 seductionibus, &
 doctri-

EPIST. II. AD
Dei & gratitudinem erga Deum, ne in-
gratus ipse quoque aliquando abijciatur.

Et reuelatus fuerit homo
peccati.

Iam de capite defectionis agit. Texitur
autem hic descriptio Antichristi eiusque
regni. Hic tamen unus reuera non est,
unius tamen personæ nomine describitur,
cum propter regnum, quod contra Chri-
stum erigit, Tum propter Spiritum Sa-
thanæ, quo aguntur omnes qui Christo se
opponunt, unus igitur ratione regni An-
tichristiani dicitur. Deinde & unus dicitur
κατ' ἑξοχήν, qui per successionem ta-
men supremum locum in regno Christo
aduersario tenet. Quare cum regnum Pa-
pæ prætextu religionis Christianæ, cum
Christi regno ex Diametro pugnat, & pa-
pa in eo tanquam summus Monarcha præ-
sudet, ne dubitaueris ipsum papam hoc
modo Antichristum recte dici. Dicun-
tur autem multi Antichristi, sed diuersi-
mode. primum in genere, quotquot Chri-
sto quocumque modo aduersantur. Quales
sunt Iudæi, Turcæ, prophanæ gentes, &
alij

alij
mo
cur
Sp
mi
qu
dic
Nar
daic
faler
das
gus
de q
ne o
chri
cont
eam
uidea
Pauli
eiusq
nitio
sti, le
præte
bi ho
sum e
exilio
ducto
abduc

THESSALON.

alij qui uel professione, uel doctrina, uel moribus Christo se opponunt. Deinde dicuntur à Iohanne antichristi, quotquot Spiritu Sathanæ acti sub Christiano nomine se Christo opponunt, per doctrinam, qui nunc pseudoprophetæ nunc hæretici dicuntur, non autem pseudochristi. Nam hi fuerunt qui pro saluatoribus Iudaico populo ante deuastationem Hierusalem se uenditarunt, quales fuerunt Teudas Magus, Iudas Galilæus, Simon Magus & Ægyptius quidam, multique alij de quibus Iosephus uarijs locis. Cæterum ne odio papatus uideamur papam antichristiani regni caput constituere, primum constituamus definitionem Antichristi, eamque stabiliamus uerbo Dei. Deinde uideamus in explicatione descriptionis Paulinæ, conueniat ne data definitio papæ eiusque regno an non. Sit itaque hæc definitio. Antichristus latinè aduersarius Christi, seductor est qui religionis Christianæ prætextu in templo Dei sedens, diuinos sibi honores usurpat, qui que negando Iesum esse Christum sibi alijsque multis est exitio, homines à Christo ad Spiritus seductores, & doctrinas dæmoniorū signis abducendo, quo ingrati erga ueritatem

I Dei,

EPIST. II. AD

Dei, poenas suæ ingritudinis erroribus mortiferis obsequentes luant. Hæc definitio ex uarijs scripturæ locis est collecta. Quod antichristum aduersarium Christi dicam, ratio nominis est, hunc ipsum seductorem & negatorem Christi cum Iohann: 1. 2. & 4. uoco. Reliqua partim ex præsentis loco Pauli, partim ex 4. cap: prioris epistolæ Pauli ad Timotheum sumpta sunt. Verum quia unum ex membris definitionis datæ non uidetur prima facie conuenire papæ, quod tamen Iohannes diserte ponit cum definit Antichristum, uidelicet qui negat Christum esse Iesum, opus est huius membri dilucida explicatione. Negatio itaque Christi duplex est, Totalis & partialis. Totalis negatio est Iudaica & Mahometica seu Turcica, qua negatur filius Mariæ esse promissus ille Messias, hoc est Christus saluator in se credentium. De hac negatione si Iohannes loquitur, Antichristi uocabulum latius accipit quam Paulus. Nam Paulus Antichristum in templo Dei collocatum iri prædicit, ut qui uoce quidem & confessione agnosceret Mariæ filium esse Christum, nec de ipsius persona cum ipsis Iudæis dubitet. Relinquitur ergo Antichristum, de quo Paulus loquitur,

quit
Alia
tica
det
cui
nis
& m
pug
dus
stin
lius
nost
nus,
dupl
mor
lium
sum
ipfi h
salus c
tem fa
homi
uerbu
tum e
Intern
Christi
na ue
quem
papa

AD
nis erroribus
Hac defini-
est collecta.
rium Christi
anc ipsum se-
aristi cum Io-
qua partim ex
n ex 4, cap: pri-
nothem sumpta
ex membris defi-
prima facie con-
Iohannes diserte
ristum, uidelicet
e Iesum, opus est
explicatione. Ne-
lex est, Totalis &
tio est Iudaea &
a, qua negantur
s ille Messias, hoc
e credentium. De
s loquitur, Anti-
us accipit quam
Antichristum in
ri praedicat, ut qui
ne agnoscat. Na-
nec de ipsius per-
bitet. Relinquitur
quo Paulus lo-
quitur,

THESSALON.

quitur, non in totum Christum abnegare.
Alia est negatio Christi partialis seu hære-
tica, qua quæ Christus habet propria illi
detrahuntur. Hac negatur alias diuinitas,
cui se Cerinthus & Ebion tempore Iohan-
nis apostoli opposuerunt, & postea Arrius
& multi alij. Alias humanitas, quam op-
pugnabant, Martion, Valentinus, Secun-
dus & alij multi. Alias persona, cuius di-
stinctionem à patre rabiose negauit Sabel-
lius, Paulus Samosatenus, Praxeas, &
nostro tempore Michael Seruetus Hispa-
nus. Alias officium, sed officij negatio
duplex est. Quædam enim in doctrina &
moribus sita est, qualis est Pelagij & papa-
lium omnium, qui uoce & uita negant Ie-
sum esse Christum, id est, non tribuunt
ipsi hunc honorem, quod solus sit uita &
salus credentium iuxta scripturas: sed par-
tem salutis adscribunt operibus, hisque ab
hominibus excogitatis, præter & contra
uerbum Dei. Quædam in moribus tan-
tum est posita, eaque est interna & externa.
Interna quidem, cum iuxta uerbum uera
Christi fiducia non sumus præditi. Exter-
na uero quoties factis negamus impijs,
quem ore confitemur. Quanquam itaque
papa nec diuinitatem nec humanitatem

EPIST. II. AD

nec personæ fidem impugnat, Tamen Christi negator est, quatenus ipsius officium proprium, alijs rebus quam soli Christo tribuat. Et quoniam Christus officij sui causa uenit in hunc mundum, atque hoc officium negat papa, relinquitur papam turpiter Christum abnegare, atque adeo hoc nomine Deo patri & filio aduersari. Quomodo autem reliqua definitionis membra papæ competant in textus enarratione uidebimus,

Reuelatus fuerit. Reuelari hic opponitur occultis insidijs, ut sit reuelari aperte occupare regnum & exercere Tyrannidem in Ecclesia, quod nemo uidet papam fecisse, ultra nongentos annos, inde usque à tempore Phocæ imperatoris, à quo primatum in Ecclesia obtinuit papa,

Homo peccati. Quædam græca exemplaria non ἀμαρτίας sed ἀνομίας habent, hoc est, iniquitatis, quemadmodum & uetus interpretes legisse uidetur. Hoc Epitheto significatur quod legis diuinæ contemptor sit ac transgressor. Ut qui & se & alios iniquitate constrictos inuoluat. Hoc qui non fatetur papæ conuenire plane cæcus est.

THESSALON.

cus est. Totam enim rationem cultus Dei peruertit, & loco legis diuinæ, suas traditiones iam multos annos obtruserat Ecclesiæ.

Filius perditionis.

Hoc est ut ipse est perditus: ita perditionis author est alijs. Hic sane titulus vt optime papæ congruit: Ita omnes monet ut ipsum tanquam pestem ac perditionis magistrum fugiant. Paulus pronunciat anathema esse, qui inuertit Christi Euangelium, & Christus uocat Iudam filium perditionis, qui Christum osculo perdidit, qui fieret ut papa non recte diceretur filius perditionis, qui plusquam proditorio osculo Christum prodit, eius Euangelium inuertendo, & sanguinem ipsius sacrosanctum pedibus conculcando.

Qui est aduersarius.

Græcè δ' ἀντικείμενος ubi articulus emphasin habet, ut significetur caput Antichristiani regni, qui se Christi officio opponit, sibi que tribuit quod Christi est proprium, quod sane in papam quadrare probatum est antea, et mox clarius ostendetur.

I 3 Et ef-

EPIST. II. AD

Et efferens se aduersus omne,
quod dicitur Deus aut numen,
adeo ut ipse sedeat in templo
Dei, tanquam Deus, ostentans
seipsum quasi sit Deus.

His tribus attributis, quæ eodem perti-
nent, arrogantia Antichristi describitur,
qua uult suas leges æternis Dei decretis
præferri. His notis significatur, quod An-
tichristus non sit aliquis propriè extra visi-
bilem Ecclesiam, sed quod sit arrogans
quispiam glorians de Ecclesiæ titulo atq;
efferens se usque adeo, ut se ostendet quasi
sit Deus. Id quod sanè non ad naturam di-
uinam, sed ad potestatem in Ecclesia refe-
rendum est, qua potestate sibi sumit ius
condendi leges uitæ & mortis in Ecclesia,
Iacobi 4. dicitur, Unus est legislator qui
potest seruare & perdere. Loquitur autem
hic apostolus non de externa politia, sed de
spirituali regimine. Quare cum coniungi-
tur seruandi perdendique potestas cum
legislatoris Dei officio, significat aposto-
lus eos omnes totam maiestatem diuinam
ad se rapere, qui sibi ius ferendæ legis uen-
dicant. An non hoc uerissime in papam
qua-

qua
diu
scel
ris,
ign
tist
Ch
ni.
uxo
cent
rit
utru
& pr
mon
ign
se ob
oni
Dei u
dign
pape
non h
nem
bi im
dubi
tichr
nica,
terpre
potest

THESSALON.

quadrat? An non iste perditus suas leges
 diuinis legibus præfert? An non atrocius
 scelus est papistis uesci carnibus die vene-
 ris, quam toto anno scortari? Illum enim
 igne expiant, huic leuem & ridiculam sa-
 tisfactionem in contumeliam sanguinis
 Christi imponunt crudeles Psychotyran-
 ni. An non capitalius censetur crimen si
 uxorem duxerit sacerdos pius, quam si
 centies impurus nebulo in adulterio fue-
 rit deprehensus? Cum tamen Paulus
 utrumque, hoc est interdictum ciborum,
 & prohibitionem coniugij doctrinas dæ-
 moniorum pronunciat. An non facilius
 ignoscunt, si quis perpetuis potationibus
 se obruat, quam si missarum prophanati-
 oni sæpius non intersit? Atque adeo legem
 Dei uiolare, papæ cum suis leue & venia
 dignum peccatum iudicatur, ac decretum
 papæ uiolare scelus est inexpiabile. An
 non hoc est efferre se contra Deum ac om-
 nem religionem? An non est vendicare si-
 bi imperium in Ecclesiam? Quare nemo
 dubitet quin Roma sit suprema sedes An-
 tichristiani regni, & meretrix illa Babylo-
 nica, quam Iohannes vidit, ac angelus in-
 terpretatur ciuitatem magnam habentem
 potestatem super reges terræ, Et quod pa-

EPIST. II. AD

pa sit eius summus administrator, adeoque ipse Antichristus.

An non meministis quod cum adhuc apud uos essem, hæc dixerim uobis.

Paterna obiurgatiuncula est, qua taxat illorum obliuionem, & simul eis in memoriam reuocat, quæ apud ipsos coram de aduentu domini & reuelatione Antichristi differuerat.

Et nunc quid detineat scitis, donec reueletur ipse suo tempore.

Repetit causam moræ aduentus domini, quam eos minime ignorare dicit, & quamquam hoc loco in sententia reddenda uariant interpretes, tamen non dubito mentem Pauli hanc fuisse. Et nunc τὸ κατέχου id est quid detineat seu moram & impedimentum (quo minus aderit dies domini, adeo cito ueluti quidam apud uos dicunt) scitis hoc esse, quod oporteat
antea

THESSALON.

antea reuelari Antichristum, idque suo tempore, scilicet post prædicatum Euangelium passim per orbem, & repudiatam gratiam, atque ita nihil hic noui dicit Paulus, sed tantum repetit cum asseueratione quod antea dixerat.

(Mysterium enim iam operatur iniquitatis, solum tenens modo donec è medio fiat)

Hæc recte à ueteri interprete in parenthesis includuntur. Estque prolepsis ualde necessaria, cui additur consolatio. Prolepsi occurrit obiectioni huic. An non hodie multi Antichristi sunt? Sicuti Iohannes dicit, Multos iã Antichristos uenisse. Quare uaticinio cõpleto dies domini haud dubie ceruicibus imminet. Respondet Paulus, Antichristus operatur iam mysterium iniquitatis, hoc est, arcanum suæ iniquitatis, clam orditur, sed nondum iniquitatis regnum plene occupat, quod sanè futurum est antequam ueniat dominus. Nec aliud Iohannes uult quam speciales tum sectas emeruisse, quæ essent futuræ dissipationis & regni Antichristi præludia. Che-

I 5 rinthus

EPIST. II. AD

rinthus enim Basilides Martion : Valentinus : Ebion : Arrius & reliqui eius regni membra erant, quod regnum diabolus postea aduersus Christum erexit, atque hæc de prolepsis. Consolatio autem est in uerbis sequentibus. Solum tenens modo donec è medio fiat seu tollatur, atque ita hæc interposuit Paulus ac si diceret, Antichristus qui modo tenet, id est occulte molitur regnum introducendo uarias sectas, non perpetuo in Ecclesiam sæuiet. Nam limitata est eius potestas. Fiet enim aliquando, ut è medio tollatur. Atque ita hæc interposuit Paulus in consolationem eorum, qui sub Antichristi iugo premuntur. Hæc itaque Pauli mens est. Tametsi duplex uerborum ordinatio adhiberi potest. Prior ut mysterium sit nominatiui casus, hoc modo : mysterium iniquitatis iam operatur, id est efficax est, scilicet per Antichristi præcursores, quod ita tamen resolui debet. Antichristus occulte suam iniquitatem modo exercet, scilicet per sua membra seu præcursores hæreticos sicuti supra expositum est. Posterior ordinatio (sed prius deletis usitatis distinctionibus) hæc est, qui obtinet modo donec è medio tollatur, tantum operatur nunc mysterium iniqui-

iniqui
per f
detu
huc
ratis
sente

ille.

H
lib : 3
referen
tium,
Proin
tempo
lium p
tam gr
christu
obtinē
nabit)
esse co

Spir
lustra
Dix

T H E S S A L O N .

iniquitatis, Hoc est, Antichristus qui nunc per falsos doctores obtinere imperium uideatur, non tamen plenum imperium adhuc nactus est, sed tantum occulte iniquitatis regnum molitur. Sed eandem habet sententiam utraque ordinatio.

Et tunc reuelabitur iniquus ille.

Hæc uerba non ad parenthesin (Irenæus lib : 3. cap. 7.) sed ad ea quæ præcesserunt referenda sunt. Estque repetitio præcedentium, quo aptius sequentia attexti possint. Proinde sic construe, & tunc (id est suo tempore scilicet post prædicatum Euangelium passim per orbem, & post repudiatam gratiam) Ille iniquus (hoc est, Antichristus) Reuelabitur (id est imperium obtinebit ac palam in Ecclesia uisibili regnabit) hunc genuinum uerborum sensum esse conuincit textus peristasis.

**Quem dominus destruet
Spiritu oris sui, & abolebit illu-
stratione aduentus sui.**

Dixit Antichristum è medio tollendum,

EPIST. II. AD

dum, Nunc quomodo id fiat exponit, nimirum per Spiritum oris Christi & illustrem seu gloriosum aduentum domini. Est autem Spiritus Christi, ipsa Euangelij prædicatio, per quam regnum Antichristi conquassabitur, & paulatim consumetur, in totum autem non abrogabitur, antequam dominus ad iudicium uenerit. Porro tametsi omnibus seculis fuerunt pij quidam uiri, qui improbarunt papæ Tyrannidem: Tamen integrum suum regnum obtinuit usque ad annum domini 1517, quo Lutherus cœpit Spiritu oris domini papatum inuadere; à quo tempore adeo sparsum est Euangelium per pios Euangelij ministros, quod tantum non uniuerso orbi Antichristi, hoc est papæ, impostura innotuerit, atque ita destructio regni Antichristi, non subito fiet, Sed paulatim, donec ipse dominus suo aduentu extremam manum apposuerit. Id quod haud dubiè multo citius futurum est, quam nostra oscitantia somniat. Euentus uaticinorum omnium dominum in foribus esse clamat, ipsa rerum natura languida & effœta & quasi eneruata idem ostendit & testatur. Sed quo hæc pertinent: ut uigilemus & oremus, nescientes quando dominus noster

THESALON.

nus noster uenturus fit, sero an medio noctis, in gallicinio, an diluculo, ne si uenerit repente offendat nos dormientes. Sicut enim erant dies Noë, Ita erit & aduentus filij hominis. Paulus 1. Thessal: 3. sumpto argumento ab inopinato aduentu domini, hortatur ad uigilantiam & sobrietatem, cui si non obtemperauerimus, futurum est, ut audiamus cum fatuis uirginibus. Amen dico uobis, nescio uos.

Cuius aduentus est secundum operationem Sathanæ in omni potentia & signis & prodigijs mendacibus & in omni deceptione iniusticiæ.

Hysterologia est. Descripsit enim regnum Antichristi & eius destructionem. Nunc eius aduentum & regni administrationem attingit. Virtute enim Sathanæ omnia agit, & ut possit regnum occupare, signis & prodigijs mendacibus clarebit, uarijsque fallendi artibus, quo suam Tyrannidem stabiliat, instructus erit. Quis non uidet hoc in papatum optime quadrare? Quot signa & miracula edebantur in papa-

EPIST. II. AD

in papatu ad confirmandam Idolatriam & inuocationem sanctorum, Imo adorationem statuarum, An non totus papatus usque ad ortam Euangelij lucem per beatum Lutherum huiusmodi scatebat signis? Quænam quæso maior deceptio iniusticiæ esse potuit, quam missarum prophanatio & de purgatorio figmentum & atque innumerabilium fraudum excogitatio? Quare admoniti ne sinamus nos talibus imposturis abduci à Christo, sed potius eas uerissimas Antichristi notas agnoscamus ac detestemur.

Porro hic locus postulat, ut aliquid de miraculis dicatur, quo inter uera & fallacia discernere possimus. Signa itaque uera & miracula sunt, quasi quædam solennis subscriptio, qua Deus suum uerbum approbat. Fallacia itaque omnia sunt, quæ à Christi Euangelio homines abducunt. Verum ut hic mens pia magis confirmetur, signa illa & miracula meditanda sunt, quibus Deus non solum suum uerbum confirmauit, sed etiam quibus regnum Sathanae inuasit, ac se mundo declarauit Sathana superiorem. Huiusmodi sunt plura inde usque à condito mundo edita, donec

THESSALON.

nec extrema obfignatio Euangelij in die pentecostes accessit, dato Spiritu sancto apostolis uisibili specie, præcipua autem sunt miracula noui testamenti per Christum dominum edita, quæ Sathanas nulla arte imitari potuit. His signis contenti sumus, quibus ueritas Euangelij confirmata est, reliqua relinquamus ijs, qui imposturas papistarum & Sathanæ admirantur & suspiciunt.

In ijs qui pereunt.

In consolationem piorum potentiam Antichristi restringit ad certum hominum genus, Nimirum ad eos, qui pereunt sua culpa & ingratitude. Stat enim firma & immota sententia. Deus uult omnes homines saluos fieri, sed per medium ordinarium, id est per fidem in Christum, qui hoc medium abijciunt, sua culpa pereunt.

Pro eo quod dilectionem ueritatis non receperunt in hoc, ut salui fierent, & propter hoc mittet eis Deus efficaciam seductionis, in hoc ut credant mendaciam.

EPIST. II. AD
dacio, ut iudicentur omnes qui
non crediderunt ueritati, sed ob-
lectati sunt in iniusticia.

Dixit in quibus sit efficax futura impo-
stura Antichristi, nimirum in pereunti-
bus, Nunc causam perditionis in ipsos
transfert, nimirum quod noluerint recipe-
re, quam dilexisse oportuit, ueritatem.
Hoc est, uerbum Dei uerum de salute ge-
neris humani consequenda per Christum
unicum saluatorem. Deinde ingritudi-
nis pœnam addit, nimirum quod Deus
huiusmodi ingratis hominibus mittat iu-
sto suo iudicio efficacem illusionem, per-
mittendo scilicet diabolum mendacibus
signis, falsam doctrinam confirmantibus,
homines in errores præcipitare, quo dam-
nentur ob suam infidelitatem & ingrati-
tudinem. Atque hic aperte notatur causa,
cur totus ferè mundus prolapsus sit in tam
tetros errores. Ad hanc causam uertamus
oculos quoties in regnis & prouincijs Eu-
angelij cursum impediri audimus. Hinc
& nos admoneamur, ne simili ingrati-
tudinè, rursus erroribus, astu Sathanæ inuol-
uamur. De hisce causis reiectionis & ap-
pro-

THESSALON.

probationis copiosius Paulus agit ad Rom: 1. 2. 3. 8. 9. 10. 11. Summa huc redit. Vt hominum peruersitas & iustum Dei iudicium causæ sunt damnationis pereuntium: Ita misericordia Dei & in eandem firma fiducia causæ sunt salutis eorum qui saluantur. Nam hoc æternum Dei decretum est consilium, quod credentes in Christum salute uitæque æterna donare uelit. In hoc enim solo dilecto charos nos habet cœlestis pater ad Ephe: 1.

Pugnæ inter Christum & eius hostem, papam Antichristum descriptio.

Etsi p̄ omnes norunt papam sub titulo serui seruorum Dei, opponere se Christo domino nostro, unico saluatori credentium: Tamen utile est non tantum in genere hoc scire, uerumetiam distiñcte & speciatim errores papisticos & multiplices corruptelas uidere, ut eo magis abomine-mur, ac tanquam anathema fugiamus papam, atq; eius Tyrannidem in Ecclesiam Dei detestemur.

Qui prima elementa ueræ religionis
K digusta-

EPIST. II. AD

degustarunt, facile uident formam regni Christi longe aliam esse, quàm est forma regni Antichristiani. Quare & administrationem utriusque diuersissimam esse necesse est. Christus interrogatus à Pilato de regno, responderet: regnum suum non esse de hoc mundo, hoc est, non esse mundanum imperium, quo ipse suis imperet. Idem discipulis de primatu concertantibus, manifestè distinguit inter suum regnum & regna mundi. Ita enim ait: principes gentium dominantur eorum, uos autem non sic. Quid quæso hac distinctione manifestius? Quid hac prohibitione clarius? Contra hanc prohibitionem papa regna mundi sibi subiecit, & multo crudelius imperatoribus optimis & regibus imperauit, quàm ulli Nerones. Finxit sibi duos gladios datos esse, unum secularem, quo mundi imperia administraret: Alterum spirituale, quo Ecclesiam regat. Quis usquam adeo cæcus est, ut non uideat papam se Christo hinc opponere? Turca se Christo opponit, sed manifeste. Papa uero non tam manifeste, nam Christi se seruum fingit, Christi auctoritatem præterdit, Sed exemplo Iudæ qui proditorio osculo dominum suum prodidit, Tu es Petrus, inquit

THESSALON.

inquit Christus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Hoc dictum arripit papa, ac de se dictum interpretatur. Quis non hic uidet Sycophantam esse papam, qui suo impuro ore ad se transfert, quod à se alienissimum est? Petrus dixerat, Tu es Christus filius Dei uiui. Quod responsum Christus approbans ait; Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauerunt tibi, sed pater meus cœlestis, & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Hic promissio & confessio coniunguntur, ex quo liquido constat, quod promissio non simpliciter sit accipienda, sed cum confessionis conditione. Qui ergo confitetur Christum filium Dei esse & unicum mundi saluatorem, petra illa est de qua Christus hic loquitur, non quidem personæ dignitate, aut successionis ratione, sed confessionis respectu, Quæ confessio habet promissionem clauium, quibus aperitur & clauditur regnum cœlorum. Vbi ergo hæc confessio non est, ibi nec clauis sunt. Iam autem experientia docet hanc confessionem non esse in papa Romano, de quo dubitare non potest, qui uitas paparum nouit, Inter quos ne unus quidem

K 2 inueni-

AD
ormam regni
am est forma
re & admini-
strissimam esse
gatus à Pilato
um suum non
, non esse mun-
le suis imperet,
atu concertanti-
inter suum re-
enim ait: prin-
tur eorum; uoi-
elo hac distincti-
nac prohibitione
hibitionem papa
, & multo crudo
nis & regibus in-
mes. Finxit libi
unum secularem,
ministrat. Alterum
iam regat. Qui
ur non uideat pe-
ponere? Turca se
miserte. Papa uero
Christi se seruum
tatem prætendit,
roditorio osculo
it. Tu es Petrus,
inquit

EPIST. II. AD

inuenitur qui Christum docuit & sincere confessus est. Taceo multos exiitisse qui false omnem religionem deriserunt, & gauisi sunt in sinu, quod sub religionis prætextu sibi tantas delicias acquisiuerint. Hinc patet quàm iniuste, quàm sacrilege, quàm mendaciter papa sibi dictum domini, tu es Petrus &c. accommodat, & contra Christum, suum regnum mendaci interpretatione uerborum stabilire conatur. Hoc regnum Antichristianum fraude & mendacio partum, Tyrannide, gladio, igni, omnium suppliciorum genere tuetur & administrat, non Christi legibus, sed suis iniquissimis decretis & traditionibus in suum & multorum certissimum exitium.

Etsi autem hæc p̄s nota sunt in genere de regno Antichristiano, cui ut monarcha & toparcha Sathanæ præsidet papa, & de eius tyrannica & cruenta administratione: tamen opere precium est, ut magis eius insidiæ caueantur, distinctius ostendere quibus in partibus papa manifeste se Christo opponat, de qua re modo dicemus non quidem plene sed tantum indicando potissima τῆς ἀντιμαχίσεως capita.

Omni-

EPIST. II. AD

Omni-
bus pijs notum est Ecclesiam
Dei, quæ est sponsa Iesu Christi, colligi,
ædificari, conseruari, fulciri, & consistere
his quatuor, doctrina diuinitus patefacta,
Sacramentis diuinis, cæremonijs, & disci-
plina, hæc quatuor ubi ad regulam con-
gruunt, non dubium est ibi ueram & ca-
tholicam esse Ecclesiam Iesu Christi. Con-
trà ubi non sunt integra, illic uel Ecclesiam
nullam esse, uel ciues Ecclesiæ tanquam in
Babilonicò quodam carcere captiuos esse.
Quemadmodum enim olim Babilone ex-
ulabat Ecclesia, Ita hodie in regno pa-
pæ non pauci pijs delitescunt. Videamus
ergo quomodo in his quatuor conueniat
Babilonicæ meretrici cum sponsa Christi
quæ est Ecclesia.

Doctrina sponsæ Christi triplex est, ui-
delicet legis, Euangelij, & cultus Dei. Et si
autem hæc tertia pars legis est, si eius ma-
teriam respicis, & Euangelij si modum
præstandi spectas, Tamen distinctam fa-
cio, quia non ex lege seorsum, nec ex solo
Euangelio, sed ex utraque doctrina ma-
nat.

Quantum autem ad legem Dei, hoc est
K 3 decalogum

EPIST. II. AD

decalogum attinet, Sponsa Christi æstimat legem ex eius authore Deo, & ex eiusdem perfectione, Nam qui eam fecerit uiuet in ea iustus & charus Deo, qui legis author est sapientissimus, & solus habet potestatem condendi leges uitæ & mortis. Hæc planiora sunt quàm ut ulla interpretatione egeant. Nam & ipse Deus se authorem legis pronunciat, & idem dicit se in lege proponere uitam & mortem, benedictionem & maledictionem, & Paulus eandem ideo spiritualement uocat, quia & spiritualement obedientiam requirat, & sit perfecta recte uiuendi norma. Etsi autem Ecclesia Christi fatetur hæc de lege Dei: Tamen dum se respicit Ecclesia, agnoscit se cum Paulo nequaquam posse legi perfectam obedientiam præstare, Imo ne cultum Dei inchoare posse ex sola lege. Hac confessione Ecclesia non accusat legem Dei sanctam, puram & perfectam, sed suas maculas deplorat: quibus inuoluitur, adeo ut puram obedientiam præstare non possit, Quod & Paulus confirmat, prouocans ad testimonia corruptissimæ nostræ naturæ, adducens in medium uniuersalem omnium hominum experientiam, proponens iustum Dei iudicium in omnes, proferens
 oracu-

THESSALON.

oracula Dei quæ idem testantur, commendans nobis finem mortis Christi qui est iusticia credentium & salus. Nam si (inquit) ex lege est iusticia, Christus frustra mortuus est.

Hactenus diximus breuissime in quo loco lex Dei sit apud sponsam Christi, Nunc uideamus quid Antichristus papa sentiat.

Papa omnium primum & legis authorem Deum, & legem ipsam summa & nepharia iniuria afficit. Sed quomodo hoc probas? Papa manifeste suas leges legi diuinæ anteponit, ex quo sequitur quod se superbe extollat supra Deum ipsum. Nam qui suis legibus alterius leges opprimit, manifeste se anteponit illi cuius leges contemnit. Atque hoc est quod Paulus dicit, & efferens se aduersus omne quod dicitur Deus aut cultus. Quod autem papa suas leges diuinis legibus anteponat, in pœnis cernitur. Multo grauius punit papa transgressores legum suarum, quàm uiolatores legis diuinæ. Mœcho, scortatori ridiculam satisfactionem imponit, ut forte ieiunet unum aut alterum diem, aut ut numeret sacrificulo certam pecuniam

K 4 pro

EPIST. II. AD

pro missa murmuranda, Nam egregie norunt Satellites papæ uariare satisfactionum modos pro hominum conditione, diuitem & pauperum. Vt enim diuites pecunia, ita pauperes preculis & ieiunijs expiare solent. At si quis fortè carnes ederit die Veneris contra interdictum papæ, aut uerbulum dixerit contra idolatriam Romanam, Hic non preces, non pecunia, non ieiunia satisfaciunt, sed atrocissimæ pœnæ excogitantur, quibus uel minima decreti papalis uiolatio punietur, non quidem ut pœna illa crudelissima sit satisfactoria pro admissio delicto contra legem papæ, Sed ut punitus tradatur diabolo æternis pœnis expiandus, Quàm uera sint quæ dico, testantur infinita exempla eorum, qui ab immanissimo Psychotyranno papa crudelissimis pœnis propter uiolatas leges papales affecti sunt. An non hoc est decreta miseri hominis anteponeere sapientiæ Dei? An non hoc est Deum de throno maiestatis suæ detrudere, & se supra Deum superbe efferre? Qui ergò se papæ subiicit, à Deo proditoriè deficit, & cum papa se Christo superbe opponit, non sine suo certo interitu, nisi mature per gratiam Dei resipiscat.

Huc

THESSALON.

Huc accedit & alia iniuria, qua papa diuinam legem afficit. Nam & eam externa tantum præcipere, & prohibere, & imperfectam esse nepharie conuiciatur, contra manifestam Christi interpretationem, & testimonium. Papa dicit legem Dei cohibere manum tantum, at Christus eam requirere intimos affectus testatur. Papa somniat legi satisfieri externa disciplina, at seruus Christi Paulus clamat legem Dei spiritualement esse, se uero carnalem uentum sub peccatum, adeo ut non possit legi perfectam obedientiam præstare. Christus dicit si uis ad uitam ingredi serua mandata, unde perfectio legis concluditur, Sed papa collocat perfectionem in obedientia humanarum traditionum, in ficta paupertate, & Sodomitica uirginitate.

Ex his uel cæcis clarum esse potest, quod papa se Deo & Christo eius opponat, in prima doctrinæ Ecclesiæ parte uidelicet in lege diuina, cui non solum suas præfert, & se Deo anteponit, uerum etiam eam maligne contra mentem Dei interpretatur, ac ut imperfectam subijcit suis traditionibus, quibus perfectionis laudem tribuit, quam sacrilege sapientiæ Dei adimit.

K 5 Nunc

EPIST. II. AD

Nunc accedamus ad secundam partem
doctrinæ Ecclesiæ, quæ est Euangelium.

Sponsa Christi quæ est Ecclesia non aliud Euangelium, quam quod suus sponsus tradidit, quod habet testimonium à lege & prophetis, agnoscit. De quo Paulus ait. Si quis aliud Euangelium euangelizauerit, quam nos, anathema sit. Hoc Euangelium Christus ut artifex summus Lucæ 24. his uerbis definit. Sic scriptum est & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius conuersionem & remissionem peccatorum omnibus gentibus. Proinde Euangelium est uniuersalis prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum in nomine Christi passi & resuscitati à mortuis. In hac definitione multi sunt thesauri cœlestis sapientiæ, quos sola Ecclesia Christi recte nouit explicare, & in usus suos prudenter transferre. Vt autem appareat quantum aduersetur Christo Antichristus Romanus explicabo hanc definitionem, & scripturis diuinis illustrabo.

Primo ergo loco obseruandum est quod Euangelium sit uniuersalis prædicatio.

rio.
cum
præ
Heb
Huc
28. l
in m
angeli
consta
uel ill
ris, se
omnes
Appar
tia Dei
alibi;
eri, &
Quid
Christi
peccati
quilibet
de to lo

De
prædic
tionis,
ne Chri
Pri
tio con

THESSALON.

rio. Particula uniuersalis expresse ponitur cum dicitur à domino, quod oporteat prædicari omnibus gentibus. Nam i a Hebraismum explico in omnes gentes. Huc facit & mandatum uniuersale Matth. 23. Ite & docete omnes. Et Mar: 16. Euntes in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex his liquido constat, quod Euangelium non ad hanc uel illam nationem pertineat exclusis cæteris, sed ad omnes nationes sub sole, & ad omnes homines in omnibus nationibus. Apparuit (inquit apostolus Christi) gratia Dei salutifera omnibus hominibus, & alibi: Deus uult omnes homines saluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire. Quid consolationis hinc hauriat sponsa Christi, quando luctatur cum conscientia peccati, nemo uerbis explicare potest, Sed quilibet hoc intra se sentit facilius, quàm de eo loqui possit.

Deinde hæc definitio habet, qualis sit prædicatio Euangelium, uidelicet conuersionis, & remissionis peccatorum in nomine Christi.

Primum dicitur Euangelium prædicatio conuersionis. Fit autem hæc conuersionis, cum

EPIST. II. AD

tum renunciamus Sathanæ & peccato, &
 confugimus ad misericordiam Dei, certa
 fiducia in Christum, passum pro nobis &
 resuscitatum, recubentes. Euangelista sig-
 nificante uoce utitur cum prophetica
 appellationem uidelicet conuersionem
 transfert μετανοια: qua uoce significatur
 non simpliciter quæuis conuersio, sed cer-
 ta quædam conuersionis forma uidelicet
 animi. Idque iuxta regulam Euangelij.
 Vulgo redditur μετανοια poenitentia:
 quæ appellatio non à forma conuersionis
 sumitur, sed à parte antecedente seu à con-
 uersionis initio. Sunt enim tres conuersionis
 partes, uidelicet contritio, cui proprie
 conuenit poenitentia appellatio, fides, &
 bonum propositum, seu noua obedientia.
 Contritione dolemus nos peccasse, & poe-
 nitet nos facti. Fide conuertimur ad mi-
 sericordiam, quam offert Euangelium in
 Christo mediatore & reconciliatore no-
 stro. Cum hac fide necessario coniunctum
 est bonum propositum, seu noua obedi-
 entia. Antecedens proinde pars conuersionis
 est contritio, forma conuersionis est
 ipsa fiducia in Christum, consequens pars
 est noua obedientia seu bonum propositum.
 Hoc cernitur clare in omnium homi-
 num

num
 plis
 I
 obi
 fide
 cion
 dir
 A
 uenit
 & iul
 comp
 offend
 dicunt
 Quid
 respon
 scilicet
 Christi
 firum in
 nem pe
 donum
 facile
 quam
 cati &
 sequit
 Spiritu
 Hac
 ap hom

THESSALON.

num conuersione, Id quod paucis exemplis ostendam.

Dauid primum tangitur sensu peccati, obiurgatus à propheta. Deinde erigit se fide promissionis, quam concepit ex conuersione prophetæ, tum se gratum Deo ostendit omni genere obedientiæ.

Acto: 2. dum arguuntur Iudæi à Petro ueniunt primum in cognitionem peccati, & iusti iudicij Dei Job peccatum, unde compunguntur corde, & dolent se Deum offendisse. Deinde in hoc ingenti dolore dicunt ad Petrum, & reliquos apostolos: Quid faciemus viri fratres? quibus Petrus respondit. μετανοήτε, hoc est couertimini, scilicet ad Deum fiducia mediatoris Iesu Christi. Et baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum uestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Hoc exemplum facile ostendit quid sit proprie conuersio, quàm ut necessario præcedit noticia peccati & dolor ob peccatum, Ita necessario sequitur noua obedientia, quæ est actio Spiritus sancti in credentibus.

Hactenus quid requirat Euangelium ab homine dictum est uidelicet conuersionem,

EPIST. II. AD

onem, Nunc sequitur quid conuersis offerat. Ita enim habet definitio: Euangelium est prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum. Offert ergo Euangelium omnibus hominibus, qui conuertuntur seu credunt, remissionem peccatorum. Hæc remissio nihil aliud est quàm obligationis ad æternam mortem & damnationem solutio, & pœnæ debitæ condonatio. Fit autem hæc remissio, ut dictum est, quando in conuersione credimus nobis Deum esse propitium, propter mortem & resurrectionem Christi. Huius remissionis pulcherrima imago proponitur Math: 18. in debitore, qui debuit suo creditori decem milia talentorum. Qui cum non habuit quod solueret, remissum & condonatum est ei totum debitum ex mera misericordia.

Porro in fide remissionis peccatorum plura coniuncta sunt. Videlicet exptatio peccati, per solum sanguinem Christi, imputatio iusticiæ, & acceptatio hominis ad uitam æternam gratis propter Christum, et hæc tria iustificationis nomine sæpe intelliguntur, & eius quidem partes censentur. De his beneficijs ita Paulus scribit. Iusticiâ Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt.

AD
onuersis offe-
Euangelium
& remissionis
ngelium om-
uertuntur seu
atorum. Hæc
m obligationis
annationem so-
donatio. Fit au-
um est, quando
obis Deum esse
m & resurrectio-
tionis pulcherri-
am: 13. in debi-
tiori decem milia
non habuit quod
condonarum est ei
miserordia.
tionis peccatorum
Videlicet expiatio
uinem Christi, in-
piano hominis ad
ropter Christum, et
omine sæpe intelli-
partes cententur.
tus scribit. Iusticia
risti in omnes qui
credunt.

THESSALON.

credunt. Non est enim distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificatur autem gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ facta est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiati- onem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iusticiæ suæ propter remissio- nem peccatorum præcedentium, quæ De- us tolerauit, ad ostentationem iusticiæ eius in præsentem tempore, ut sit ipse iustus & iu- stificans eum qui ex fide est Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est, per quam legem? operum? non. sed per legem fi- dei. Arbitramur igitur iustificari homi- nem fide sine operibus legis. Hactenus Paulus, ex cuius uerbis facile apparet con- iungi hæc tria in iustificatione hominis, ui- delicet expiationem peccati, imputatio- nem iusticiæ, & acceptationem gratuitam ad uitam æternam. De quibus tribus nunc explicatius dicemus, ut manifestum fiat quam insigni contumelia papa, qui hanc totam doctrinam obruit, filium Dei af- ficit.

Primo ergo loco in remissione peccato- rum est expiatio peccati: quæ fit, ut Paulus docet, per sanguinem Christi. Dum uide- licet

EPIST. II. AD

licet Christum per fidem induimus, & Christi membra efficimur. Huc pertinent multa dicta scripturæ. Iohannes ait: ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi, 1. Iohan; 1. Sanguis Iesu filij eius emundat nos ab omni peccato. 1. Iohan; 2. Si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hæc testimonia & multa alia testantur nulla alia re expiari, purgari, & tolli peccata omnia, quam solo sanguine Christi. Qui mortuus est, ut Paulus ait, propter peccata nostra scilicet expianda, purganda, & tollenda.

Secundo in remissione peccatorum est imputatio iusticiæ. Nam, ut omnis qui credit habet expiationem peccatorum: Ita etiam habet imputationem iusticiæ: Vt lex ipsum damnare non possit, cum habeat quod illa requirit. Quod autem hæc iusticia sit iusticiæ imputatio testatur Paulus Rom; 4. his uerbis: credidit Abraham Deo & imputatum est illi ad iusticiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed ex debito datur.

T H E S S A L O N .

tur, ei uerò qui non operatur, credit autem in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. Sicut & Dauid definit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam sine operibus, Beatorum quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. Hæc iusticia Dei dicitur, quia non est hominis propria, sed est ex fide Iesu Christi, ideoque Deo accepta & grata. Ita enim Paulus Philippen. 3. seipsum statuens exemplum, hanc iusticiam ab hominis propria quæ est ex lege distinguit. sunt autem hæc uerba Pauli. Existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnium iacturam feci, & arbitror esse reiectamenta, ut Christum lucrifaciam, ut & inueniar in illo, non habens meam iusticiam, quæ ex lege est: Sed illam, quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est, iusticiam in fide &c. Quid quæso clarius dici potuit? Paulus hîc primum prodit nudus in conspectum Dei, exiit omnem opinionem iusticiæ propriæ, quæ est ex lege, ut possit fieri capax iusticiæ Dei, quæ est ex fide Iesu Christi. Proinde iusticia qua consistimus corâ Deo, nō est hominis, non est legis, non est ullorū operum, sed est
L Dei,

EPIST. II. AD

Dei est fidei, est Iesu Christi, quem induit
 omnis qui credit in illum, adeo ut Christi
 iusticia illi imputetur, ut ea censeatur iu-
 stus coram Deo, ac si ipsius propria esset.
 hæc Christi iusticia, quæ nobis imputatur
 definitur Rom. 5. obedientia Christi: ubi
 collatione facta inter Adam & Christum
 in hunc modum loquitur Apostolus.
 Quemadmodum per inobedientiam uni-
 us hominis peccatores constituti sunt mul-
 ti, Sic etiam per obedientiam unius iusti
 constituentur multi. 2. Corinth. 5. eum
 qui non nouit peccatum, fecit peccatum,
 ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Ex his
 concluditur, quod iusticia Christiana, qua
 consistimus coram Deo, sit obedientia
 Christi credenti imputata, nam ut obedi-
 entia crucis Christi, est expiatio à peccato,
 ita obedientia legis in Christo, est iusticia
 nostra, quæ obedientia ideo omnibus suf-
 ficat, quia est obedientia hominis qui est
 Deus. Nam ex illa admiranda & adoran-
 da unione diuinæ & humanæ naturæ in
 Christo, est præcium & æstimatio infini-
 ta omnium operum in humana natura
 Christi.

Cum ergo homo hac obedientia seu iu-
 sticia Christi ornatus prodit in cōspectum
 Dei

THESSALON.

Dei, iustus censetur, ita ut lege Dei sit omnino satisfactum. Nam habet quod lex requirit, nempe iusticiam: non quidem formalem in se, sed in Christo, quæ credenti imputatur. Vnde Paulus Rom. 10. finis legis Christus in iusticiam omni credenti. Hoc est, omnis qui credit in Christum, habet finem legis: id est, quod lex ut summum requirit, nempe iusticiam, & cum iusticia uitam. Hinc facile patet, quid Christus uoluerit, cum interroganti cui-dam quid faceret, ut haberet uitam beatam responderit. Si uis ad uitam ingredi serua mandata. Nam qui seruat mandata habet quod lex requirit, nempe iusticiam, cui beata uita debetur. Ita rectissimam uitam monstrat Christus, dum ad obedientiam mandatorum mittit. uerum si hic adolescens in se descendisset, agnouisset suas maculas deplorasset suum peccatum, & nudum se cum Paulo coram Christo prostrauisset, monstrasset sanè illi alium modum consequendi finem legis, iussisset illum in se credere, ut in se inueniret quod ipse non haberet, nempe iusticiam quam lex requirit.

Tertio loco in remissione peccatorum est acceptatio gratuita credentis hominis

L 2 ad

EPIST. II. AD

ad uitam æternam. Hæc cum remissione peccatorum & iusticia imputata cohæret, ut quæ ab illis dependeat. Hæc acceptatio in dilectione, qua nos in dilecto charos habet pater, fundata est. Porro duplex acceptatio hominis est coram Deo, una fidei est uidelicet cum gratis propter Christum acceptamur: altera obedientiæ est, uidelicet cum credens persona propter suam obedientiam accepta est, adeò ut etiam præmium obedientiæ recipiat. Sed de priori acceptationis genere hic agitur.

Haftenus simpliciter & perspicuè, ut spero, proposui doctrinam sponsæ Christi de Euangelio: nunc quomodo huic doctrinæ se opponit aduersarius Christi Papa breuiter expediemus.

Euangelium Papistis noua lex est, quæ eadem præcipiat, & prohibeat quæ Decalogus, Sed plenius, Lombardus libro tertio distinct: 40. exemplum sumit de non mœchando, cui præcepto dicit superadditionem factam in Euangelio, in quo omnis concupiscentia mœchandi prohibetur. breuiter illis lex uetus comprimit manum, lex noua seu Euangelium comprimit animum. Quid hîc dicemus? an non intolerabilis

THESSALON.

terabilis iniuria est, qua Christum afficiunt, quem nouum legislatorem constituerunt? Christus corrigit errorem Pharisaicum de lege Dei, & mentem legis exponit. Hoc Papistæ putant esse nouum legislatorem fieri, Sed toto cœlo errant, & satis confutantur sententia Ecclesiæ, quam supra exposui. Nam si Euangelium est doctrina conuersionis, & remissionis peccatorum in nomine Christi, sicuti ipse Christus definit, fallissima profecto erit Papistarum assertio, quæ Euangelium definit nouam legem moralium præceptorum decalogi esse. Proinde utrumque falsum est, uidelicet & quòd dicunt Euangelium nouam legem esse, & quòd affirmant plenius contineri præcepta in Euangelio. Vt enim prius barbarico cœno obruit lucem Euangelij. Ita posterius contumeliosum est in Deum authorem legis. Si Euangelium est prædicari conuersionem, & remissionem peccatorum in nomine Christi, seu ut Paulus loquitur Euangelium est hominem gratis iustificari fide absque operibus legis, profectò anathema est dicere Euangelium esse operum doctrinam, quibus homines coram Deo iustificentur. Prætereà si plenius continentur

EPIST. II. AD

moralia in Euangelio quàm in Decalogo, lex Dei profectò est imperfecta, nec uita & mors in ea proposita sunt, nec rectè à Mose dictum est: Qui fecerit ea uiuet in eis, Imò Christus ipse malè pronunciat de lege morali, si uis ad uitam ingredi serua mandata. Cuicumque ergo pietas cordi est, fugiat definitionem illam Papalem non secus atque anathema. Ita enim Paulus iubet. Si quis aliud Euangelium docuerit, quàm nos, sit anathema.

Ex hoc ueluti fundamento extruunt Papistæ omnes suos errores contra gratuitam iustificationem, & abolent fidem remissionis peccatorum.

Suprà ostendimus in fide remissionis peccatorum plura spectanda esse, uidelicet expiationem peccati per solum sanguinem Christi, imputationem iusticiæ Christi, & acceptationem gratuitam hominis ad uitam æternam. Hæc omnia Papa abolere conatur, in maximam contumeliam Filij Dei, & in certissimum interitum omnium eorum qui à Papa seducuntur, nisi ante mortem resipiscant. Sed agè uideamus, quibus sordibus has iustificationis nostræ partes obruat Papa, quò nobis fit magis abominabilis impostura Papæ.

Sponsa

THESSALON.

Sponsa Christi edocta uerbo Dei, agnoscit, & credit solo sanguine Christi expiari, purgari, & aboleri peccata omnia. Sed Papa longè aliter docet. Nam quædam peccata dicit ablui suo anabaptismo, seu lustrali aqua, utpote minora peccata: quædam dicit purgari igni purgatorio. Ut qui non purgatus est hîc satis in uita, purgetur in igni purgatorio, donec Papæ uisum fuerit. Quædam dicit redimi elemosynis: Quædam peregrinationibus: Quædam indulgentijs à Papa auro & pecunia comparatis. Nam dicit se habere thesaurum Ecclesiæ, hoc est, merita sanctorum quæ uendit quibus uult: quædam mentitur merito missarum regi: quædam clamat preculis & ieiunijs, & inuocatione sanctorum expiari. Quid dicam de thure & candelis consecratis & accensis coram imaginibus? Hæc omnia tanquam fulmine quodam prosternuntur, hac una sententia, 1. Iohan. 1. Sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni anomia, hoc est, ab omni peccato, quo lex Dei uiolata est. Nam *ἀνομία* est quicquid non congruit cum lege Dei, siue actio siue passio, siue defectus, siue qualitas sit, siue à nobis fiat, siue in nobis sit. Quæ oratio, obsecrò, sufficiet ad de-

L 4 testan-

D
in Decalogo,
ta, nec uita &
c rectè à Mose
ret in eis, Imò
at de lege mo-
serua manda-
s cordi est, fu-
palem non secus
n Paulus iubet.
docuerit, quàm
rento extruunt
s contra gratui-
bolent fidem re-
fide remissionis
nda esse, uidelicet
solum sanguinem
iusticiæ Christi, &
n hominis ad ui-
nia Papæ aboleri
contumeliam Fili-
nterum omnium
scuntur, nisi ante
t agè uideamus,
ificationis nostræ
ò nobis sit magis
Papæ,
Sponsa

EPIST. II. AD

testandam istam contumeliam Papæ ad-
 uersum sanguinem filij Dei? Quis non
 exhorrescit cogitans de potentia Diaboli,
 qui in tam execrabilem blasphemiam ho-
 minem pertrahere potuit? Quis quæso
 nisi prorsus suæ salutis immemor, hîc su-
 stinet imperium Papæ? Iudas filium Dei
 osculo prodidit, & crepuit medius, Sed
 Papa multo iniquius, crudelius, & imma-
 nius facit, qui preciosum sanguinem Dei
 pedibus conculcat, & cœno fœdissimo
 obruit. Quod sanè facit quando suis ster-
 coribus, hoc est fictis purgationibus tri-
 buit eam uirtutem, quæ est solius sangui-
 nis Domini nostri Iesu Christi. Orandus
 est igitur Deus, ut hunc hostem filij sui Pa-
 pam conficiat potenter gladio oris sui &
 prosternat istam immanem beluam, quæ
 uineam Domini tam miserè uastat, quæ
 Ecclesiam Dei prætextu sanctimonix hor-
 rendis modis lacerat, quæ sanguine san-
 ctorum conatur impedire cursum Euan-
 gelij, & nihil magis in uotis habet, quàm
 ut in Ecclesiam Dominium habeat, agno-
 scatur caput & monarcha Ecclesiæ, succes-
 sor Petri, cum reuera sit pestis Ecclesiæ,
 Toparcha Sathanæ, & successor Iudæ, Im-
 mo non Iudæ solius, sed Iuliani quoque,
 & Ne-

THESSALON.

& Neronis, quos omnes solus Papa superat crudelitate & sæuitia in membra Christi, Idque non ob aliam causam, quam quod fateantur se non alijs ablutionibus & purgationibus indigere, quam solo sanguine Christi, qui sufficit ad omnia mundi peccata purganda & abolenda.

Diximus quomodo obruat Papa primam partem Euangelij de remissione peccatorum nunc quomodo iusticiam quam prædicat Euangelium, tollat uidebimus.

Sponsa Christi, in schola spiritus sancti erudita, nouit iusticiam Euangelij esse, quam tota scriptura commendat, uidelicet, obedientiam filij Dei credenti imputatam, de qua supra sententiam catholicæ Ecclesiæ Christi exposuimus, & confirmauimus, sed Papa Christi iusticiam esse nostram planè negat, & in locum iusticiæ fidei substituit iusticiam operum & merita humana. Etsi autem iam tandem Papistæ in iustificationis doctrina fidei meminerunt: Tamen intelligunt fidem historicam: cui addunt spem & charitatem. Has enim iusticiæ partes faciunt, ut fides sit initium, charitas autem consumatio iustitiæ. Hæc

L 5 erro-

EPIST. II. AD

erronea doctrina de iusticia Christiana e-
uertitur passim in scripturis. Præcipuè au-
tem in Epistolis Pauli. Rom. 3. 4. 10. Ephe.
2. Galat. 2. 3. 4. Philip. 3. breuiter cum
perpetuo scripturæ consensu pugnat, & est
blasphema in filium Dei, nō minus quàm
illa de expiatione peccati. Sophismata Pa-
pistarum à multis doctissimis uiris in
nostris Ecclesijs, publicis scriptis refutata
sunt.

Sponsa Christi ut gratuitam remissio-
nem peccatorum, & iustitiam: ita etiam
gratuitam agnoscit acceptationem, quem-
admodum suprà declarauimus, Sed Papa
meritum triplex in locum gratuitæ accep-
tationis substituit. Est enim Papistis aliud
meritum congrui, aliud digni, aliud con-
digni. Meritum congrui uocant quo pec-
cator dicitur gratiam sibi mereri, dum ad
gratiam se disponit, hoc est, ut isti interpre-
tantur, cum facit quod in se est, & tribu-
unt hoc meritum non renatis, & inimicis
Dei. Meritum digni definiunt, in quo uir
iustus orat pro alio, & meretur exaudiri.
Meritum condigni est meritum, pro quo
exigitur præmium ex debito. Hoc meri-
tum, inquiunt, exigit in operante ut sit
amicus, in opere, ut respiciat ad debitum
præ-

THESSALON.

præmium, in præmeante ut acceptet opus, & hominem propter opus. Breuiter quoduis horum meritorum est merentis aliquid suo labore, & debitum dicitur quod datur merenti aliquid suo labore. Hæc summa est doctrinæ Papisticæ de merito, & eius generibus. Verum huic doctrinæ opponit se Christi Ecclesia freta uerbo ipsius, & gratia. Verbum Lucae 17. cum omnia feceritis quæcunque præcepta sunt uobis, dicite inutiles serui sumus. Gratia data est per Iesum Christum Iohan. 1. Si Gratia est qua accipimus, profectò non est in nobis meritum operum, alioqui gratia non est gratia. Præterea si Deus gratuitò dat, certè non est debitor, hoc est, ut det quia debet, & tu accipias quia mereris. Meriti enim natura est, ut inter id quod datur, & id quod accipitur sit iusta proportio. Atque hoc sit dictum breuiter contra meritum in genere, quod cum nullum sit, non est quod multum disputemus contra subiectas partes, quæ sunt meritum congrui, meritum digni, & meritum ex condigno.

Meritum congrui euertitur his rationibus.

Prima,

AD
Christiana e-
Præcipue au-
3. 4. 10. Ephe,
breuiter cum
pugnat, & est
minus quam
Sophismata Pa-
pisticis uiris in
scriptis refutata

ritatem remissio-
nitiam; ita etiam
rationem, quem-
auimus. Sed Papa
m gratuita accep-
nim Papistic aliud
digni, aliud con-
ui uocant quo pe-
ibi mereri, dum ad
est, ut isti interpre-
in se est, & tribu-
renatis, & inimicis
definiunt, in quo ui-
& meretur exaudiri.
meritum, pro quo
debito. Hoc meri-
in operante ut sit
spiciat ad debitum
pra-

EPIST. II. AD

PRIMA, ante iustificationem, quæ est omninò gratuita, ut ostensum est, omnis homo est filius iræ. Quid ergo meretur miser ?

SECUNDA, homo ante regenerationem uiuit secundum carnem. Cuius φρόνημα, hoc est, cogitatio, iudicium, affectus, uoluntas, & sensus est inimicitia coràm Deo. Quomodo ergo congruit, ut qui talis est, aliquid suo mereatur opere ?

TERTIA, Christus dicit, mala arbor facit malum fructum. Cum ergo omnis non renatus sit mala arbor, qualis fructus expectandus nisi malus ?

QUARTA, quicquid non est ex fide est peccatum. Si peccatum, quomodo placebit ? Si non placebit, quomodo merebitur ?

Meritum digni habet aliquam speciem, sed tamen reuera nullum est dignitatis meritum, quicquid enim accipimus pro præstito officio, id ex gratia accipimus propter bonitatem largientis, & non propter dignitatem operantis. Vir iustus orat pro alio & exauditur, non quia meretur,
ut ex-

THESSALON.

ut exaudiatur, sed quia promisit ex gratia
Deus.

Meritum condigni similiter multis testi-
monijs scripturæ evertitur. Si quis mere-
bitur ex condigno, id fiet, uel quia patitur
aliquid, uel quia facit aliquid. Iam, ut
Paulus dicit: non sunt condignæ passio-
nes huius temporis ad futuram gloriam.
Ita Christus ait. Cum feceritis omnia quæ-
cunque præcepta sunt uobis dicite, inuti-
les serui sumus. Breuiter cum nulla sit in
homine dignitas, quomodo quæso in eo
reperietur meritum condigni?

Hactenus ostendimus pugnantiam Ec-
clesiæ Christi & Ecclesiæ Papisticæ in do-
ctrina legis & Euangelij, nunc accedamus
ad tertiam partem doctrinæ Ecclesiæ quæ
est de uero cultu Dei.

Ecclesia Christi edoctrina scriptis Prophe-
ticis & Apostolicis definit cultum Dei esse
quodlibet opus mandatum à Deo, factum
ex fide, principaliter ut glorificetur Deus.
non est enim satis opus esse mandatum, ut
fiat iuxta rationem legis, sed requiritur e-
tiam fides Euangelij, sine qua opus factum
non habet rationem cultus. Præterea ut
fides

EPIST. II. AD

fides causa est cultus, ita gloria Dei finis operis erit. Concurre ergo tria debent in quolibet opere, ut sit cultus Dei, materia, causa, finis. Materia est opus mandatum à Deo in ipsius lege & uerbo, causa est fides, quæ cum non adsit opus mortuum est. Finis est gloria Dei quem operans respicit: quod autem hæc necessario coniungenda sint in cultu Dei nunc monstrabimus.

Quod oporteat opus cultus esse mandatum, his manifestum redditur rationibus.

PRIMA, Iere: In præceptis meis ambulate & non in præceptis patrum uestrorum.

SECUNDA, frustra colunt me docentes doctrinas mandata hominum.

TERTIA, omnis ἐθελοθρησκεία Coloss. 2, damnatur.

Ex his rationibus firmissimam colligamus regulam de opere cultus, uidelicet, quod nihil probetur Deo, nisi quod ipse instituit. Quare necesse est opus, quod erit cultus, mandatum Dei habere.

Deinde fidem necessario in cultus ratione

THESSALON.

tionem requiri, ex subiectis rationibus patet. Paulus Rom: 14. capite ait. quicquid non est ex fide peccatum est, hoc est, nullum opus est Deo acceptum, nisi fides præluceat. Persona enim placet propter fidem, & opus in credente persona acceptum est. Hebr. 11. Impossibile est placere Deo sine fide. Et si autem Ethnicorum politica facta acceperunt remunerationem, Tamen non placuerunt, ut cultus; nec placuerunt per se, sed propter aliud.

Cultum præterea respicere gloriam Dei principaliter, ex Esaie dicto probatur. Ita enim ait Propheta in persona Dei: Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam, formaui eum, creauit eum, & feci eum. Si ergo finis creationis est gloria Dei, profecto eundem finem omnis humana actio respiciat. Paulus omnem Ecclesie Dei profectum ad gloriam Dei refert, semperque gratias Deo agit ob felicem successum in Ecclesia. Quare non dubium est, quin uelit finem omnis actionis gloriam Dei esse. Postremo si Deus fons est omnis boni & author, decet profecto ut omnia ad illum, ut finem ultimum referantur, iuxta illud, ex illo & per illum & in illum omnia, ipsi gloria in secula. Et si
autem

EPIST. II. AD

autem Deus, siue gloria Dei finis principalis esse debet omnium operum piorum: Tamen minus principales plures possunt esse fines, ut ordinati ad ultimum. Pius pater suos liberos instituit, castigat, in officio retinet, ut sint modesti, tractabiles & honestum nomen tueantur. Verum hæc omnia scopum habent gloriam Dei. Pius dat Eleemosynam, ut subleuetur penuria laborans. Sed gloriam Dei, cuius mandato obtemperat ex fide, respicit principaliter. Atque in hunc modum plures suarum actionum fines habere possunt, qui omnes destinantur gloriæ Dei ut fini ultimo. Hæc summa sententiæ Ecclesiæ Christi est, de uero cultu Dei, & eius partibus. Iam uideamus quomodo his se opponat Romanus Pontifex. Primum in hoc errat Papa, quòd iusticiam Christianam cum cultu Dei confundat, hoc est, causam cum suo effectu. Est enim iusticia fidei causa cultus, hoc est, obedientiæ erga Deum, quem Paulus uocat fructum iusticiæ fidei, & Baptista fructus pœnitentiæ, hoc est, conuersionis. Hæc confusio horrendos errores inuexit in Ecclesiam. Nam inde factum est quòd causas iustificationis & effecta non potuerint discernere, Sed ex effectis

THESSALON.

effectis causas fecerint, & ex causis effecta,
quod quantum sit uicium nemo non ui-
det, qui sensu communi præditus sit.

Deinde in partibus cultus diuini aber-
rarunt fœdè, quemadmodum nunc bre-
uiter declarabimus.

Materiam cultus diuini non statuerunt
sola illa opera quæ Deus nobis mandauit,
sed priorem locum dederunt suis traditio-
nibus, ut olim Pharisei fecerunt, quos
seuerissimè Christus reprehendit, addu-
cens in medium omnium prophetarum
consentientia suffragia: Frustra inquit, co-
lunt me præceptis hominum.

Hinc enim est, quòd inuocationem san-
ctorum tanquam præcipuam cultus Dei
partem urgent, & puniunt eos qui suo im-
pio decreto non obtemperant. Scriptura
dicit, Dominum Deum tuum adorabis, &
illum solum coles. Papa autem contrà,
inuocabis sanctos, ut te protegant, tuean-
tur & conseruent, ut sint tui aduocati, &
tibi suffragentur. &c. Hæc blasphemia
non est ut parua prætereunda. Nam ho-
norem Christo debitum sacrilegè ei detra-
hit, & sanctis eum attribuit, contrà man-
datum Dei, sine promissionibus diuinis,

M

&

EPIST. II. AD

& absque piorum exemplis, qui unquam in Ecclesia Dei extiterunt: seducti partim spectris, partim alijs illusionibus diabolicis, partim quoque exemplis Ethnicorum, qui infinitos Deos inuocarunt, & singulos suis quibusdam officijs præferunt. Hic ergo ne Christiani in hac parte uiderentur prophanis ethnicis inferiores, Papa sanctorum cultus instituit, erexit templa, altaria, statuas, ut sancti illic colerentur missis, suffragijs, genuflectione, thure & alijs modis, sicuti adhuc fit in Papatu, & quædã uestigia apud nos adhuc apparent.

Alterum locum in cultu diuino apud Papistas uota obtinent, quæ non sunt unius generis. Nam apud eos sunt uota uirginitatis, cælibatus, paupertatis, monachatus, ieiuniorum, peregrinationum, certi numeri preclarum, missarum &c. quæ omnia ideò stulta sunt, quia & uerbo Dei destituuntur, & commune uotum omnium Christianorum abolent, & cultus gratia nuncupantur. An ne maxima stulticia est quòd monachi suum uotum baptismo præferant? est ne plusquam sacrilegum, quòd uotis suis dirimant coniugia, de quibus dictum est, quod Deus coniunxit homo ne separet. Cum igitur tanta sit impietas in
stultis

THESSALON.

stultis uotis Papistarum, quis non uidet ea
 ex diametro pugnare cū doctrina Christi &
 pīj proinde contenti sint uoto cōmuni, & si
 quando uouere cōtingit, non cultus causa
 hoc faciant, sed pietatis exercendæ gratia.
 Nec se in perpetuum obligent, sed ad tem-
 pus tantum caueant: præterea ne quid uo-
 ueant, quòd in ipsorum manu minimè est
 positum. Et si quid aliquando uouerunt
 temerè, sapienter mutèt, quod stultè decre-
 uerunt iuxta regulam: in malis promissis
 rescinde fidem, & in turpi uoto muta de-
 cretum. Nam nullum est uinculum, ubi
 quod homo confirmat, Deus abrogat.
 Præterea nullum uotum obligat, quod in
 uoto communi, ut in genere non includi-
 tur. Id quod ex superioribus satis liquet,
 sed quid opus est longa refutatione in tan-
 ta Euangelij luce.

Contulimus hætenus doctrinam Ec-
 clesiæ Christi de lege & Euangelio, & de
 uero cultu Dei cum doctrina Papæ, &
 ostendimus Papam se manifestè Christo
 opponere, in omnibus doctrinæ partibus.
 Vnde cōcludimus quòd proposuimus Pa-
 pam aduersari Deo, & uerè antichristū esse,
 Nunc autē accedemus ad secundā partem,
 uidelicet de sacramentis diuinis: quæ sunt

M 2 quæ-

EPIST. II. AD

quædam aspectabiles conciones Euange-
lij, ac primùm summam sententiæ ueræ Ec-
clesiæ proponemus. Deinde etiam quan-
tum in hac re peccet Papa hostis Dei ape-
riemus.

Ecclesia Christi nullum agnoscit sacra-
mentum quod diuinitus in nouo testa-
mento institutum non sit. Nam de uete-
ribus sacramentis in politia Mosaica, non
opus est ut hîc aliquid dicamus.

Quoniam igitur Baptismus & cœna
Domini, & non plura in nouo testamento
diuinitus nobis sacramenta sunt commen-
data, Ecclesia Christi Baptismum & cœ-
nam sacramenta agnoscit sola & non
plura.

Definit enim Ecclesia ex uerbo Dei sa-
cramentum ceremoniam diuinitus insti-
tutam per res externas, continentem pro-
missionem gratiæ & requirentem promif-
sionis fidem, sine qua sacramenta inania
sunt, ut uerbum sine fide auditum. Re-
quiruntur proinde quatuor ad integram
rationem sacramenti, uidelicet, institutio
diuina, res externa, uerbum promissionis,
& fides in uerbum promissionis respiciens.
Ut in baptismo est institutio diuina. Nam
& Iohannes ex mandato Dei baptizare
cepit,

THESSALON.

cepit, & Christus amandans discipulos in
 uniuersum mundum, iussit ut doctrinæ
 baptismum adiungerent. Deinde in bap-
 tismo est res externa aqua, cum immersio-
 ne hominis, & pronuntiatione uerborum.
 Præterea est promissio, nam baptizatis
 promittitur uita & salus propter Chri-
 stum. Postremò quia omnis diuina pro-
 missio requirit fidem, necesse est etiam, ut
 hæc fides promissioni respondeat. Ideo
 dictum est: qui crediderit & baptizatus
 fuerit saluus erit. Qui uero non crediderit
 condemnabitur. Absente igitur fide ex-
 ternum baptisma non est efficax. De pue-
ris hîc non loquimur qui habent promif-
sionem, quæ est in eis efficax, tametsi de
ipsorum fide quomodo in eis existat, nihil
certi statuere possumus. Sed fidẽ illis quoq;
 tribuit Christus, Matth. 18. Cum inquit:
 Qui scandalizauerit unum de pusillis istis,
 qui IN ME CREDUNT &c. Ad eun-
 dem modum in cœna Domini est uerbum
 mandati, Vnde Paulus: quod accepi à
 Domino, hoc & uobis tradidi &c. & Chri-
 stus, hoc facite in mei commemoratio-
 nem. Deinde res externa, est panis & ui-
 num, præterea totum spectaculum est pro-
 missionis quædam significatio, quæ etiam

EPIST. II. AD

disertè exprimitur in cœnæ institutione. De pane enim dicit, hoc est corpus meum, quod dabitur pro uobis, & de uino, hic est sanguis noui testamenti qui effunditur pro uobis, & pro multis in remissionem peccatorum. Postremò hæc promissio requirit fidem Euangelij, hoc est promissionis additæ in ipsa cœna. Hanc fidem qui non adfert impuro suo rostro corpus & sanguinem Domini contaminat sibi in certum iudicium; nisi resipiscat. Hæc ita se habere faciliè intelligit, qui sacramenta conciones Euangelij esse nouit. Nam ut Baptismus concionatur de ablutione nostri per sanguinem Christi, ita cœna concionatur quod Christus sit credentibus cibus & potus, quo cibo & quo potu anima alitur & recreatur ad uitam æternam. Hoc pulcherrimè symbolis significatur. Habent enim signa sacramentalia semper comparisonem quandam ad res quæ sacramentis exhibentur. Augustinus enim dicit: Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramenta non essent. Hanc ob rem signa sacramentalia symbola non ineptè dicuntur, Est enim quædam analogia rei æternæ

THESSALON.

ternæ seu signi ad rem signatam, propter
 quam analogiam Symboli nomen sa-
 cramentis attribuitur. Symbolum enim
 παρὰ τὸ συμβάλλειν, id est, à conferendo
 seu comparando dicitur. Ecclesia igitur
 in hunc modum analogiam signorum sa-
 cramentarium ex Euangelio explicat. Si-
 cut aqua foris adhibita abluít sordes cor-
 poris, Ita sanguis Christi intus abluít con-
 scientiam à peccatis mortuis, & sicut panis
 externum hominem pascit, & uinum refi-
 cit & exhilarat: Ita corpus Christi interio-
 rem hominem alit, & sanguis Christi eun-
 dem reficit & exhilarat, modò fides uerè
 sentiatur. Quòd igitur in Ecclesiam reci-
 pimur per baptismum ac Christo inseri-
 mur, in eoque regeneramur & à peccatis
 emundamur, non nisi corporis Christi be-
 neficio consequimur, quo induimur, & san-
 guinis quo abluimur. Quòd uerò per ba-
 ptismū insiti in eodem alimur, fouemur, &
 sustentamur, id denuò nullo consequimur
 alio beneficio, quam corporis & sanguinis
 Christi. Quòd ergo nobis in baptismo te-
 gumētū est, & emūdatio, in coena cibus est
 & potus, atq; ut aliud est gigni atq; renas-
 ci, aliud ali & educari, Ita aliud est in nouā
 uitam renasci, & aliud in eodem sustentari

M 4 &

EPIST. II. AD

& crescere. Præcedit enim natiuitas, sequitur educatio, id quod pulcherrimè symbolis sacramentalibus significatur. Nihil proinde aliud docent sacramenta Euangelij, quam uerbum Euangelij, nisi quòd modus diuersus sit in nostrum bonum, ut utroque uerbo, hoc est externa uoce Euangelij, & eiusdem sacramento in schola Christi erudiamur, alamur & crescamus.

De præsentia Christi in utroque sacramento nullus piorum unquam dubitauit. Nam & Paulus dicit, quotquot baptizati sunt Christum induerunt, & Christus porrigens panem dicit, hoc est corpus meum, porrigens calicem dicit, hic est sanguis meus. Quomodo autem utrobique sit corpus Christi non ignorat, qui & uerbis factis Christi credit. Quia igitur uerbis Domini credit Ecclesia, statuit uerè adesse corpus & sanguinem Christi in cœna, sic enim promisit qui mentiri nequit. Præterea quia factis Christi credit Ecclesia, statuit præsentia modum non naturalem esse, sed supernaturalem, ut Lutherus Christi seruus loquitur. Naturaliter enim sedebat ad mensam, quando manibus porrexit discipulis corpus suum & sanguinem suum

fuit
tiam
præ
con
367
corp
est ed
tia co
iste ni
datus
ad m
ram ar
tiz mo
sine fo
quòd
rem ha
ritatem
sum ue
leuolor
mih i
tensus,
occupa
uersus
uincet
De
minica
Consec
quam

THESSALON.

suum. Verbis igitur docet Christus præsentiam corporis & sanguinis sui, factis uerò præsentiaè modum. Cum hac confessione congruit dictum Ambrosij Tom. 4. pag. 367. in illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. Non ergo corporalis est esca, sed spiritualis est. Cum hac sententia congruit & dictum Bernhardi, Cibus iste nõ est uentris, sed mentis, non est enim datus ad ruinas huius uitæ, quæ uapor est ad modicum parens, sed ad æternam uitam animæ conferendam. Hæc de præsentiaè modo dicta sint, quæ cupio à fratribus sine sophistica accipi. Deum enim testor quòd nihil *ὀλιωτικεία* agam, nihil in fauorem hominum faciam, sed simplicem ueritatem quæram, & perpetuum consensum ueræ Ecclesiæ filij Dei anteferam maleuolorum quorundam clamoribus, qui mihi insidiantur. Hac conscientia contentus, feram uolente Deo quicquid uel occupati alia sententia, uel maligni aduersus me moliantur. Veritas tandem uincet.

De consecratione præsertim cœnæ Dominicæ sic etiam ex uerbo Dei piij sentiunt. Consecratio panis & uini non fit aliter, quàm consecratio aquæ baptismi. Nam

M 5 ut hæc

EPIST. II. AD

ut hæc consecrata dicitur cum separatur à
 communi usu, & usui baptismi applicatur.
 Ita panis & uinum separata à communi
 usu, & destinata cœnæ Domini consecrata
 habentur. Idque uirtute summi sacerdotis
 Dei & hominis Iesu Christi, qui baptismū
 & cœnam instituit, Nihil enim aliud cōse-
 crare est, quàm rem communem usui sacro
 dedicare. Proinde hæc consecratio fit obe-
 dientiā erga Christum cœnæ institutorem,
 per prædicationem beneficiorum Christi,
 per preces & gratiarum actionem & per
 pium usum huius sacratissimæ cœnæ, nec
 aliud uult Augustinus cum dicit, accedat
 uerbum ad elementum & fit sacramentum.
 Nam Augustinus non intelligit uerbum
 superstitione magica prolatum, sed uer-
 bum Dei instituentis & promittentis, &
 uerbum creditum &c. ut ipse Augustinus
 se interpretatur.

De probatione eius qui hac cœna cum
 fructu uti uelit hoc sentit Ecclesia. Qui
 reuerenter in timore Dei, uera fiducia &
 cum pio proposito accedit hanc sacram
 cœnam, probatus & dignus censendus est.
 Nam hic & gratias agit Deo pro filio exhi-
 bito, & intelligit sacramento isto accom-
 modari sibi beneficia Christi.

Hacte-

elef
 dur
 pist
 Ecc
 E
 Aug
 & nro
 mero
 plica
 illum
 stionu
 rem ip
 torum
 ration
 fundu
 Nu
 gistrum
 mus, ce
 Euchar
 ordo, c
 & tert
 Domi
 nem ob
 dum f
 habent
 biles, f
 testame

THESSALON.

Haftenus breuiter de sacramentis Ecclesiae Christi diximus, Nunc monstrandum est, quid in hac parte peccetur à Papistis. An Papa hîc Christo & eius sponsae Ecclesiae aduersetur nec ne.

Etli autem magister sententiarum ex Augustino nonnulla de sacramentis haud & πρὸς δῖονυσσα dicit: Tamen postea in numero sacramentorum & in singulorum explicatione multum aberrat. Deinde post illum secuti commentatores, plerique questionum quidem numerum augent, sed rem ipsam magis peruertunt, & sacramentorum ueram rationem inutilibus disputationibus euertunt, omniaq; miserè confundunt.

Numerant sacramenta, secundum magistrum suum, septem, quæ sunt baptis-
mus, confirmatio, panis benedictio, id est, Eucharistia, pœnitentia, unctio extrema, ordo, coniugium. Ex his septem, primum & tertium, hoc est, baptis-
mus & cœna Domini, plenam sacramentorum rationem obtinent, (de ordine quid sit sentien-
dum suo loco dicam.) Nam hæc duo habent mandatum Dei, res sunt specta-
biles, habent promissionem gratiæ noui testamenti; quæ promissio fidem requirit,
sicuti

EPIST. II. AD

sicuti supra demonstratum est. Quæ autem
his adduntur, sacramenta non sunt sicuti
mox patebit.

Baptismus, ut initiale sacramentum,
etsi rectè primo loco ponitur à Papistis, ta-
men postea indignissimè uotis monasticis
inferior iudicatur. quòd autem dicunt
baptismum conferre gratiam, recipi po-
test, modò interpretatio non pugnet cum
principio. Principium est immortum, quod
solus Deus sit Deus gratiæ & pacis in Chri-
sto Iesu. Si ergo in hunc modum accipia-
mus dictum, Baptismus confert gratiam,
hoc est, Deus per dispensationem baptismi
offert, & obliquit gratiam, recipio di-
ctum. Verbo enim offertur tantum gra-
tia, Sacramento uerò & offertur & obli-
quitur, modò fides in utente sacramento
non defuerit. De infantibus singulare est
Priuilegium. Verùm si hoc modo acce-
peris dictum, Baptismus confert gratiam:
hoc est, sua uirtute facit homines gratiæ
participes, seu ut interpretantur Papistæ,
sanctificat per se, interpretatio cum prin-
cipio pugnat, atque ideo falsa & erronea
est iudicanda. Iam porrò uideamus an
Papa se Christo opponat in dispensatione
huius sacramenti.

Christus

THESSALON.

Christus amandat discipulos, ut uocē
& baptismo doceant Euangelium, Ideoque
iubet baptizare omnes gentes. Quare non
lingua peregrina, & ijs ignota quos doce-
rent, fieri debuit. Quis enim doceri po-
test ea lingua quam nō intelligit. Sed quid
hīc Papa? Euangelium uoce non docet,
sicuti supra satis ostensum est, sed partem
tantum legis, & sua decreta quæ in locum
Euangelij substituit. Deinde, ut concio
Euangelij quæ peragitur Baptismo minus
efficax sit, baptismum peregrina, hoc est,
latina lingua mandat peragi, etiam in ijs
nationibus quibus latina lingua prorsus
barbara est. Et eos qui impio suo decreto
non obtemperant grauissimis pœnis, tan-
quam hæreticos punit. An non hoc est se
Christo opponere? An non hoc est par-
tem Euangelij, immò ipsum Euangelium
totum alto silentio obruere, ne homines il-
lud discant ac salui fiant?

Aquam baptismi exorcisant in contu-
meliam Christi, qui, cum baptizaretur ip-
se, omnes aquas ita consecrauit, ut sint ido-
neæ baptismi peragendo.

Addunt præterea multas ineptias. Sæ-
trificulus impuro habitu, & saliuæ sæpè in-
fantes

que autem
sunt sicuti

ramentum,

Papifus, &

monasticis

tem dicunt

, recipi po-

puget cum

notum, quod

pacis in Chri-

dum accipia-

fert gratiam,

mem baptismi

m, recipio di-

tur tantum gra-

tetur & oblig-

ante sacramento

us singulare est

hoc modo acce-

confert gratiam.

homines graue

tantur Papifus,

atio cum prin-

falla & erronea

uideamus an

n dispensatione

Christus

EPIST. II. AD

fantes inficit. Fiunt inuocationes sanctorum, recitantur exorcismi magici salis, ungitur uertex baptizandi oleo sacro, quæ omnia contaminant non parum baptismum, & Christi institutionem quodammodo foedant: Qui uult nos contentos esse suo simplici mandato sine additamentis humanis.

Quum docent baptismum abolere peccatum originale tantum, & non reliqua, dupliciter peccant. Primum enim tribuunt baptismum, quod est solius sanguinis Christi. Sanguis enim Christi emundat nos ab omni peccato. Cuius emundationis baptismus efficax symbolum est. Deinde cum dicunt actualia peccata non aboleri baptismum, reuera hoc uolunt, quod sanguine Christi non aboleantur nisi originale peccatum, reliqua referuntur satisfactionibus fictitijs. Quid quæso hoc aliud est, quàm Christum rursus sepelire? quàm uerum usum baptismi abolere? quàm Euangelium turpissimo cœno foedare? An hæc pijs ferenda est iniuria? retinet Papa baptismum, sed suis additamentis foedatum. Baptismum fatetur sacramentum, sed eius uerum usum abolet. Dum Christo perfidè detrahit, quod baptis-

bapt
decla
S
Pap
ager
dein
rum
Eccle
ud fu
infant
adulti
& test
diffe ne
illorum
baptis
ne edit
rantia in
firmaba
lando, e
disciplin
cellu exa
coenæ D
erit.
Sed
qui uti
tum eiu
matione
impuder

T H E S S A L O N .

baptismus ei tribuendum manifesto signo declarat.

Secundum locum inter Sacramenta Papæ obtinet confirmatio, quæ si ritè perageretur, ut tempore Apostolorum, & deinde multis annis, non tam Sacramentum esset, quàm pars disciplinæ utilis in Ecclesia. Non uetus confirmatio nihil aliud fuit, quàm examinatio eorum, qui infantes receperunt baptismum, ut iam adulti facti redderent rationem fidei suæ, & testarentur propria uoce se Christo dedisse nomina, quemadmodum Ecclesia illorum nomine olim promiserat, dum baptismus eis conferretur. Hac confessione edita & facta promissione de perseverantia in Christi fide, Episcopus eos confirmabat, docendo, admonendo, consolando, exhortando. Hic ritus fuit utilis disciplina, in cuius locum apud nos successit examen Catechesios ante sumtionem cœnæ Dominicæ, sicuti infrà dicendum erit.

Sed quid hîc Papa e ueterem ritum qui utilissimus fuit abolet, & nomen tantum eius retinet. Deinde facit ex confirmatione sua sacramentum Ecclesiæ, quod impudenter dicunt plenius esse baptismo.

Nam

EPIST. II. AD

Nam hæc sunt uerba Lombardi Coryphæi Papistarum. Omnes fideles per manus impositionem Episcoporum post baptismum accipere debent spiritum sanctum, ut pleni Christiani inueniantur. En blasphemiam, baptismo adimunt spiritum sanctum, quem Episcopus in sua manu habet, ut det cui uult. Plenum Christianismi signum adimunt baptismo, & tribuunt suo fictitio sacramento.

Sed age uideamus quale sit Papistis sacramentum confirmatio. De quo quatuor potissimum docent. Primum à quo hoc sacramentum conferri possit, Deinde quod sit eius elementum, Tertio, quæ forma. Postremo, quæ uirtus & efficacia.

Quantum ad eum qui conferre possit hoc sacramentum, constanter dicunt, quod non possit conferri, nisi à summo sacerdote. Nam si aliter (ait Lombardus) præsumptum fuerit, irritum habetur & uacuum, nec inter Ecclesiastica reputabitur sacramenta. Quid quæso hoc decretum sibi uult? Baptismus potest apud Papistas à quouis conferri sacrificulo, modo tantum latinè possit pronuntiare exorcismos, & uerba baptismi, etiamsi ea non intelligat.

tell
cet,
re p
mit
uol
qu
ac
men
fit à
sacra
habe
nisi à
bapti
Papæ
manif
hoc e
ipse c
pedum
cogitar
uictoria
Christo
authori
clesia I
Christi
Secu
memine
Chrisma
Hoc aut

THESSALON.

telligat. Verùm hoc augustum, si dñs placeat, Papæ sacramentum nemo administrare potest, nisi summus sacerdos. Hoc est mitratus aliquis apostaticus, (Apostolicus uolebam dicere) hoc est Episcopus. Vide quæso quanta contumelia hîc fit Christo, ac ipsius sacro baptismati. Christi sacramentum tam cõtemtibile habetur, ut possit à quouis conferri, contrà uerò Papæ sacramentum in tanto precio & honore habetur, ut nephas sit illud administrari nisi à summo Pontifice? An non hoc est baptismum cœno obruere, & pigmentum Papæ in cœlum tollere? An non hoc est manifestè baptismum abolere? An non hoc est Christum in ordinem redigere, ut ipse cum suo sacramento infra scabellum pedum Papæ abiectus iaceat? Quis hæc cogitans non exhorrescit? Papa, tanquam uictoria parta in Ecclesiam, imperium Christo adimit, & sibi sacrilegè assumit auctoritatem ordinandi sacramenta in Ecclesia Dei, quæ anteponit sacramentis Christi.

Secundo loco elementi confirmationis meminerunt Papistæ, quod dicunt esse Chrisma, hoc est unguentum seu oleum. Hoc autem Chrisma, ut non esset commu-

N ne, à

EPIST. II. AD

ne, à Papa uel Archiepiscopo consecrari debuit, & magno precio haberi propter spiritum sanctum, quem in se inclusum per adiurationem consecrantis haberet. Vide quanta temeritas. Pulus & cinis audet Ecclesiæ noua sacramentalia signa obtrudere. Audet suo pigmento sacramenti titulum tribuere. Qua hoc autoritate facit Papa? nisi quod Filius iste perditionis aduersarius Christi, uelit facto declarare se esse supra Deum, & omnem religionem, ut in templo Dei sedeat ostentans se quod sit Deus. Hoc diuus Paulus longè antea præuidit, monuitque ut ab ipsius imposturis nobis caueamus.

Forma sequitur Papalis sacramenti confirmationis. De qua forma Lombardus in hunc modum: Forma apertè est, scilicet, uerba quæ dicit Episcopus cum baptizatos in frontibus sacro signat Chrismate. Quid hac forma deformius? deformat enim baptisma Christi, & uerum unguentum, quo uncti sunt baptizati, hoc est spiritum sanctum, sua foeda amurca contaminat, in qua se inclusum habere spiritum sanctum stultè existimat. Nam spiritus sanctus non est alligatus ordina-
tioni-

tion
uer
ius
ord
est
sac
con
salu

C
ti do
sacra
robur
ret, qu
in cor
nam,
habet,
excita
tes cum
lit ad o
tis offi
lus, in
est, &
spiritu
hoc u
nore,
Non q
to, q

THESSALON.

tionibus humanis, quæ diuino ordini aduersantur, sed potius spiritus Sathanæ, cuius instinctu Pontificij se Christo & eius ordinationibus opponunt. Sed quid opus est multis? Cum pijs omnibus constet sathanicam illusionem esse formam istam confirmationis, ut quæ ueram, utilem & salutarem confirmationem aboleat.

Quarto loco uirtutem huius sacramenti docent. Ita enim aiunt: Virtus huius sacramenti est donatio spiritus sancti ad robur. Hoc quàm uanum sit ex eo apparet, quòd spiritus sanctus emittatur à Deo in corda credentium, iuxta Pauli doctrinam. Qui ergo credit, spiritum sanctum habet, qui suam præsentiam testatur, dum excitat motus in hominibus congruentes cum lege & uoluntate Dei, dum impellit ad orandum, & ad pietatis & charitatis officia. Qui confirmat nos, ait Paulus, in Christo, & qui unxit nos Deus est, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hoc signo, hoc unguento, hoc signaculo, & pignore, contenta est Ecclesia Christi. Non quærit robur à mortuo unguento, quo suos iniungit Antichristus,

N 2 sed

EPIST. II. AD

sed ut sponsa Christi sui sponsi balsamo lætatur & exhilaratur.

Tertium sacramentum Papistis est benedictio panis, de quo sacramento quid Ecclesia Christi sentiat supra dictum est, hic aperiemus quomodo Papa se Christo opponat in huius sacramenti dispensatione. Quò autem hoc fiat commodius, primum dicemus de missa. Nam hoc nomen cœnæ tribuerunt, Deinde de abusu consecrati panis extra missam.

Interest profectò omnium piorum toto pectore execrari sacræ cœnæ prophanationes, quæ in ista cernuntur missa, Quæ abominabilius idolum est, quàm ullum Ethnicum idolum unquam fuit, ut autem distinctius appareat abominatio Dei Mafosim, ordine causas recitabo, cur istud idolum meritò fugiendum sit.

PRIMA, missa Papistica est ad turpem quæstum & abominationem prostituta, & tanquam turpissima χαμαιτύπη undecunque quæstum occipit, non tantum regibus mundi & principibus succumbit, uerum etiam suis & canibus, qui eius abominabili complexu oblectantur,

T H E S S A L O N .

tur, adeò dulce lucrum est isti meretrici ut nullius amplexus defugiat. Virgo si uult nubere ad hanc confugit pronubam. Matrona cupiens parere feliciter, hanc Lucinam implorat. Si cui porcus ægrotat, ab hac petit opem. Si nauigandum, hæc prima nauem conscendet. Breuiter huius meretricis præsidio, sed pecunia prostitutori sacrificulo numerata, nemo non tutum se in regno Antichristi arbitratur. Quid est prophanare sacram cœnam, si hoc non est? Prætexant quidquid uelint missatici patroni, & laudent quantum possint, qui istam mercem extrudere uolunt: Tamen reuera omni abominatione turpior est missatica meretrix.

S E C V N D A , cœna quam instituit Dominus & sanxit suo perpetuo mandato sacrilegè mutilata est. Christus cuius mandato obtemperant angeli, hîc prorsus excluditur. Nam quod ipse instituit in perpetuum suum testimonium, impiè suffurati sunt, arcentes laicos à participatione calicis. An non hoc est testamentum Christi uiolari, & reuocare? Is uult omnes de calice bibere, quod Papa sacrilegè prohibet, manifestè testamentum filij Dei pedi-

N 3 bus

EPIST. II. AD

bus conculcans, & suum idolum in locum testamenti Christi substituens.

TERTIA, Missa Papalis cœnam Dominicam manifestè in alienam formam conuertit. Nam in ea unus seorsum suum habet epulum, abolita communicatione, & ordinatione Christi, & eius Apostoli Pauli. Quod sanè perinde est, ac si unus subinde seipsum sacro Baptismate ablueret. Age quid potest absurdius cogitari? quid potest magis contumeliosum esse aduersus cœnæ institutorem?

QUARTA, in Missa Papali nulla fit mysterij expositio, sed murmur incantationi magicæ, & nefandis gentium sacris potius quàm Domini instituto conueniens. Iustinus martyr refert ritum similem seruatum fuisse olim in sacris solis, (quem $\mu\acute{\iota}\theta\rho\alpha\rho$ sacerdotes ipsius uocarunt.) in his solis sacris usus panis & aquæ fuit, sed nulla uox à spectatoribus audiebatur nisi hæc, $\eta\epsilon\pi\acute{\iota}\varsigma\alpha\theta\epsilon\ \eta\ \mu\alpha\delta\epsilon\rho\ \delta\acute{\omega}\alpha\theta\epsilon$. Hoc est, aut nostis aut discere potestis. Ab his sacrificulis solis suum missandi ritum, & non à Christo accepisse Papistas sole ipso clarius est. In Missis quando cantus
adhi-

THESSALON.

adhibetur satis boatur, sed ubi uentum est ad cœnæ mysterium, solus sacrificulus mussitat, & cauet ne ab ullis audiat nisi unica syllaba NO, quod tamen fit post incantationem panis & uini, & post eleuationem, & histrionicam panis circa calicem agitationem,

QVINTA, habet Missa Papistica multas ceremonias ineptiarum histrionicarum & superstitionis plenas, quibus manifestè foedari sacram cœnam uel pueris piè educatis notum est.

SEXTA, Missa ista culinaria ad miseros homines carnali fiducia inebriandos aptatur, & tanquam expiatio Deo opponitur: Nam eò usque res tandem deuenit, quòd homines poculo meretricis Babylonicae inebriati, auditu Missæ seu potius inspectione Histrionica saluationis armari se putant, & aduersus Deum, tanquam tuto præsidio muniti, multo licentius peccare audent, & obstinatiores redduntur.

SEPTIMA, cœna instituta fuit ut sit sacramentum, quod cum administratur

N 4 fiant

EPIST. II. AD

fiant gratiarum actiones, uerum Papa inde sacrificium facit meritorum pro uiuis & mortuis, & ut sacrificij forma conspiceretur, panem magico ritu consecratum, (nam ut referrent magicam superstitionem addita una uocula enim, ter sufflando crucem in panem dixerunt, hoc est enim corpus meum.) primum leuat sacrificulus supra caput, ut responderet sacrificio leuitico therumati (quod à leuando nomen habet) deinde agit panem supra calicem in quatuor angulos, ut isto modo compararetur sacrificio ueteri thenupha, cui nomen ab agitando seu mouendo inditum fuit. Quam sit hæc κακοζηλία leuitica impia satis manifestum est, nam caret mandato Dei, plena est idolatriæ, & superstitionis, irritum facit testamentum Christi, abducit homines à morte Christi, quæ unica est hostia pro peccatis, qua consummati sunt sancti in perpetuum, breuiter in locum salutaris remedij animorum reponit tristissimum uenenum, quod cedit in certissimum interitum, omnibus ijs qui istud idolum Papæ adorant.

OCTAVA, impius canon ille, quem ut diuinum mysterium uenerantur sacrificuli,

culi
in ec
rita
dant
ficia
crific
latio
nihil
in mi
uidet
obru
uirtut
Christi
nere
Maol
Christi
uerbo
poteft.
ta. Qu
fallitur
Po
millam
nunt p
accenc
pane,
re. B
panem
impiet

THESSALON.

culi, totus est conflatus ex impietate, nam in eo multiplex idolatria conspicitur. Merita sanctorum ibi Christi merito quodammodo præferuntur, obruuntur beneficia Christi, Victima Christi Abelis sacrificio confertur, panis adoratur, fit oblatio panis, inuocantur sancti. Breuiter, nihil est superstitionis & impietatis quod in missa illa theatrica non conspicitur. Et uidetur arte quadam, sathanica inuenta, ad obruenda beneficia Christi ad tollendam uirtutem uictimæ unici sacerdotis nostri Christi. An non hoc est se Christo opponere? Qui ergo sapis fuge Deum istum Maosim, & apud simplicem institutionem Christi maneto constans, nam qui Christi uerbo contentus est, à uia salutis errare non potest. Ipse enim solus est uia ueritas & uita. Qui ergo in ea manet non aberrat, non fallitur, non moritur.

Porro abusus consecrati panis extra missam, plenus est idolomania. Reponunt panem in monstrantiam, ut uocant, accendunt candelas, procumbunt coram pane, circumgestant panem Ethnico more. Breuiter ut Deum colunt mucidum panem & à uermibus sæpè corrosus. Hæc impietas cum tanta sit, ut omnibus pijs

N 5 merito

EPIST. II. AD

meritò sit fugienda, tanquam idolum
planè diabolicum, frustra confugiunt Pa-
pistæ ad miracula quibus suam idolo-
maniam confirmari putant. Perinde enim
est istum panem adorare, atque apin
Ægyptiacam, aut serpentes & feles.

Sacramentum pœnitentiæ quartum lo-
cum inter Papalia sacramenta occupat.
uerùm si Petro Apostolo credimus ba-
ptismus sacramentum est pœnitentiæ.
Nam compunctis corde præcipit ut pœ-
nitentiam agant, siue conuertantur &
baptizentur in remissionem peccatorum,
significans baptismum esse sacramentum,
quo Deus obliget remissionem peccato-
rum pœnitentibus, Papistæ fortè intelli-
gunt suam pœnitentiam, (quam sacra-
mentum uolunt) de ea quæ fit post con-
uersionem, & susceptum baptismum, ui-
delicet cum homo baptizatus labitur in
peccatum, tunc enim pœnitentiam re-
quirunt, quam propter manuum impo-
sitionem & absolutionis formam sacra-
mentum nominant. Neque hoc pacto
pœnitentia ipsa sacramentum erit, sed ad
ipsum baptisma recurrendum est, non ut
quis rebaptizetur, sed ut pactum Dei cum
homine in baptismo peractum recolat.

Qui

Qui
eius
nite
rit.
catu
frum
pecca
mente
pitiæ
niten
tione
bapti
tionis
moniu
Sec
pistæ,
tiam ob
confare
tandem
sacrame
num tu
gustino
num g
tuit, &
sacram
& tanc
se igno
stantur.

THESSALON.

Qui baptismus est testimonium ablutionis eius à peccato qui crediderit, & uera poenitentia ad fontem misericordiae confugerit. Iuxta illud: si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Non ergo nouo sacramento indigemus, qui unico Christo propitiatore contenti sumus, sed perpetua poenitentia peccatorum, quæ nititur propitiatione Christi, & confirmatur cogitatione baptismi nostri, qui est perpetuum ablutionis nostri per sanguinem Christi testimonium & sacramentum.

Sed quibus fundamentis nituntur Papistæ, qui nobis sacramentum poenitentiam obtrudunt? Multa & inextricabilia confarciunt ex patribus de poenitentia, sed tandem ubi concludendum est de hoc sacramento, ipsi se confodiunt dum signum huius sacramenti quærunt. Ex Augustino didicerunt sacramentum esse signum gratiæ, hinc aliud aliud signum statuit, & satis ineptos se esse declarant, dum sacramentum docent esse poenitentiam, & tandem elementum huius sacramenti se ignorare suis multis coniecturis attestantur.

Hic

EPIST. II. AD

Hic locus postularet, ut de carnificina illa conscientiarum, quæ sub isto Papali sacramento latet dicerem. Requirunt enumerationem peccatorum cum omnibus suis circumstantiis, requirunt contritionem sufficientem, quæ suo merito possit abolere peccatum, requirunt satisfactionem operis: quibus nihil aliud efficiunt, quàm quòd inijciant laqueos conscientis, & obruant Euangelium Iesu Christi suis satisfactionibus, absolutionibus, & absolutionum mitigationibus per indulgentias, quibus non magis conuenit cum Euangelio, quàm Christo cum Belial, & luci cum tenebris. Nam cum fidem excludunt à pœnitentia, nonne apertè Christum excludunt? cum mittunt nos ad satisfactionem pro peccatis, an nō sanguinem Christi conculcant pedibus? dum meritis Sanctorum remittunt peccata, an non meritum Iesu Christi impiè & nephariè repudiant? Dum indulgentias habent uenales quibus remediuntur satisfactiones, an non satis produunt quo spiritu ducantur?

Quintum Sacramentum Papale est unctio infirmorum, de quo cum producunt testimonium sancti Iacobi, putant se satis

se fa
bi u
bis
sup
Do
& a
catis
cobi
sua, c
cum
racul
ut mi
naretu
nisi eo
Nam
isset p
esse,
dispen
Qu
sti sang
quid il
lectat
re sup
locuti
pere p
su con
tione
quæso

THESSALON.

se satis muniuisse suum pigmentum. Iacobi uerba sunt hæc: Infirmatur quis in uobis accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum ungentes in oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit dimittentur ei. Hæc sunt Iacobi uerba, quibus refertur ritus Ecclesiæ, dum adhuc miraculis locus fuit, quæ cum nunc cessarunt stultè retinetur sine miraculis ceremonia. Illi enim ungebant, ut miraculis ad preces presbyterorum sanaretur ægrotus, nostri uerò unguunt, non nisi eos, quos uident in agone mortis esse. Nam si Christus unctionem istam uoluisset perpetuum Ecclesiæ suæ sacramentum esse, seriò commendasset Apostolis eius dispensationem.

Quid referam de cõtumelia quæ Christi sanguini fit hac unctione? Nam quicquid illicito uisu delictum, quicquid delectatione uocis admissum, quicquid odore superfluo contractum, quicquid ociosa locutione peccatum, quicquid illicito opere peractum, quicquid superbo incessu commissum fuit, hoc totum per unctionem suam expiari uoluerunt, Quæ quæso insania hæc est? tribuunt rancido oleo

EPIST. II. AD

oleo eam uirtutem quæ est solius sanguinis Iesu Christi. Tribuunt creaturæ quod est creatoris: Tribuunt suo pigmento, quod est unici mediatoris Domini nostri Iesu Christi. An hoc est uicarium Christi agere in terris? An non potius Sathanæ est, qui uoluit supra Christum esse, & ab eo adorari? Certè qui hîc non agnoscit Antichristi characterem, planè cæcus est.

Sextum Papale sacramentum est ordo, de quo quid sentiat Ecclesia Christi breuiter explicandum est. Ordinem uocamus uocationem & ordinationem ad ministerium Ecclesiasticum. In personis quæ uocantur requiritur honestas uitæ, morum grauitas, cognitio doctrinæ Ecclesiæ, Donum docendi, & ætas tanto ministerio conueniens. Vocatio relinquitur libera Ecclesiæ, ita tamen ut Pastores & Episcopi quilibet suo loco examinandi & explorandi potestatem habeant. Vocatus & examinatus ordinatur Apostolico more. Primum fiunt preces pro ordinando, deinde recitantur lectiones sacræ de ministerio uerbi, requiritur ab ordinando ut promittat fidelitatem in ministerio. Quo facto imponit pres-

byte-

byte
cario
dem
lega
deb
F
foli
fores
maior
oculo
lum
excog
icit ca
ut eas
dunt
longio
Sep
est cor
agnosci
& cum
rabile
& con
dambu
coniug
esse, q
noui t
sacram
steriū a

THE S A L S O N.

byterium ordinando manus cum inuocacione nominis Dei super ipsum, tandem commendatur Deo, atque ita ablegatur ad Ecclesiam cuius minister esse debet.

Hac simplicitate fuere contenti Apostoli Christi, & eorum proximi successores. Verum Papa pompam quærit & maiorem splendorem, qui incurrat in oculos hominum. Atque ideo non solum plures gradus officiorum sacrorum excogitauit, Verumetiam plurimas adiecit cæremonias, easque ineptiores, quam ut eas referre libeat. Quæ cum satis ostendunt Papam à Christo defecisse, Nolo longiori oratione istas nugas persequi.

Septimum Papalium sacramentorum est coniugium. Etsi autem Ecclesia Christi agnoscit cõiugium esse ordinationem Dei, & cum Paulo fatetur coniugium esse honorabile in omnibus, hoc est thorum castum & coniugalem cõcessum esse omnibus ordinibus hominum; Tamen non existimat coniugium sacramentum noui testamenti esse, quia non habet promissionem gratiæ noui testamenti annexam; neque præterea sacramentũ est, quia iuxta Paulum est mysteriũ arcanũ copulæ Christi & eius Ecclesiæ.

Nam

EPIST. II. AD

Nam si omnia, quæ arcanas significationes habent, essent sacramenta, infinita profectò forent sacramenta. Sol hic aspectabilis est signum quoddam arcanum & ueluti mysterium solis inuisibilis Iesu Christi, sicut ex Psalmo quodam patet. Radij solares signant efficaciam uirtutis Christi. Hic ignis uisibilis figurat spiritus sancti efficaciam in cordibus credentium. Sabbatum sacramentum est quietis Domini in sepulchro, & perpetuæ quietis beatorum in æterna uita. Ad eundem modum multa numerari possunt sacramenta. Quæ tamen sacramenta dici possunt: Tamen sacramentorum noui testamenti rationem non habent. Nam peculiare mandatum ceremoniæ non est expressum Dei uerbo. Non annexa est promissio noui testamenti, ex quo & quartum sequitur quòd fides promissionis non hîc requiratur. Cum ergo ea quæ requirit ratio sacramenti noui testamenti hîc non inueniantur, non potest coniugium inter sacramenta Ecclesiæ numerari.

Sed qui fit quòd Papa nolit istud suum sacramentum esse commune toti Ecclesiæ? si est iuxta illum sacramentum Ecclesiæ coniugium, cur interdicit sacerdotibus con-

THESSALON.

coniugium: spiritus sanctus pronunciat
coniugium honorabile esse inter omnes,
Papa autem, ut se manifestū hostem Chri-
sti declararet, suis interdicit coniugium, & ut
non uideatur scripturæ testimonio desti-
tuti, adducit suo more dictum Pauli Rom.
8. qui in carne sunt Deo placere non pos-
sunt, quasi Apostolus hīc ageret de ope-
ribus naturæ simpliciter, & non potius de
operibus carnis, hoc est uiciosæ & corrup-
tæ naturæ, perturbantibus & destruenti-
bus ordinem diuinum in natura, qualia
sunt illa opera quæ Paulus enumerat Galat.
5. opponamus igitur Papæ ordinationem
Dei quam omnibus liberam esse uult. op-
ponamus & illi Paulum, qui prohibitio-
nem coniugij definit doctrinam esse dæ-
moniorum.

Habent & aliud Papistæ refugium, uo-
lunt sacerdotes in perfectiori & digniori
uitæ statu uiuere. Iam autem pro confesso
habent uirginitatis & cœlibatus statum
meliorem esse, & digniorem statu coniu-
gali. Vnde suum decretum de cœlibatu
sacerdotum concludunt. Si tam facile esset
donum continentiae dare, quam concla-
dere, uideretur aliquid habere momenti-
eorum conclusio. Sed orationibus aiunt
O impe-

EPIST. II. AD

impetranda est castitas. Age ubi est promissio quòd Deus uelit istam largiri? promittere perpetuum cœlibatum, & non habere rationem humanæ fragilitatis, & infidiarum diaboli summa est amentia. Omnes pñ norunt ea quæ ad hanc uitam spectant petenda esse cum conditione. Quare nemo certus esse potest de impetranda perpetua castitate, proinde stultus est, & qui eam requirit & qui eam uouet.

Iam uideamus principium seu fundamentum, quo Papistæ nituntur. cœlibatus inquit status est melior & dignior coniugali statu. à quo magistro hoc didicerunt? certè non à Deo qui matrimonium in Paradiso sanxit. Paulus (inquit) 1. Corinth. 7. præfert uirginitatem & cœlibatum coniugio, inter alia enim ita ait: Qui non iungit melius facit. Respondeo cœlibatum non esse meliorem coniugio ἀπλῶς sed κατὰ. Hoc est non bonitate operis, sed usu, idque non semper, nec in omnibus, quemadmodum Paulus aperte docet. Qui abstinet à coniugio sine castitatis dono, quomodo sollicitus sit facere ea quæ sunt Domini, ut placeat Deo, apparet in uita Sodomitica monachorum, & monialium, apparet in turpissimis moribus

THESSALON.

bus sacrificulorum, qui omni genere libidinum se foedissime polluant. Facessant igitur Papistæ cum suo impuro coelibatu, & tunc demum imponant sacerdotibus coelibatum, ubi à Deo fuerint certiores facti, quòd uelit omnibus raris & unctis donum conferre castitatis.

Hactenus ostendimus quomodo Papa Christo aduersetur in diuinis sacramentis: peruertit ueram sacramentorum rationem: auget sua temeritate sacramentorum numerum, deprauat uera sacramenta, & à uero fine & usu sacramentorum aberrat, nunc de tertio, in quo proposuimus Christo Papam aduersari, hoc est de ritibus humanis agendum est.

Ritus humanos qui faciunt ad ordinem & εὐαγγελίου πᾶ, in Ecclesia non improbantur, sed eis suum locum tribuunt, infra opera tamen cultus & sacramenta, atque eos retinendos iudicant decori, & ordinis causa. Decorum quidem, ut excitemur ad pietatem istis adminiculis, ut modestia & grauitas in pietatis exercitijs eluceat: ordinis uerò, ut præsidentes habeant certam agendi regulam, ut auditores assuescant ad obedientiam & disciplinam, ut bene composito Ecclesiae statu paci & tranquillitati

EPIST. II. AD

consulatur. Huiusmodi ritus ordinare potest Ecclesia, & mutare si quando uisum fuerit. Nam Ecclesia habet potestatem in ædificationem, & habet mandatum in genere, 1. Corinth. 14. omnia fiant ordine, & decenter.

Quid in hac re Papa peccat? peccat tyrannide, multitudine, κακοζηλία, uanitate, opinione.

Tyrannis est, quod Papa sumat sibi auctoritatem in Ecclesiam Christi, cui audet præscribere leges quas uult, quæ una ex notis Antichristi est.

Multitudine peccat, cum congerit in infinitum ceremonias, nec ullum finem facit, immo magis onerat Ecclesiam Christi ritibus, quàm unquam Iudaicus populus fuit grauatus, contra manifestum interdictum Petri, cuius se successorem gloriatur. Ita enim Petrus ait: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus.

κακοζηλία est quod ad imitationem prophanarum gentium, & ad similitudinem Mosaicorum rituum multa sunt inuenta in Ecclesiam per Papam. Iam autem gentium superstitio detestanda est, & mosaici

THESSALON.

saici ritus exhibito Christo cessare debere. Quare ista Papalis κακοζηλία indigna est, quæ locum ullum habeat in Ecclesia Christi.

Vanitas est, quod multi ritus Papistici sunt ἄσχημοι, tantum sunt histrionicæ quædam gesticulationes, nihil ad ordinem & decorem facientes.

Opinio damnanda accedit uidelicet necessitatis, quæ pugnat cum libertate Christiana, meriti, quæ pugnat cum Christi uictima, iusticiæ, quæ pugnat cum fide gratuitæ remissionis, & cultus, quæ pugnat cum dicto Christi, frustra se colunt mandatis hominum.

Restat ultimum quod proposuimus uidelicet disciplina, de qua quid uera Ecclesia sentiat ex uerbo Dei, & quid Papa contra audeat dicendum est.

Disciplina in Ecclesia Christi nihil aliud est, quàm assuefactio quædam cum interior tum exterior, qua pñ assuescunt ad pietatem, iusticiam, modestiam, & alias uirtutes, quaque in officio debito retinentur, ne excusso iugo Christi ferantur effrenes in quæuis flagitia.

Partes huius sunt instructio & correctio, instructio absoluitur præceptis, quo-

EPIST. II. AD

rum alia mentem instruunt, affectus frenant, & uoluntates regunt. alia linguam gestus & facta gubernant. Correctio est castigatio quæ fit per gubernatores disciplinæ, hoc est per parochos & alios graues uiros, quibus hæc cura commissæ est. Mitior castigatio fit uerbis tantum, grauior exclusione ab Ecclesia per excommunicationem, grauißima fit exclusione per anathematismum, qui exercetur tantum in pertinaces hæreticos. Hæc ferè summa est disciplinæ Ecclesiæ Christi, à qua quantum aberret Papa facile est uidere in moribus papalium, & abusu excommunicationis, & fulmine anathematis, de quibus omnia referre, quibus illorum libri referti sunt, nolo. Quid enim ualet disciplina ubi fundamentum non est bonum?

Castigatio quæ uerbis fit apud eos eò pertinet, ut Papa suos sub imperio retineat.

Excommunicatio exercetur non in facinorosos, legitimè iuxta mandatum Christi admonitos, sed in pauperes, qui fortè non sunt soluendo ea, quæ Papalis dignitas sibi deberi autumat. Scortatores leui satisfactione reconciliantur. qui obulum sacrificulo debet, & non soluit ad
 nutum

nu
 gra
 dec
 inf
 nu
 ab
 uer
 Sub
 cui
 E
 sed
 scrip
 solo
 piari
 suan
 sanct
 gam
 Papa
 forma
 Apost
 gen
 bilien
 ca pa
 fendi
 endi
 maco
 amica
 conter

THESSALON.

nutum, excommunicatione feritur, nō sine graui, si dñs placet, ceremonia, è suggestu declamitat in miserum hominem, infamat infontem, candelas mittit, pulsat campanula, horrenda uoce debitorem excludit ab Ecclesia, immò non solum ab Ecclesia, uerumetiam adimit omnem spem ueniæ. Sub tamen tacita conditione, nisi reus pecunia fulmen extinxerit.

Exorcismus exercetur non in hēreticos, sed in eos qui Prophetica & Apostolica scripta se contentos esse dicunt, in eos qui solo sanguine Christi fatentur peccata expiari, in eos qui dicunt Christum unicam suam spem esse: in eos qui non inuocant sanctos, in eos qui non omnia Papæ nugamenta recipiunt. Breuiter in eos qui Papam loco Dei non adorant. illam enim formam qua usi sunt sancti patres, immo Apostolus Paulus in corruptores Euangelij, transfert Romanus tyrannus ad stabiliendum suum regnum, quod sophistica partum, Hypocrisi & tyrannide defenditur. Non sunt ergo magis metuendi anathematismi Papales, quàm si amator aliquis turpis omnes suas ueteres amicas anathemate ferire uellet, quæ iam contempto meretricio amore honestis

O 4 oble

EPIST. II. AD

oblectarentur nuptiis. Nam cum Papæ succubuimus uilissimis scortis turpiores eramus, nunc autem postquam Christo nupsimus, sponsæ honestissimæ coronam gerimus. Quo solo marito contenti, amatorem ueterem Papam execramur cum omnibus suis philtris & incantationibus.

Hæc placuit interferere de collatione Papæ Antichristi, & Iesu Mariæ filij ueri nostri Christi; singula persequi nolui, sed capita tantum attingere. Nam timendum est ne nostra securitas aliquid magni mali nobis adferat. Deus faxit ne nonnulli qui hactenus constantiæ laudem meruere, turpiter arma abijciant & Turco aut Papæ se subijciant. Talia enim minari uidetur nostra ingratitude.

Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro uobis, fratres dilecti à Domino.

Hæc tertia pars est præsentis capituli, eaque consolatoria, ne uidelicet frangantur animis Thessalonicenses, ob tantam confusionem & plurimorum ruinam. Nam cum gratias agit pro ipsis, collationem
facit

THESSALON.

facit inter Thessalonicenses, ac illos, qui astu sathanæ abducebantur ab Euangelio, ut qui certus sit de eorum constantia ac perseuerantia in fide. Huius fiducia rationem addit, cum ait: dilecti à Domino. Hæc enim dilectio sola facit eos & stabiles ac securos. Huc igitur uult Paulus ut respiciamus, quoniam sollicitudo occupat animum: hæc sola gloriatio nostra est, quod Deus pater nos in dilecto diligat.

Quia elegit uos Deus ab initio in salutem.

Ratio propositionis ab æterno Dei consilio de salute electorum sumpta. Fieri enim non potest, quin salutem consequantur, quos saluandos elegit. Elegit autem in Christum credentes, quales se dilectione, patientia atque adeo uitæ innocentia declararunt Thessalonicenses, habent autem credentes triplex ius adeundi uitam æternam, Electionis, quia unigeniti filij membra sunt, Redemptionis, quia mortis & uictimæ filij sunt participes, & promissionis, quia Deus qui mentiri nequit omnibus in Christum credentibus promiserat salutem, Ita enim scriptum est. Sic

O 5 Deus

EPIST. II. AD

Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Porro credentes de uita æterna securos faciunt tria. Charitas adoptionis de qua Rom. 3. & 8. & Iohan. 3. Veritas promissionis. Sunt enim omnes promissiones Dei ratæ ac firmæ in Christo Iesu. Et facultas reddendi promissum. Est enim Deus omnipotens qui omnia quæ uult in cœlo & in terra facit. Præterea tria sunt quibus pñ ab impijs discernuatur. Electio apud Deum, quæ in Christo fundatur, extra quem de electione ne quidem cogitandum est. Dilectio uitæque innocentia apud homines. Est enim hæc germanus fidei fructus. Fides unumquemque apud se. Est enim fides donum & testimonium spiritus sancti, quod hic reddit spiritui nostro, ut indubitanter Euangelio assentiamur, & ex hoc credamus nobis peccata propter Christum condonari, & uitam æternam donari.

In sanctificatione spiritus & fide ueritatis.

Coniungit cum electione sanctificationem

THESSALON.

nem spiritus & fidem ueritatis, & quia ueritatis fides (hoc est solida & sincera) non nisi ex sanctimonia uitæ nobis innotescit, priori loco sanctificationem spiritus, hoc est spiritualementem, quam spiritus sanctus per regenerationis gratiam in credentibus operatur, ponit, ut ex proprio effectu tanquam certissimo indicio fidem ostendat. Hinc igitur discamus sanctificationem spiritus non separandam esse ab electione, sed necessario ex fide manare.

Quo uocauit uos per Euangelium nostrum in possessionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi.

Ratio cur sanctimonia uitæ ueræ, fidei adesse debeat, eò enim uocamur per Euangelium, ut uitæ innocentia professioni respondeat. Addit præterea finem sanctimoniam, cum inquit, in possessionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Ut alludere uideatur ad Psal. 2. postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Cum igitur pñ sint regis Christi gloriosa possessio, se-

EPIST. II. AD

fio, securi sint aduersus portas inferorum. Deinde haud decet ut se contaminent flagitijs, addicentes se imperio peccati. Non enim iam sunt sui iuris, sed eius cuius sunt possessio, precioso eius sanguine acquisita. Poterit & actiue exponi, ut sit sensus. Vt possideatis gloriam communem cum Domino nostro Iesu Christo. Huius communis gloriae cogitatio, ut in omnibus afflictionibus nos consolari debet, ita quoque admonere, cum fidei, tum sanctimoniae; sine quibus ad tantae gloriae fastigium nemo conscendere ualet. Iam colligamus ea quae Paulus in praesenti consolatione coniungit, ut nobis quoque eadem accommodemus, sed consequutionis non collocationis ordine seruato. Primo loco ponit dilectionem Dei, quae est prima nostrae salutis causa. Deinde addit electionem, qua dilectos ordinat, sed sciendum est utramque, hoc est dilectionem Dei & electionem fundari in Christo Iesu. ne uel de dilectione, uel de electione extra hoc fundamentum cogitemus, Nam qui id facit, nihil praeter desperationem haurire poterit, ex praedestinationis doctrina. Tertio loco ponit uocationem per Euangelium, quae est electio-

electi
Qu
Fide
fican
cum
Sex
glori
Chri
Chri
dem
quod
excit
dend
adeo
ad a
num
com
nobis
entian
ribus
mus a
cia fu
electi
notat
phesi

Ex

THESSALON.

electionis diuinæ euidentis testimonium, Quartò, fidem qua iustificamur collocat, Fides enim ex auditu est. Quintò, sanctificationem spiritus ponit. Simul enim cum fide datur gratia regenerationis. Sexto, finem addit, nempe, ut simus gloriosa possessio Domini nostri Iesu Christi, seu ut una glorificemur cum Christo. Hæc paulò aliter, sed in eundem sensum referuntur ad Roman. 8. sed quò hæc spectant? Primum hæc nos excitent ad gratiarum actionem Deo reddendam exemplo Pauli, quòd Deus adeò nos in dilecto dilexerit. Deindè ad ad amorem uerbi Dei, quod est organum quo Deus suam dilectionem nobis communicat. Tum commendent hæc nobis fidem, innocentiam uitæ, & patientiam in præsentibus ærumnis. In omnibus enim malis huius mundi respiciamus ad scopum, & nos sustentemus fiducia futuræ gloriæ per Iesum Christum; de electione plena instructio legatur in annotationibus nostris in Epistolam ad Ephesios.

Proinde fratres state.

Exhortatio est ad constantiam. solent enim

EPIST. II. AD

enim prophetæ & Apostoli admiscere doctrinæ consolationes & exhortationes, Item minas & querelas: ut doctrinam auditoribus, seu lectoribus accommodent. State, id est firmi estote & stabiles, ne dimoueamini à doctrina ueritatis fide, & constantia ullis persecutionibus, aut hostium insultibus.

Tenete traditiones quas didicistis uel per sermonem, uel per epistolam nostram.

Commendat Thessalonicensibus doctrinam, quam antea à se didicerant, cum per prædicationem præsentis, tum per Epistolam absentis. Papistæ ex hoc loco suarum traditionum patrocinium petunt, sed frustra. Perperam enim definiunt traditionis uocabulum, dum hac uoce solummodo significari leges putant, quas Episcopi & prælati Ecclesiæ Dei præter uerbum Dei obtrudunt. Verum Apostolis & sanctis patribus alius est huius uocis usus. Illi enim generalius hoc uocabulum accipiunt, ut Dei, & hominum doctrinam complectatur. Paulus 1. Corin. 15.

Tra-

THESSALON.

Tradidi uobis in primis, quod & accepi,
quòd Christus mortuus est pro peccatis
nostris secundum scripturas. Et 1. Corint.
ii. Ego enim accepi à Domino, quod &
tradidi uobis, quòd Iesus Christus in ea
nocte qua traditus est, accepit panem &c.
Matth. 15. Cur discipuli tui transgrediuntur
traditionem seniorum. Ex hisce tribus
testimonijs triplicem traditionem esse con-
cludo. Primam doctrinæ, mediam di-
uinarum cæremoniarum, ultimam rituum
humanorum. Traditio doctrinæ est legis
& Euangelij, & aliorum locorum, qui cum
illis coniuncti sunt. Traditio cæremoniarum
diuinarum, est baptismi & cœnæ domini-
cæ in nouo testamento. Traditiones enim
ueteris populi abolitæ sunt. Traditio rituum
humanorum continet canones uarios,
cùm de cæremonijs, tum de disciplina cleri
& populi. Ireneus libro 3. sæpè traditionis
uocabulo utitur pro doctrina, quam Apo-
stoli acceptam à Domino tradiderant au-
ditoribus suis, adeò ut ipsum Apostoli-
cum Symbolum ab illo authore dicatur
traditio Apostolorum. poterit & alia tra-
ditionum diuisio dari, ut alia sit diuina,
alia humana, & utraq; duplex, nempe do-
ctrinæ & rituum, Sed diligenter cauendum
est,

EPIST. II. AD

est, ne traditionibus diuinis admisceamus
 humanas. Est enim maximum inter eas
 discrimen. Diuinæ enim traditiones nos
 obligant autoritate Dei ad perpetuam
 obedientiam. Humanæ autem libertati
 Christianæ cedunt. Præterea non est ea-
 dem ratio humanarum traditionū, Quæ-
 dam enim apertè pugnant cum uerbo
 Dei, & abducunt à Christo. Ut sunt in-
 uocatio Sanctorum, Missarum prophana-
 tio, idolorum immolatio, nugamentum
 purgatorij, indulgentiarum abominatio,
 & multarum cæremoniarum inepta con-
 geries. Huiusmodi omnibus pijs fugien-
 dæ & detestandæ sunt, iuxta præceptum
 Domini, Cauete à falsis Prophetis. Item,
 cautete à fermento Phariseorum. Quæ-
 dam sunt piæ & honestæ, in hoc à sena-
 tu Ecclesiæ institutæ, ut nihil fiat inor-
 dinatè & tumultuariè, sed piè ac pruden-
 ter, tanquam in conspectu Dei & Ange-
 lorum: ut ordo & decorum, iuxta con-
 siliū Pauli, seruetur. Ordinis quidem
 est ut præsidentes habeant suæ admini-
 strationis regulam, ut auditores assuesci-
 ant ad obedientiam & disciplinam, ut be-
 ne composito Ecclesiæ statu, paci ac tran-
 quillitati consulatur. Decorum uerò est ut

exci-

exci
 ut m
 rion
 caue
 cred
 scien
 pro
 regra
 in loc
 plura
 tum
 ating
 gentib
 focato
 duo co
 Apost
 tiones
 ipsis ob
 Verum
 quaqu
 enim o
 quenda
 Deinde
 uiolanc
 tes ne si
 nem in
 que lex
 dant A

THESSALON.

excitemur ad pietatem illis adminiculis,
 ut modestia & grauitas in pietatis tracta-
 tione eluceant. Verum in his diligenter
 caueantur tria. Primum ne ad salutem
 credantur necessariae. Secundum, ne con-
 scientiae injiciantur laquei. Tertium, ne
 pro cultu Dei habeantur. Porro quia in-
 tegra tractatio de traditionibus humanis
 in locis Philippi habetur, non opus est hic
 plura de traditionibus adijcere, sed tan-
 tum unum argumentum aduersariorum
 attingam. Apostoli Acto. 15. praecipunt
 gentibus ut abstineant ab idolothytis, suf-
 focato & sanguine. Hinc Romanenses
 duo concludunt. Primum quod ipsis &
 Apostolorum successoribus liceat tradi-
 tiones condere. Alterum quod populus
 ipsis obedientiam in traditionibus debeat.
 Verum illud Apostolorum concilium ne-
 quaquam patrocinetur Papistis. Huius
 enim concilij primum caput fuit, relin-
 quendam esse gentibus suam libertatem.
 Deinde sequitur aeterna lex Dei, de non
 uiolanda charitate. Quare admonent gen-
 tes ne sua libertate abutantur in offensio-
 nem infirmorum fratrum, atque haec quo-
 que lex aeterna est. Hanc nunc accommo-
 dant Apostoli ad praesentia tempora, &
 P homi-

EPIST. II. AD

homines in hanc sententiam. Præceptum Domini est, ne fratres infirmos lædatis, sed fratres infirmi læduntur, si idolothytis & suffocato & sanguine uescamini, edicimus igitur uobis in uerbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Ex his puto intelligi non solum quid de traditionibus sentiendum sit: Verumetiam quomodo importunis aduersariorum obiectamentis sit obuiandum.

Ipsæ autem Dominus noster Iesus Christus & Deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit cōsolationem æternam, & spem bonam in gratia, consoletur corda uestra, & confirmet uos in omni sermone & opere bono.

Hæc postrema huius capituli pars est. quæ ut supra in indicatione ordinis admonui, continet uotum & precationem pro Thessalonicensibus, Nimirum ut Deus ipsos consoletur ac confirmet in omni sermone & opere bono. Hoc est, ut
pleno

THESSALON.

pleno uerbi Dei intellectu instructi, fructum edant cogniti uerbi in omni opere bono. Cæterum diligenter obseruetur ordo uerborum Pauli. Primo loco Christum ponit, per quem ad patrem habemus accessum. Rom. 5. & Ephes. 3. Qui enim sine Christo mediatore in conspectum maiestatis prodeunt, suæ temeritatis pœnas luent. Et ut fidei admoneat nos, uocat ipsum nostrum Dominum, ut quem fide possidemus uictorem Sathanæ ac donatorem uitæ æternæ. Deinde addit, & Deus, qua uoce nos admonet maiestatis diuinæ, & omnipotentæ, unde fides solatium accipiet aduersus omnium hostium potentiam & consilia. Præterea subdit, & pater, ut non solum omnipotentia diuina, uerumetiam affectus paternus ueniat nobis in mentem. Quare hæc tria simul cogitemus, accessum nobis patere ad Deum per Christum fide: potentiam Dei qua potest nos liberare: & affectum paternum quo nos ut filios in dilecto complectitur. Deinde à priori beneficio confirmationem petit, inquit; Qui dilexit nos & dedit consolationem æternam per uerbum Euangelij, cōtinuando, scilicet, sua erga nos beneficia, & spem bonam in gratia, id est, gratuitam

P 2 nullo

EPIST. II. AD

nullo nostro labore partam. nimirum de
 æterna gloria possidenda per Christum,
 modò in eum firma fiducia recubueri-
 mus. Hæc inchoatio beneficiorum Dei
 euidens testimonium est misericordiæ.
 Vult igitur inchoatum beneficium perficere,
 unde sequitur quod renati possint
 retinere dona, cum se petunt iuuari iuxta
 dictum, Lucæ cap. ii. Quanto magis
 pater cœlestis dabit spiritum sanctum pe-
 tentibus. Obseruetur quoque hîc testi-
 monium de diuinitate Christi, & quòd
 sit distincta persona à patre, æqualisque
 potentiæ, & maiestatis cum patre. Nam
 cum Paulus Christum inuocat, statuit eum
 ubique præsentem & exaudientem inuo-
 cantes, quod sanè proprium est diuinæ
 naturæ. Et cum distinctè ponit Christum
 & patrem personarum distinctionem ag-
 noscit, præterea quia hîc filij nomen prio-
 ri loco, & patris persona posteriori, & aliàs
 in scriptura ut in uerbis baptismi, patris
 persona præcedit, intelligatur po-
 tentiæ & maiestatis æ-
 qualitas.

CAPVT

THESSALON.

CAPVT TER-
TIVM.

SVMMA TERTII
CAPITIS.

PRO cursu Euangelij & pro se orari pe-
tit consolans Thessalonicenses & orans
pro ipsis, præcipit ut fugiant ordinis de-
sertores, ut ipsi suum exemplum imitando
quæ decent agant. utque placidè tanquam
fratres admoneant delinquentes, quò in
uiam redeant.

ORDO ET PARTES
CAPITIS TERTII.

HOc caput paræneticum est, & con-
tinet varias & utiles admonitiones,
quod in sex partes licet distinguere. Pri-
mum enim hortatur pro cursu Euangelij
& pro se fieri preces, Deinde consolatur
eos, erigit aduersus defectionis periculum,
Tertio loco precatur pro ipsis. Quarto,
hortatur ne commisceantur cum inordi-

P 3 . natè

EPIST. II. AD

natè ambulantes, sed se potius exemplum uitæ imitentur. Quinto, hortatur ad laborem & alia officia. Sexto, Quomodo cum delinquentibus agendum sit monet. Posthæc suo more claudit Epistolam.

EXEGESIS TERTII

CAPITIS CVM OBSERVATIONE
tionis doctrinarum.

Quod reliquum est orate fratres pro nobis, ut sermo Domini currat & glorificetur, quemadmodum & apud uos, & ut liberemur ab importunis & malignis hominibus.

HAec prima huius capituli pars est, continens hortationem, in qua Paulus hortatur Thessalonicenses, ut pro se orent, & addit huius suæ exhortationis duas causas. Vnam quidem ut sermo Dei currat (hoc est propagetur & spargatur passim per orbem) & glorificetur (hoc est fructum ferat in auditoribus, ut Deum ex fide

fide
ipse
mal
dai
tüm
qui
hac
turba
hoc
nem
opus
cibus
magn
pro n
mun
ange
rar; l
ut m
destru
Tertiu
tunos
uis q
tatis
num
arida
inflam
guitu

THESSALON.

fide glorificent.) Posteriorem uerò, ut ipse Paulus liberetur ab importunitate & malicia hominum, Cùm Iudæorum Iudaismum miscerent cum Euangelio, tùm aliorum prophanorum hominum, qui omnia in quæstionem uocarunt, ut hac ratione doctrinam Euangelij uel perturbarent uel malitiosè extinguerent. Ex hoc loco tria discamus, primùm neminem eò progressum esse in pietate, qui non opus habeat communibus Ecclesiæ precibus. Quare admoniti exemplo Pauli magnificiamus Ecclesiæ preces, easque pro nobis fieri exoptemus. Deinde commune piorum officium esse precari, ut Euangelium latè spargatur, ac fructum ferat: Idque cùm ut Deus glorificetur, tùm ut multi nobiscum cœlestis hæreditatis, destructo regno diaboli fiant participes. Tertium, cauendos esse homines importunos & malignos, ne illorum intempestiuis quæstionibus illaqueati, à recto ueritatis cursu deflectamus. Est enim humanum cor, ut inquit Nazianzenus, ueluti arida stipula, quæ scintillis errorum facile inflammatur, sed difficilè rursus extinguitur.

EPIST. II. AD
Non enim omnium est fides.

Ratio per querelam, quasi dicat, multi sunt quidem qui fidem iactant, & de fide importunè disputant, sed pauci sunt, qui uerè credunt. Explicat igitur hisce uerbis Paulus, quosnam supra importunos & malignos uocat, nempe eos qui fidem simulant, & interim fidei hostes se uita & curiosis quæstionibus declarant. Oratio mutata in concretum clarior est, Non omnium est fides, id est non omnes sunt fideles. Haud enim raro abstracta Hebraïca consuetudine pro concretis ponuntur.

Fidelis autem est Dominus,
qui confirmabit uos, & custodiet à malo,

Hæc consolatio est secunda huius capituli pars, qua erigit Thessalonicenses, aduersus defectionis periculum, quod tùm uidebatur imminere, ab ijs qui importunè & malignè quæstiones inutiles mouebant. Obserua autem hîc argumentum Pauli sumptum à fide Dei: quod in hunc modum

THESSALON.

modum complere licebit. Deus stat promissis, est enim fidelis, Deus uocauit uos per gratiam, & adoptauit in filios. Igitur uobis, ut suis filijs, aderit confirmaturus uos, ne malignus ille suis technis uos subruat. Cæterum nobis uigilandum & orandum est, ne nostra oscitantia & iniuria accersamus nobis periculum, atque hoc est quod subiungit his uerbis,

Confidimus autem in Domino de uobis, quòd quæ præcepimus uobis & facitis, & facietis.

Quasi dicat, non dubito quin extra omne periculum sitis futuri, modò ijs quæ per prædicationem Euangelij didicistis adhæseritis, ueram pietatem per omnem uitam meditantes. Hic uidemus, quòd in salute hominis comparanda uoluntas humana nō sit merè passiuua, ut statua, sed quòd simul requiratur uoluntas nostra adiuta à spiritu sancto, quæ si spiritui sancto se opposuerit, fidem abijcit & certam damnationem sibi accersit. Vera est enim sententia Nazianzeni, θεὸς Ἰδὸν ἐκόντα

P 5 ἔκοντα

EPIST. II. AD

ἀκοντα σώσει βία, id est, Deus non inuolentem uiolenter saluabit. Relinquamus igitur phantasias stoicas, ac pietatis exercitijs, assidue pugnando aduersus carnem, inuigilemus.

Ipsè enim Dominus dirigat uestra corda in dilectionem Dei, & in expectationem Christi.

Hic tertio loco precatur pro Thessalonicensibus, ac simul duo docet, primum quod Dominus ipse dum inuocatur à nobis, manum adhibere, & nostræ infirmitati succurrere uelit, dato suo spiritu sancto, quo dirigantur corda nostra rectè in salutis cursu. Deinde docet quonam omnia nostra studia & omnes conatus nostros referre nos oporteat, nimirum ad dilectionem Dei, qua ea quæ illi placita sunt in hac uita facere studeamus, & ad expectationem Christi, qui adueniet iudicaturus orbem. Quemadmodum autem dilectio Dei facit, ut in hac uita studeamus Deo per omnia placere: Ita expectatio Christi nos in omnibus afflictionibus consolabitur,

THESSALON.

tur, ne fracti impatientia confessionem ab-
hinciamus. In tota igitur uita ad dilectio-
nem Dei actiones nostras referamus: in
cruce ac aduersitatibus expectatione Chri-
sti liberatoris nos sustentemus.

Porro præcipimus uobis
fratres in nomine Domini no-
stri Iesu Christi, ut subducatis
uos ab omni fratre inordinatè
ambulante & non secundum
traditionem, quam accepit à no-
bis.

Hæc quarta præsentis capituli pars est,
quæ eò pertinet, ut fugiamus occasiones
peccati. Nihil enim magis procliue est,
quàm malo sodalitiis corrumpi, iuxta di-
ctum: Corruptunt bonos mores ὁμι-
λίαι κακοί, id est, sodalitia & colloquia
praua. Item, qui tetigerit picem inquina-
bitur ab ea. Huc pertinet etiam gnomi-
cum Theognidis dictum. ἐσθλῶν μὲν
ἤν ἂν ἐσθλὰ διδάξεαι ἢν, ἢ κακοῖσι συμ-
μιχθῆς, ἀπολεῖς τὸν δὲ παρόντα νόον.

Ita

EPIST. II. AD

Ita hic Paulus uult, ut fugiamus inordinatos fratres, Non ita sanè, quin eos moneamus sui officij, & obiurgemus ex dilectione, quo redeant in uiam, sed ne conuersemur cum illis familiariter, unde aliqua labe in nos quoque aspergi possit. Sed quos uocat inordinatos? Hos ipse Paulus definit esse, qui iuxta traditionem à se acceptam non uiuunt. Traditio autem Pauli doctrinæ fidei & morum est, hos ergo uult caueri ut inordinatè ambulantes, qui uel contra doctrinam inutiles mouent quæstiones, uel qui fidei uani potius iactatores sunt, quàm sinceri amatores, uel qui morum improbitate alijs sunt scandalo. Qui enim tales sunt fratres & Christiani dici quidem uolunt, sed quia Deum factis negant, abominabiles sunt, iuxta dictum Pauli ad Titum i. Deum inquit confitentur se scire, at operibus negant, cum sint abominabiles & contumaces ad omne opus bonum reprobj. Hoc loco abutuntur Phanatici quidam, qui non putant in ullo cœtu ueram esse Ecclesiam, ueramque sacramentorum administrationem, in quo aliqui sunt impij & prophani homines. Vnde sequitur magna absurditas, nempe quòd in familia Adam non fuerit

fuer
deli
Cha
Chr
qua
uite
in q
inde
gunt
Plato
ipsum
cem
quod
com
ea seg
quæ
Est en
nos à
conue
modò
blico
enim
Christi
minifi
dient
nendu
quant
tinet

THESSALON.

fuerit uera Ecclesia, Quia ibi Cain impius delituit, Nec in familia Noe, quia impium Cham secum in arca habuit: Imò nec in Christi societate & in extrema coena in qua Iudas proditor conuiuia aderat. Breuiter nullus est coetus in mundo nec fuit, in quo aliqui non sunt admixti mali. Proinde istos phanaticos fugiamus qui fingunt nobis Ecclesiam, quemadmodum Plato perfectam politiam, quæ apud Ideas ipsius adhuc delitescit, nec unquam in lucem prodibit. Deinde & in hoc errant, quòd existiment Paulum hoc loco de excommunicatione agere, tantum enim de ea segregatione seu subductione loquitur, quæ in nostra manu & arbitrio posita est. Est enim hoc in nostra manu subducere nos à familiari improborum conuictu & conuersatione. At non liberum est nobis, modò ueri Christiani esse uelimus, à publico coetu Ecclesiæ nos subducere. Est enim æternum Dei mandatum, ut oues Christi uocem sui pastoris audiant, ac ministerio uerbi debitam præstent obedientiam. Proinde sciant infirmi abstinendum esse à flagitiosis & inordinatis, quantum ad priuatam conuersationem attingit, non quantum ad Ecclesiæ communicationem.

nicatio

EPIST. II. AD

nicationem, nisi censura Ecclesie fuerint excommunicati. Quocirca consilium Augustini sequamur (qui inquit) misericorditer corripiet homo quod potest, quod autem non potest patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat.

Ipsi enim scitis quomodo oporteat imitari nos, quod non inordinate uiximus inter uos, neque gratis panem comedimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte ac die laborantes, ne grauaremus aliquem uestrum.

Loco rationis suum exemplum proponit, docet enim, ut bonus doctor, non solum precepta uitae, ac normam morum uerbis prescribit discipulis & auditoribus, uerumetiam se ipsum exemplar statuit, quo preceptis & exemplis simul erudiantur discipuli. Qui enim pie docent & male uiuunt, non solum moribus destruunt quod doctrina aedificant, uerumetiam sibiipsis & alijs duces sunt ad exitium.

THESSALON.

tium. Quapropter Menandrum rectè dis-
 xisse existimo, Cum inquit: Mores di-
 centis, non sermones persuadent. Discant
 igitur ex hoc loco docentes cum in scho-
 lis, tum in templis se speculum doctri-
 næ exhibere discipulis, suisque moribus
 quod docent exprimere. Sed quomodo
 uult Paulus Thessalonicenses se imitari?
 Non inordinatè uiuendo, & quia po-
 tissimum hæc admonitio pertinet ad fu-
 cos otij amatores & laboris uocationis
 desertores, Argumentum proponit à ma-
 iore ad minus hoc pacto: Ego Paulus
 qui uester doctor sum, non comedo pa-
 nem alicuius gratis, immo laboro mani-
 bus pro uictu, tametsi iure possim à uobis
 laboris mercedem petere. Multò minus
 alij deberent ex alieno uiuere & otium se-
 ctari. Sed quid dicemus? Num Paulus
 hîc ministris uerbi & alijs Christianis gene-
 ralem regulam præscribit? An non iuxta
 dictum Domini dignus est mercenarius
 mercede sua? Obseruanda est temporis
 circumstantia. Paulus prædicauerat Eu-
 angelium Thessalonicensibus, quos pri-
 mus Christo adduxit. Iam si quod per-
 missum à Domino est stipendium laboris
 petisset, non defuissent Sycophantæ,
 qui

EPIST. II. AD

qui dixissent Paulum uentris curam habere potius quàm salutis hominum. Quare prudenter & piè abstinere à suo iure ne quid impiorum calumniæ noceant suo ministerio. Quod sanè exemplum omnibus pijs ministris est imitandum, nimirum ut ante omnia gloriam Dei & salutem animarum quærant, suis commodis sæpè neglectis.

Non quod habeamus potestatem, sed ut nos ipsos Typum daremus uobis ut imitaremini nos.

Hæc ualde necessaria est præoccupatio qua anteuertit eorum obiectionem, qui ab exemplo Pauli regulam generalem erant facturi: Nimirum ut omnes uerbi ministri gratis docerent, ac de suo proprio labore uiuerent exemplo Pauli. Sed Paulus distinguit inter ius & factum. Ius se habuisse dicit accipiendi stipendium & mercedem pro suo labore. Quemadmodum copiosius docet 1. Corinth. 9. Et ego supra pluribus ostendi, 1. ad Thessal. 2. sed à facto se abstinuisse tantum dicit, idque ideo,

THESSALON.

ideo, ut malignis hominibus omnem calumniandi, & sinistrè de se suspicandi occasionem amputaret: Attamen Paulus dicit se hoc fecisse quo alijs daret exemplum, quod imitarentur. Fateor id quidem, omnes enim ministros uerbi decet factum Pauli imitari, quantum quidem ad genus facti attinet, uidelicet, ne impediant cursum Euangelij importuna sui iuris usurpatione, neue ullam quantum in se est malignis hominibus occasionem calumniae praebeant. Caueant igitur pro uiribus pñ uerbi ministri, ne quid faciant, quod doctrinae Euangelicae inuidiam conciliare possit, discantque omnia ferre, ne quod scandalum dent Euangelio Christi.

Etenim quando eramus apud uos hoc praecipiebamus uobis, quod si quis non uult operari, neque edat.

Iustissima sanè regula: Sed cuius charitas ἐπιείκεια & moderationem nouit. Neque enim hac regula excusaueris te, si indigentem proximum in sua necessitate non subleuaueris. Quare rectè iuxta praesentis

Q loci

EPIST. II. AD

loci peristasin intelligenda est, hoc pacto. Si quis non laborat, id est, si ualidus & fortis otium sectatur, ut ex alieno uiuat, pretextu religionis, is non edat, hoc est, Si nendus est tantisper donec fame coactus laborare pro uictu incipiat. Vult igitur hæc Pauli regula, ut inter ualidos & infirmos discernamus. Illi enim compellendi sunt uel durissimo telo fame, ut honesto labore sibi uictum quærant: Hi iuuandi & fouendi sunt, ut Christi membra & cohæredes uitæ æternæ. Porro si quis ex hoc Pauli loco contendere uelit manuarium laborem omnibus præcipi, $\pi\sigma\pi\sigma\alpha\sigma\iota\varsigma$ textus eum confutat. Loquitur enim hic Paulus, ut antea admonui, de otiosis hominibus qui nihil boni in commune contulerunt, sed ex alieno iners sectantes otium uixerunt. At Genes. 3. dicitur. In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Respondeo, non esse præceptum sed irrogationem poenæ, quam more scripturæ notat speciei uocabulo. Per laborem enim omnes ærumnas & calamitates impositas generi humano propter peccatum intelligit: quæ sanè calamitates, tametsi communes sunt toti generi humano, non tamen æquamensura singulis membris imponuntur, sed

THESSALON.

sed singulis partitur Dominus certam
mensuram, & mitigat in ijs, qui se ex fide
inuocant.

Audiuimus enim quosdam
ambulantes inordinate, nihil
operis facientes sed curiose a-
gentes.

Iam proximæ præcedentis exhortatio-
nis occasionem attingit. Audiuerat enim
quosdam otium sectari, & religionis, præ-
textu ex alieno uiuere, hos contra ordinem
facere asserit, ut qui nõ solū otium captent
nihil agendo, uerum etiam ex otio agere
malè discant, iuxta uulgare dictum. Ho-
mines nihil agendo, male agere discunt.

Huiusmodi præcipimus &
hortamur per Dominum no-
strum Iesum Christum, ut cum
quiete operantes suum panem
comedant.

Conatur reuocare in uiam inordinatè
ambulantes, diligenter aut̃ obseruanda est

Q 2 obte-

EPIST. II. AD

obtestationis formula, qua eos obtestatur per Dominum nostrum Iesum Christum, quo initium secundi capituli ad Philipenses referatur. Si qua igitur consolatio in Christo, si quod solatium dilectionis, si qua communio spiritus, si qua uiscera & miserationes, implete meum gaudium, &c.

Quies cuius hinc meminit, curiositati malignæ opponitur, Quemadmodum ostendi supra capite quarto prioris Epistolæ ad Thessalonicenses. Vult igitur Paulus, ut ociosi curiositatem & inertiam fugiant, ac se honesto sustentent labore. Proinde ut commendatur hinc omnibus Christianis modesta quies cum proprio labore: Ita e contra prohibetur maligna curiositas. Quod hinc sine addito operantes dicitur, in priori Epistola exponitur, cum additur propria: ut quilibet Christianus in sua uocatione sit sedulus ac fidelis. Nempe ut suum panem comedat honesto labore partum. Idem uult Dominus cum præcipit orare: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Vult enim ut nostro labore uiuamus, ita tamen, ut benedictionem omnem à Domino esse agnoscamus.

Vos

gin
I
os h
cont
signif
in alic
seu d
sibi
in eis
labori
fius re
endo,
occur
(pane
fionem
gentiur
reuocar
quod r
nem d
mo off
detur
bus p
oppor
repreh

THESSALON.

Vos autem fratres ne defatigimini facientes bene.

Inordinatos admonuit, nunc autem pi-
os hortatur, ut in cursu sine defatigatione
contendant. Verbum græcum ἐκκακῆσθε
significantius est. Nam significat proprie
in aliqua re seu actione reddi remissio-
rem, seu deterio-rem, ut si quis certas actiones
sibi quotidie obeundas præscriberet, &
in eis paulatim deficeret quasi pertæsus
laboris. Vnde uetus interpres & Ambro-
sius reddiderunt, nolite deficere benefaci-
endo, Athanasius putat prolepsin esse, qua
occurrit Paulus ijs quæ ex superiori dicto
(panem suum comedant) sumerent occa-
sionem, nihil in usum proximorum indi-
gentium conferendi, quos dicit Paulum
reuocare ad commune officium, nimirum
quod non inde debeant sumere occasio-
nem defatigatiouis in præstandis proxi-
mo officijs ex charitate. Verum Paulus ui-
detur generalius loqui, Nempe de omni-
bus pietatis exercitijs, ut hoc membrum
opponatur inordinationi in genere, quam
reprehendit.

Q 3 At si

EPIST. II. AD

At si quis non obtemperat
sermoni nostro, per Epistolam
hunc indicate, ut ne commertiz
um habeatis cum illo, ut pudore
suffundatur neque uelut inimic
um habeatis, sed admonete ut
fratrem.

Hæc sexta huius capituli pars est, in qua
docet quomodo agendum sit cum inordi
natè ambulantiis, & pertinet hæc pars
ad disciplinam seu iurisdictionem Eccle
siasticam, ut autem hæc Pauli præceptio
utilissima Ecclesiæ intelligatur, apertius
analysin instruiam, ac in certas partes hanc
pericopam distribuam, unde apparebit
quomodo sit cum delinquentibus agen
dum. Prima igitur particula est ut doce
antur homines, quid facto sit opus, quidq;
deceat. Secunda, ut aberrantes ab ordine
à fratribus, quibus ea res innotuit, admo
neantur. Tertia, ut admoniti sed præfracti
ministris Euangelij declarentur, quo ipso
rum proteruia illorum autoritate castige
tur. Quarta, ut qui ministrorum autori
tati non cedunt, uitentur ab alijs, & exclu
dantur

T H E S S A L O N.

dantur à coetu Ecclesiæ. Quinta particula est de fine excommunicationis. Nimirum ut lapsus pudore suffusus resipiscat tandem, ac reconcilietur Ecclesiæ. Sexta particula est de affectu piorum erga fratres errantes & excommunicatos. Nimirum ut non persequamur illos tanquam hostes, sed ut admoneamus tanquam fratres, quò eos Christo lucrifaciamus.

Ipse autem Dominus pacis det uobis pacem semper omnimodo, Dominus cum omnibus uobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est in omni Epistola, ita scribo : gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis, amen.

Iam claudit Epistolam suo more, idque fausta imprecatione, optans Thessalonicensibus pacem, hoc est omnia prospera ac salutaria ac præcipuè gratiam Dei, hoc est, fauorem quo Deus nos complectitur credentes propter filium.

F I N I S.